

The Project Gutenberg eBook of Aikakone, by H. G. Wells

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Aikakone

Author: H. G. Wells

Translator: Lyyli Vihervaara

Release date: August 15, 2014 [EBook #46589]

Most recently updated: March 30, 2018

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK AIKAKONE ***

Produced by Juha Kiuru

AIKAKONE

Kirj.

H. G. Wells

Suom. Lyyli Vihervaara

Tampereella 1917,
Tampereen Kirjapaino-Osakeyhtiö.

SISÄLLYS:

- I. Johdanto.
- II. Kone.

- III. Aikakulkija palaa.
- IV. Aikakulku.
- V. Kultainen aika.
- VI. Ihmiskunnan iltarusko.
- VII. Äkkinäinen isku.
- VIII. Selitys.
- IX. Morlokit.
- X. Yön saapuessa.
- XI. Vihreä porsliinipalatsi.
- XII. Pimeydessä.
- XIII. Valkoisen sfinksin ansa.
- XIV. Seuraava näky.
- XV. Aikakulkijan paluu.
- XVI. Kertomuksen jälkeen.
Epiloogi.

I.

Johdanto.

Aikakulkija (sitä nimeä sopii meidän hänestä käyttää) selitteli meille paraikaa erästä syvällistä kysymystä. Hänen harmaat silmänsä loistivat ja välkehtivät, ja hänen muuten kalpeat kasvonsa punottivat ja näyttivät eloisilta. Valkea paloi iloisesti, ja hopealilja-lampuista sädehtivä pehmeä valo tavoitteli meidän laseissamme tavantakaa esiin vilahtelevia kuplia. Tuolimme, jotka olivat hänen keksintöänsä, paremminkin meitä hyväillen syleilivät kuin sallivat istua, ja meitä ympäröi tuollainen herkullinen päivällisen jälkeinen ilmakehä, jolloin ajatus liittää suloisen vapaana täsmällisyyden kahleista. Ja tällä tavoin hän sen esitti meille — tehostaen sanojansa laihalla etusormellaan viittoillen — meidän veltosti ihaillessamme hänen suurta kekseliäisyyttään ja hänen vakavuuttaan tähän uuteen paradoksiin nähden, jona me sitä pidimme.

"Teidän tulee nyt tarkoin seurata minua. Minun on nyt vastustettava paria jotenkin yleistä käsitystä. Niinpä esimerkiksi väitän, että geometria perustuu erääseen väärinkäsitykseen".

"Siitä ei meitä niinkään helposti saada vakuutetuiksi", huomautti Filby, punatukkainen, väittelynhaluinen mies.

"En aio pyytää teitä hyväksymään mitään ilman järkevää syytä. Pian kyllä myönnätte sen verran kuin tarvitaankin. Tiedätte tietysti, että matemaattista viivaa — viivaa, jonka paksuus on nolla — ei todellisuudessa ole olemassa. Opetettiinhan se teille koulussa? Eikä liioin matemaattista pintaa. Nämä ovat pelkkiä käsitteitä".

"Aivan niin", sanoi sielutieteilijä.

"Eikä kuutiokaan, jolla on vain pituus, leveys ja paksuus, voi todellisuudessa olla olemassa".

"Sitäpä minä vastustan", sanoi Filby. Tottahan kiinteä esine on olemassa. Kaikki todelliset esineet ..."

"Siten ajattelevat useimmat ihmiset. Mutta odotapas hiukan! Voiko *silmänräpäyksellinen* kuutio olla olemassa?"

"En jaksa seurata ajatustasi", sanoi Filby.

"Voiko kuutio, jonka olemassaolo ei hetkeäkään jatku, todella olla olemassa?"

Filby alkoi miettiä.

"Jokaisella todellisella esineellä", jatkoi aikakulkija, "täytyy luonnollisesti olla neljä ulottuvaisuutta: pituus, leveys, paksuus ja — jatkuvaisuus. Mutta erään luontaisen heikkoutemme takia, jonka aivan heti tahdon teille selittää, olemme taipuvaiset jättämään tämän tosiseikan huomioon ottamatta. On olemassa todella neljä ulottuvaisuutta, joista kolmea sanomme avaruusulottuvaisuuksiksi, ja neljäs on aika. Mutta olemme taipuvaiset tekemään epätodellisen erotuksen kolmen ensimmäisen ja neljännen ulottuvaisuuden välillä, koska sattuu olemaan niin, että meidän tietoisuutemme liikkuu, ajoittain

keskeytyen, yhteen suuntaan tuota neljättä myöten elämämme alusta sen loppuun saakka".

"Tämä", virkahti eräs hyvin nuori mies turhaan yrittellen saada sikarinsa syyttymään lampun liekin yllä; "tämä on todellakin sangen selvää".

"No niin, on hyvin merkillistä, että tämä seikka niin yleisesti jätetään huomioon ottamatta", jatkoi aikakulkija hiukan hilpeämmin. "Tätäpä todella tarkotetaan neljännellä ulottuvaisuudella, vaikka jotkut henkilöt, jotka puhuvat neljännestä ulottuvaisuudesta, eivät tiedä tarkottavansa juuri tätä. Se on vain toinen ajan tulkinta. *Ajan ja kolmen avaruusulottuvaisuuden välillä ei ole mitään muuta eroa kuin se, että meidän tietoisuutemme liikkuu aikaa pitkin.* Mutta jotkut typerät ihmiset ovat takertuneet tuon ajatuksen nureaan puoleen. Olette kai kaikki kuulleet mitä he sanovat tästä neljännestä ulottuvaisuudesta?"

"Minä en ole", sanoi erään maaseutukaupungin pormestari.

"Yksinkertaisesti näin. Meidän matemaatikkojemme määrittelemällä avaruudella on kolme ulottuvaisuutta, joita voi nimittää pituudeksi, leveydeksi ja paksuudeksi, ja on se aina määriteltävissä kolmen pinnan avulla, joista jokainen muodostaa suoran kulman toisten kanssa. Mutta muutamat filosofit ovat tiedustelleet, miksi on kyseessä juuri kolme ulottuvaisuutta — miksei voisi olla vieläkin jokin suunta, joka muodostaa suorat kulmat kolmen muun ulottuvaisuuden kanssa? — ovatpa koettaneet laatia neliulottuvaisuus-geometriankin. Tätä selvitteli professori Simon Newcomb New-Yorkin matemaattiselle seuralle vain noin kuukausi takaperin. Tiedätte, että tasaisella pinnalla, jolla on vain kaksi ulottuvaisuutta, voimme piirtämällä esittää kolme ulottuvaisuutta omaavan kiinteän kappaleen, ja samoin arvellaan voitavan kolme ulottuvaisuutta omaavien esineiden mallin mukaan esittää sellainen, jolla on neljä — kunhan vain voitaisiin hallita esineen perspektiivi. Ymmärrättekö?"

"Luulenpa käsittäväni", mutisi pormestari. Ja kulmiaan kurtistaen hän vaipui syvään tutkisteluun, ja hänen huulensa liikkuvat kuin salaperäisiä sanoja toistellen. "Niin, luulisin sen nyt ymmärtäväni", hän hetkisen perästä toisti ilahtuen lyhyeksi aikaa.

"No, saatanpa kertoa teille jonkun aikaa pohtineeni tätä neliulottuvaisuus-geometriaa. Jotkut saavuttamistani tuloksista ovat merkillisiä. Tässä esimerkiksi näette valokuvia eräästä miehestä eri ikäkausilta — kahdeksan vuotiaana, viisitoista-, seitsentoista-, kahdenkymmenenkolmen vuotiaana ja niin edespäin. Nämä kaikki ovat ilmeisesti ikäänkuin lohkoja, kolmiulottuvaisuuskuvia hänen neliulottuvaisuusolennostaan, joka on määrätty ja muuttumaton".

"Tiedemiehet", jatkoi aikakulkija pysähdyttyään sen verran, että edellinen voitiin kunnolla sulattaa, "tietävät varsin hyvin, että aika on vain jonkinlaista avaruutta. Tässä näette yleisen tieteellisen kuvion, sääkaavakkeen. Tämä viiva tässä, jota sormellani seuraan, osottaa ilmapuntarin liikkeen. Eilen se oli näin korkealla, illalla se laski, tänä aamuna nousi jälleen, ja sitten hiljalleen ylöspäin aina tähän asti. Eihän elohopea totisesti piirtänyt tätä viivaa missään yleisesti omaksutuista avaruusulottuvaisuuksista? Mutta viivan se varmasti piirsi, ja meidän täytyy sentähden päätellä sen tapahtuneen aikaulottuvaisuudessa".

"Mutta", sanoi lääkäri tuijottaen kiinteästi takan hiilustaan, "jos aika todella on vain neljäs avaruusulottuvaisuus, miksi sitä sitten pidetään ja on aina pidetty jonakin muuna? Ja miksi emme voi liikkua ajassa, niinkuin liikumme muissa avaruusulottuvaisuuksissa?"

Aikakulkija hymyili. "Oletko niin varma siitä, että voimme liikkua vapaasti avaruudessa? Oikealle ja vasemmalle, eteen- ja taaksepäin voimme kylläkin esteettömästi liikkua, ja niin on asianlaita aina ollut. Myönnän että kahdessa ulottuvaisuudessa liikumme mielinmäärin. Mutta miten lie ylös- ja alasliikkumisen laita? Siinä rajoittaa meitä painovoima".

"Eipä ehdottomasti", vastusti lääkäri. "Onhan ilmapalloja".

"Mutta ennen ilmapalloa ei ihminen voinut vapaasti liikkua kohtisuorassa suunnassa, elleimme ota lukuun hyppäämis-yrityksiä ja pinnan epätasaisuuksia".

"Voitiin kuitenkin hiukan liikkua ylös ja alas", väitti lääkäri.

"Helpommin, paljoa helpommin alas kuin ylös".

"Mutta ajassa ei voida lainkaan liikkua, ei voida päästä irti nykyhetkestä".

"Rakas herraseni, siinäpä juuri erehdyt. Siinäpä juuri koko maailma on mennyt harhaan. Alituisestihan me siirrymme pois nykyhetkestä. Meidän henkinen olemuksemme, joka on aineeton ja vailla ulottuvuuksia, kulkee aikaulottuvaisuutta myöten tasaisella nopeudella kehdestä hautaan. Aivan samoin kuin kulkisimme *alaspäin*, jos alkaisimme elämämme 50 engl. peninkulman korkeudella

maanpinnasta".

"Mutta suuri vaikeus piilee siinä", keskeytti sielutieteilijä, "että *voimme* liikkua kaikissa avaruuden suunnissa, mutta emme ajassa".

"Siinäpä juuri on suuren keksintöni itu. Mutta erehdyt sanoessasi, että emme voi liikkua ajassa. Jos esimerkiksi muistelen hyvin elävästi jotakin tapausta, niin siirryn taaksepäin siihen silmänräpäykseen, jona se sattui: muutun poissaolevaksi, kuten sanotaan, siirryn hetkeksi ajassa taaksepäin. Tietysti meiltä puuttuu keinoja jäädä sinne miten pitkäksi aikaa hyvänsä, samoin kuin villi-ihminen ja -eläin ei saata pysytellä kuuden jalan korkeudella maankamarasta. Mutta sivistynyt ihminen on raakalaista edullisemmassa asemassa tässä suhteessa. Hän kykenee uhmaamaan painovoimaa ilmapallossa ja miksi hän ei voisi toivoa loppujen lopuksi kykenevänsä pysähdyttämään kulkunsa tai kiihdyttämään sitä aikaulottuvaisuuttakin myöten tai vaikkapa kääntymään ja kulkemaan toista tietä?"

"Oho, *tämä*", alkoi Filby, "on aivan..."

"Kuinka niin?" kysyi aikakulkija.

"Se sotii järkeä vastaan", väitti Filby.

"Mitä järkeä?" kysyi taas aikakulkija.

"Sinä voit todisteluillasi osottaa mustan valkeaksi, mutta minua et ikinä saa vakuutetuksi", väitti Filby.

"Ehkä en", myönsi aikakulkija. "Mutta nyt alatte ymmärtää mitä tarkat tutkimukseni neliulottuvaisuus-geometriassa tarkoittivat. Kauvan sitten minulla oli hämärä aavistus koneesta..."

"joka kulkisi ajan halki!" huudahti hyvin nuori mies.

"joka esteettömästi kulkisi mihin suuntaan hyvänsä avaruudessa ja ajassa aivan ajajan mielen mukaan".

Filby vain naurahti.

"Mutta minulla on kokeellinen todistus onnistumisestani", sanoi aikakulkija.

"Sellainen kone olisi erinomaisen mukava historioitsijalle", esitti sielutieteilijä. "Hän voisi kulkea ajassa taapäin ja tarkistaa esimerkiksi hyväksytyt tiedot Hastingin taistelusta!"

"Etkö luule vetäväsi huomiota puoleesi?" kysyi lääkäri. "Meidän esi-isämme eivät juuri suvainneet ajanlaskuhairauksia".

"Ja kreikan voisi oppia itse Homeron ja Platon huuilta", arveli hyvin nuori mies.

"Siinä tapauksessa te varmasti moittisitte heidän taitamattomuuttaan. Saksalaiset oppineet ovat niin paljon parannelleet kreikankieltä".

"Entäs tulevaisuus sitten", huudahti hyvin nuori mies. "Ajatelkaahan vain! Voisin sijoittaa kaikki rahani pankkiin, jättää ne korkoa kasvamaan ja rientää vimmatusti eteenpäin!"

"Ja tapaisit yhteiskunnan", virkahdin minä, "joka perustuisi jyrkästi kommunistiselle pohjalle".

"Kaikista liioitelluista teorioista tuo oli häikäilemättömin", sanoi sielutieteilijä.

"Niin, siltä minustakin tuntui ja siksi en puhunutkaan siitä ennen..."

"kokeellista todistusta!" jatkoin minä. "Aijotko tosiaankin todistaa *tämän*?"

"Kokeile!" huudahti Filby, jonka aivot jo alkoivat väsyä.

"Näytä meille kokeesi", pyysi sielutieteilijä, "vaikkakin se tietysti on petkutusta kaikki tyyni".

Hymyillen katseli aikakulkija meihin. Ja yhä hieman hymyillen hän sitten, kädet syvällä housuntaskuissa, astui hitaasti ulos huoneesta, ja me kuulimme hänen kulkea laahustavan tohveleissaan pitkää käytävää alas laboratorionsa.

Sielutieteilijä katsahti meihin.

"Mitähän hän lienee saanut päähänsä?"

"Jonkin silmäkääntäjätampun vain", sanoi lääkäri, ja Filby yritti kertoa meille eräästä velhosta, jonka

hän oli tavannut Burslemissa, mutta ennenkuin hän oli esipuheensa lopettanut aikakulkija jo palasi, ja Filbyn kasku katkesi.

II.

Kone.

Esine, jota aikakulkija piteli kädessään, oli kiiltävä, tuskin pientä kelloa suurempi, hienorakenteinen metallikehys. Sisus oli osittain norsunluuta, osittain jotain läpikuultavaa, kristallimaista ainetta.

Ja nyt minun täytyy kertoa laveasti ja tarkoin, sillä se mikä nyt seuraa — ellei aikakulkijan selitystä voi hyväksyä — on tuiki selittämätön seikka.

Hän otti yhden pienistä, huoneeseen sinne tänne asetetuista kahdeksankulmaisista pöydistä ja laski sen lieden eteen kaksi jalkaa liesimatolle. Tälle pöydälle hän asetti koneen. Sitten hän veti esiin tuolin, jolle istahti. Paitsi konetta oli pöydällä vain pieni varjostimella verhottu lamppu, jonka kirkas valo lankesi kokonaan mallille. Yltympärillä oli lisäksi tusinan verran kynttilöitä, joista kaksi metallisissa kynttiläjaloissa uunin reunakkeella, muut seinälamppuissa, joten huone oli kirkkaasti valaistu. Istuin lähinnä valkeata matalassa nojatuolissa, jota siirsin eteenpäin siksi että jouduin melkein aikakulkijan ja tulisijan väliin. Filby istui aikakulkijan takana katsellen hänen olkansa yli. Lääkäri, ja pormestari silmäilivät häntä sivultapäin oikealta, sielutieteilijä vasemmalta. Hyvin nuori mies seiso sielutieteilijän takana. Olimme kaikin varuillamme. Minusta näyttää uskomattomalta, että meille näin ollen olisi voitu tehdä minkäänlaista kepposta — olipa se sitten miten terävästi suunniteltu ja kuinka näppärästi toimeenpantu tahansa.

Aikakulkija katsahti ensin meihin, sitten koneeseen.

"No?" sanoi sielutieteilijä.

"Tämä pieni koje tässä", sanoi aikakulkija nojaten kyynärpäitään pöytää vasten ja liittäen kätensä yhteen koneen yllä, "on vain malli. Se on tekemäni ajan läpi kulkevan koneen luonnos. Te huomaatte, että se näyttää kumman vinolta, ja että tämä tanko vilkuttaa omituisella, melkein epätodellisella tavalla".

Hän osotti sormellaan tuota osaa.

"Tässä on myöskin pieni valkoinen vipu ja tässä toinen".

Lääkäri nousi tuoliltaan tirkistellen esinettä.

"Se on sievää tekoa", hän sanoi.

"Sen valmistaminen vei kaksi vuotta", vastasi aikakulkija. Kun me kaikin sitten olimme jäljitelleet lääkärin toimenpidettä, sanoi hän:

"Nyt toivon teidän kaikkien selvästi käsittävän, että tämä vipu painettaessa panee koneen lipumaan tulevaisuuteen, ja tämä toinen päinvastaiseen suuntaan. Tämä satula tässä on aikakulkijan istuin. Nyt aion painaa vipua, ja pois on kone kiiltävä. Se häipyä näkyvistä, kulkee tulevaisuuteen ja katoaa. Katsokaa tarkoin konetta, katsokaa pöytääkin vakuuttautuaksenne siitä, ettei mikään petkutus ole kyseessä. En halua että minua, kun olen mallini menettänyt, sanotaan puoskariksi".

Seurasi noin minuutin kestävä hiljaisuus. Sielutieteilijä näytti aikovan sanoa minulle jotakin, mutta muutti mieltään. Sitten aikakulkija ojensi sormensa konetta kohti.

"Ei", sanoi hän äkkiä, "antakaa minulle kätenne!"

Ja sielutieteilijän puoleen kääntyen hän tarttui hänen käteensä ja käski hänen ojentaa etusormensa. Niin että sielutieteilijä joutuikin lähettämään malliaikakoneen sen loputtomalle matkalle. Kaikki me näimme vivun liikahtavan. Olen vallon varma siitä, ettei mitään petkutusta tapahtunut. Tuntui tuulen henkäys, lampun liekki lehahti, toinen uuninreunakkeella seisovista kynttilöistä sammui, ja yhtäkkiä pieni kone pyörähti ympäri, kävi epäselväksi, näkyi aavemaisena silmänräpäyksen ajan, metallin ja norsunluun heikosti välkähdellessä, ja niin se oli mennyt — kadonnut! Pöydällä oli enää vain lamppu.

Kaikki olivat hetkisen hiljaa.

"Hitto vieköön!" sanoi Filby sitten.

Sielutieteilijä tointui typerryksestään ja katsahti äkisti pöydän alle.

Sille aikakulkija hilpeästi nauroi.

"No?" hän sanoi sielutieteilijää matkien. Sitten hän nousi, meni uuninreunakkeella olevalle tupakkakupille ja meihin selittäin seisten alkoi täyttää piippuansa.

Me muut tuijotimme toisiimme.

"Kuulepas", sanoi lääkäri, "oletko aivan tosissasi? Uskotko vakavasti, että tuo koje on vaeltanut tulevaisuuteen?"

"Aivan varmaan", vastasi aikakulkija kumartuen ottamaan puikolla tulta uunista. Sitten hän piippuaan sytytellen kääntyi ja katseli sielutieteilijää suoraan silmiin. (Näyttääkseen ettei ollut hämmentynyt sielutieteilijä otti sikarin ja koetti sytyttää sen katkaisematta). "Ja kaiken lisäksi, minulla on melkein valmiina suuri kone tuolla — hän viittasi laboratorioon — ja kun se on kunnossa, aion tehdä sillä matkan".

"Onko tarkoituksesi väittää, että tuo kone todella on mennyt tulevaisuuteen?" kysyi Filby.

"Tulevaisuuteen tai menneisyyteen — en totisesti tiedä kumpaanko".

Hetkisen kuluttua joutui sielutieteilijä innostuksen valtaan.

"Jos se kerran jonnekin on mennyt, on se varmasti kulkenut menneisyyteen", hän sanoi.

"Miksi niin?" kysyi aikakulkija.

"Koska oletan ettei se ole liikkunut avaruudessa, ja jos se olisi matkannut tulevaisuuteen, niin se yhä kaiken aikaa olisi täällä, koskapa sen olisi täytynyt kulkea nykyhetken läpi".

"Mutta", väitin minä, "jos se olisi matkannut menneisyyteen olisi se ollut näkyvässä tullessamme tähän huoneeseen, samoin viime torstaina ollessamme täällä ja edellisenä torstaina ja niin pois päin!"

"Vakavia huomautuksia", sanoi pormestari näköjään puolueettomana kääntyen aikakulkijaan päin.

"Ei vähääkään", vastasi aikakulkija ja virkkoi sitten sielutieteilijälle:

"Sinähän ajattelijana voit tämän selittää. Tässähän on kysymyksessä välillinen läsnäolo".

"Tietysti", sanoi sielutieteilijä saaden meidät jälleen vakuutetuiksi. "Se on yksinkertainen sielutieteellinen seikka. Olisihan minun pitänyt se muistaa. Se on varsin selvä seikka ja auttaa ilahduttavassa määrin ymmärtämään paradoksia. Emme voi nähdä emmekä arvioida tätä konetta enempää kuin rukinpyörän kehrävartta tai läpi ilman kiitävää nuolta. Jos se kulkee ajan halki viisikymmentä tai sata kertaa nopeammin kuin me, jos se läpäisee minuutin silloin kuin me sekunnin, niin siitä saamamme vaikutus on tietysti vain viideskymmenes tai sadas osa siitä minkä se tekisi, ellei se kulkisi ajassa nopeammin kuin me. Sehän on päivän selvää".

Hän sujahutti kätensä sen avaruuden lävitse, missä kone äsken oli ollut.

"Ymmärrättekö?" hän nauraen kysyi.

Me istuimme hetkisen tyhjään pöytään tuijottaen. Sitten aikakulkija kysyi meiltä, mitä tästä kaikesta arvelimme.

"Tänä iltana se kuulostaa kylläkin todennäköiseltä", sanoi lääkäri, "mutta odottakaahan huomiseen, varrotkaapa aamun tervettä järkeä?"

"Haluaisitteko nähdä itse aikakoneen?" kysyi aikakulkija.

Ja sen sanottuaan hän otti lampun käteensä ja kulki edellä tietä näyttäen pitkää, vetoista käytävää pitkin laboratorioonsa.

Muistan elävästi väiptyvän valon, hänen omituisen, leveän päänsä varjokuvan, varjojen tanssin, muistan miten kaikki seurasi häntä hämmentyneinä, mutta epäuskoina, ja kuinka me siellä hänen työpajassaan näimme suuremman laitoksen tuota pientä konetta, jonka olimme nähneet katoavan silmäimme edestä.

Jotkut sen osat olivat nikkeliä, toiset norsunluuta, toiset taas olivat varmaankin vuorikristallista viilatut tai sahatut. Kone oli yleensä valmis, mutta kierteiset kristallisauvat viruivat keskeneräisinä penkillä muutamien piirustusten vierellä. Otin yhden sauvoista tarkemmin sitä tutkiakseni. Se näytti olevan kvartssia.

"Kuulehan nyt!" sanoi lääkäri, "oletko ihan tosissasi, vai onko tämä vain leikkiä — niinkuin se aave, jonka viime jouluna meille näytit?"

"Tuolla koneella", vastasi aikakulkija kohottaen lamppua, "minä aion tutkia aikaa. Käsitätkö? En eläissäni ole ollut enemmän tosissani".

Ei kukaan meistä oikein tietänyt miten asian ottaisi. Kohtasin Filbyn katseen lääkärin olan takaa, ja hän iski minulle merkitsevästi silmää.

III.

Aikakulkija palaa.

Luulenpa että sillä kertaa ei kukaan meistä oikein uskonut aikakoneeseen. Tosiasia on se, että aikakulkija oli yksi niitä ihmisiä, jotka ovat aivan liian viisaita, jotta heihin voisi uskoa: et koskaan tuntenut pääseväsi hänestä oikein selville; aina vainusit jotain ovelaa salatarkotusta, jotain väijyvää sukkeluutta hänen näennäisen suoruuksensa takaa.

Jos Filby olisi meille näyttänyt tuon mallin ja selittänyt asian aikakulkijan sanoin, olisimme paljoa vähemmän epäilleet *häntä*. Sillä me olisimme käsittäneet hänen vaikuttimia. Yksinkertaisinkin ihminen olisi ymmärtänyt Filbya. Mutta aikakulkijalla oli aina päähänpistoja, ja siksi me epäilimme häntä. Asiat, jotka olisivat tehneet vähemmän viisaan miehen kuuluisaksi, näyttivät kepposilta hänen käsissään. Erehdyt suorittaessasi jotakin liian helposti. Vakava ihmiset, jotka ottivat hänet vakavasti, eivät koskaan olleet aivan varmoja hänen käytöksestään. He olivat tietoisia siitä, että jos uskoisivat maineensa hänen kerallaan arvosteltavaksi, niin olisi se yhtä varomatonta kuin jos lastenkamari kalustettaisiin munankuori-porsliinilla.

Tästäpä syystä en luule kenenkään meistä puhuneen paljoa aikakulkemisesta tuon ja seuraavan torstain välisenä aikana, vaikkakin useimpain mielissä epäilemättä hyörivät sen merkilliset mahdollisuudet m.m. omituiset ajanlaskuvirhemahdollisuudet, ja näiden aiheuttama äärimäinen hämmennys.

Minä puolestani mietiskelin erikoisesti tuota mallikonekepposta. Siitä muistan keskustelleeni lääkärin kanssa, jonka perjantaina tapasin Linné-laitoksella. Hän sanoi nähneensä samantapaisen esineen Tiibingenissä ja hän painosti erikoisesti kynttilän sammumista. Mutta miten kepponen suoritettiin, sitä hän ei kyennyt selittämään.

Seuraavana torstaina menin jälleen Richmondiin — luulenpa olleeni aikakulkijan uskollisimpia vieraita — ja myöhään saapuneena tapasin neljä tai viisi miestä jo hänen vierashuoneeseensa kokoontuneina. Lääkäri seiso iänessä paperiarkki toisessa, taskukello toisessa kädessä. Etsin katseellani aikakulkijaa ja kuulin lääkärin sanovan:

"Kello on nyt puoli kahdeksan; parasta lienee ryhtyä päivälliselle".

"Missä on...?" kysyin minä mainiten isäntämme nimen.

"Vai niin, te tulitte siis vasta? Onpa tosiaan omituista. Hänellä on voittamaton este. Tässä kirjelijussa hän pyytää minua alkamaan päivällisaterian seitsemältä, ellei hän jo siksi ole palannut. Sanoo tultuaan selittävänsä tarkemmin."

"Olisi vahinko antaa ruuan mennä pilalle!" sanoi erään tunnetun sanomalehden toimittaja.

Lääkäri soitti kelloa.

Sielutieteilijä oli paitsi lääkäriä ja minua ainoa, joka oli ollut täällä päivällisellä edellisenäkin torstaina. Muut läsnäolijat olivat Blank, yllämainittu toimittaja, eräs sanomalehtimies ja muuan toinen — hiljainen, ujo, parrakas mies — jota en tuntenut, ja joka, mikäli huomasin, ei illan kuluessa kertaakaan avannut suutaan.

Päivällispöydässä aprikoiitiin hiukan syytä aikakulkijan poissaoloon ja minä vihjasin puoleksi leikillä aikakulkuun. Toimittaja halusi siihen selitystä, ja sielutieteilijä otti esittääkseen puisevan kertomuksen siitä "nerokkaasta paradoksisista ja kepposesta", minkä todistajia me viikko sitten olimme olleet.

Kesken hänen kuvaustaan käytävään vievä ovi aukesi hitaasti ja äänettömästi. Minä istuin päin ovea ja näin sen ensimmäisenä...

"Halloo!" huudahdin. "Vihdoinkin!"

Ovi avautui kokonaan, ja aikakulkija seiso i edessämme.

Minulta pääsi hämmästyksen huudahdus.

"Taivas nähköön, mies, mitä on tapahtunut?" huusi lääkäri, joka toiseksi näki hänet.

Ja koko pöytäkunta kääntyi oveen päin.

Hän oli merkillisessä tilassa: takki oli pölyn ja lian peitossa ja hihat vihreän värin tahrimat; tukka oli pörröinen ja kuten minusta näytti, harmennut, joko pölystä ja liasta tai siksi, että sen väri todella oli vaalistunut. Hänen kasvonsa olivat kalmankalpeat, ja leuassa oli ruskea, puoleksi paatunut naarmu; hän näytti kuluneelta ja kärsivältä, kuin olisi hän saanut kovia kokea.

Hetkisen hän epäröi ovensuussa ikäänkuin valon huikaisemana, mutta astui sitten huoneeseen. Hän kulki juuri sama tavalla nilkuttaen kuin olen helläjalkaisten maankiertäjien nähnyt tekevän. Tuijotimme häneen vajajeten odottaen hänen puhuvan.

Hän ei virkkanut sanaakaan, vaan tuli vaivalloisesti pöydän luo ja viittasi viiniin päin. Toimittaja täytti samppanjalasin ja ojensi sen hänelle. Hän tyhjensi sen, ja viini näkyi tekevän hänelle hyvää, sillä hän katsahti ympäri pöydän, ja kasvoilla väipähti hänen entisen hymynsä häive.

"Mitä ihmettä olet tehnyt, mies?" kysyi lääkäri. Aikakulkija ei näyttänyt kuulevan.

"Älkää häiriytykö minun takiani", hän sanoi hiukan änkyttäen. "Voin varsin hyvin!"

Hän pysähtyi, ojensi lasinsa saadakseen lisää samppanjaa ja nielaisi sen yhdellä kulauksella.

"Hyvää on", hän sanoi. Hänen silmänsä kirkastuivat, ja poskille kohosi vieno puna. Hänen katseensa hipaisi meidän kasvojamme jonkinlaisin tylsin hyväksymis-ilmein ja kiiti sitten ympäri lämmintä, kodikasta huonetta. Sitten hän taas puhui, yhä ikäänkuin tunnustellen tietä sanojensa lomitse:

"Nyt menen pesemään ja pukeutumaan ja sitten tulen alas selittämään asioita... Jättäkää minulle palanen tuota lampaanpaistia. Minä ihan kuolen, ellen saa lihaa".

Hän katsahti pöydän yli toimittajaan, joka oli harvinainen vieras, ja kysyi hänen vointiansa. Toimittaja aikoi kysyä jotain.

"Kerron heti kaikesta", sanoi aikakulkija. "Olen niin hullunkurisessa asussa! Tuossa tuokiossa olen kunnossa jälleen".

Hän laski lasinsa pöydälle ja astui portaille vievälle ovelle. Jälleen huomasin hänen rampuutensa ja hänen askeltensa pehmeän, laahustavan äänen. Kohosin seisaalleni ja huomasin silloin, ettei hänellä ollut mitään muuta jaloissaan kuin risaiset, verentahraamat sukat. Sitten ovi sulkeutui hänen jälkeensä. Olin jo seuraamaisillani häntä, kun muistin, miten vastenmielistä hänestä oli herättää touhua.

Hetkisen olin omissa mietteissäni. Sitten kuulin toimittajan, joka tapansa mukaan ajatteli otsakkeittain, lausuvan: "Erään etevän tieteilijän merkillinen käytös". Ja tämä palautti huomioni hauskaan päivällispöytään.

"Mitä peliä tämä on?" sanoi sanomalehtimies. "Onko hän näytellyt amatöörikaupustelijaa? En jaksa seurata mukana".

Kohtasin sielutieteilijän katseen ja luin hänen kasvoiltaan oman tulkintani. Ajattelin aikakulkijaa vaivalloisesti kompuroimassa portaita ylös. En luule kenenkään muun huomanneen hänen rampuuttaan.

Ensimmäiseksi tointui hämmästyksestään lääkäri, joka soitti kelloa — aikakulkija ei sietänyt palvelijoita pöydän ääressä odottelemassa — ja pyysi lämmintä lautasta. Silloin toimittajakin tarttui taas kahveliini ja veitseen murahtaen, ja hiljainen mies seurasi esimerkkiä. Käytiin jälleen käsiksi päivälliseen, ja keskustelun muodostivat jonkun aikaa vain ihmettelevät huudahdukset. Sitten toimittaja alkoi palaa uteliaisuudesta.

"Onko ystävämme koettanut lisätä vaatimattomia tulojaan, mutta saanut kokea vastoinkäymistä, vai lieneekö hänellä Nebukadnesar-vaiheensa?" hän kyseli.

"Olen vakuutettu siitä, että nyt on kysymyksessä aikakonejuttu", sanoin kertoen uudelleen edellisestä yhdessäolostamme täällä. Uudet vieraat ilmaisivat suoraan epäilyksensä ja toimittaja esitti vastaväitteitä: "Mitä tuo aikakulkeminen oikein *oli*? Eihän mies voinut peittyä pölyyn paradoksissa piehtaroiden, vai kuinka?" Ja aiheeseen syvennyttyään hän turvautui ivailuun. Eikö tulevaisuuden väellä ollutkaan vaateharjoja? Eikä sanomalehtimieskään mistään hinnasta tahtonut uskoa, vaan ryhtyi toimittajan kera tekemään kevyttä pilaa koko asiasta. Kumpikin oli tuota uudenaikaista sanomalehtimieslajia — kovin iloisia, ylimielisiä nuoria miehiä. "Tulevaisuuden erikoiskirjeenvaihtajamme kertoo", huusi sanomalehtimies juuri, kun aikakulkija palasi. Hänellä oli yllään tavallinen iltapukunsa, eikä siitä muutoksesta joka minua äsken oli hämmästyttänyt, ollut jällellä muuta kuin riutunut näkö.

"Kuulehan", virkkoi toimittaja hilpeästi, "nämä velikullat tässä sanovat sinun matkustaneen ensi viikon puoliväliin!! Tahtoisitko kertoa meille kaikenlaista pikku Roseberystä? Mitä kertomus maksaa?"

Sanaa sanomatta asettui aikakulkija paikallensa. Vanhaan tapaansa hän rauhallisesti hymyili.

"Missä lampaanlihani on?" hän kysyi. "Mikä nautinto saada taas työntää kahveli lihapalaseen!"

"Kertomus!" huusi toimittaja.

"Hiiteen kertomus!" sanoi aikakulkija. "Minä haluan syömistä, minä. En hiisku sanaakaan ennenkuin saan suoliini hiukan peptonia. — Kiitoksia. — ja suolaa myös".

"Yksi sana vain", pyysin minä. "Oletko ollut aikaa kulkemassa?"

"Antaisinpa shillingin riviltä sananmukaisesta kertomuksesta", virkkoi toimittaja.

Aikakulkija työnsi lasinsa hiljaista miestä kohti kilauttaen sitä kynnellänsä; hiljainen mies, joka oli tuijottanut häntä kasvoin, vavahti suonenvedontapaisesti ja kaatoi hänelle viiniä.

Päivällisen loppupuoli tuntui epämieluisalta. Mitä minuun tulee, nousi alinomaa äkkinäisiä kysymyksiä huulilleni, ja uskallanpa väittää, että samoin oli toistenkin laita. Sanomalehtimies koetti lieventää jännitystä kertomalla kaskuja Hettie Potterista. Aikakulkija kiinnitti kaiken huomionsa päivälliseensä osottaen maankiertäjän ruokahalua. Lääkäri poltteli paperossia tarkastellen aikakulkijaa silmäripsensä lomitse. Hiljainen mies näytti tavallistakin kömpelömmältä ja pelkästä hermostuneisuudesta joi samppanjaa päättäväisesti ja säännöllisesti. Vihdoinkin aikakulkija työnsi lautasensa syrjään ja katsahti ympärillensä.

"Minun täytynee pyytää anteeksi", hän sanoi, "mutta olin kerrassaan nälkään nääntymäisilläni. Olen elänyt erittäin ihmeellistä aikaa".

Hän ojensi kätensä sikaria tavottaen ja puraisi siltä pään.

"Mutta tulkaahan tupakkahuoneeseen. Kertomukseni on liian pitkä rasvaisten lautasten ääressä kerrottavaksi". Ja hän kulki edellämme viereiseen huoneeseen soittaen ohimennessään sähkökelloa.

"Oletko kertonut koneesta Blankille, Dashille ja Choselle?" hän kysyi minulta heittäytyen taapäin nojatuolissaan ja mainiten nuo kolme uutta vierasta nimiltään.

"Mutta koko juttuhan on mahdoton", väitti toimittaja.

"En jaksa todistella tänä iltana. Saatan kertoa teille jutun, mutta todisteluun en ryhdy. Tahdon kertoa teille, jos sitä haluatte", sanoi aikakulkija, "mitä minulle on tapahtunut, mutta keskeyttämisiä on teidän vältettävä. Suurin osa siitä kuulostaa valheelta. Mutta olkoon niin! Se on totta kaikesta huolimatta — jokaikinen sana. Olin laboratoriossani kello neljältä, ja sen jälkeen ... olen elänyt kahdeksan päivää ... päiviä sellaisia, joita ei yksikään ihmisolento ennen ole elänyt! Olen upo uupunut, mutta en voi mennä nukkumaan ennenkuin olen kertonut siitä teille. Sitten vasta käyn levolle. Mutta ei mitään keskeytyksiä! Suostutaanko?"

"Suostutaan!" sanoi toimittaja.

"Suostutaan!" toistimme me muut.

Ja nyt aikakulkija alotti kertomuksensa, jonka tässä teille esitän. Aluksi hän nojasi taapäin tuolissaan puhuen väsyneen miehen tavoin; mutta vähitellen hän vilkastui.

Kirjoittaessani muistiin hänen kertomustaan tunnen aivan liiankin selvästi kynän ja musteen

riittämättömyyden — ja ennenkaikkea oman kykenemättömyyteni — ilmituomaan sen tehoa. Otaksun lukijan seuraavan kylläkin tarkkaavaisena, mutta hän ei saata nähdä puhujan kalpeita, vakavia kasvoja pienen lampun valokehässä, ei kuulla hänen äänensä sävyä eikä seurata hänen ilmeittensä vaihteluja kertomuksen käännteissä.

Useimmat kuulijoista olivat varjossa, sillä tupakkahuoneen kynttilöitä ei oltu sytytetty, ja vain sanomalehtimiehen kasvot ja hiljaisen miehen jalat olivat valaistut. Aluksi me vilkuilimme silloin tällöin toisiimme, mutta luovuimme siitä pian ja katselimme yksinomaan puhujan kasvoja.

IV.

Aikakulku.

"Viime torstaina kerroin muutamille teistä aikakoneen perusteista näyttäen teille itse koneenkin keskeneräisenä työhuoneessani. Siellä se on nytkin, hieman matkasta kuluneena tosin; yksi norsunluusauvoista on särkynyt ja eräs messinkipieni taipunut, mutta muuten se on varsin ehyt. Perjantaina toivoin saavani sen valmiiksi, mutta kun kone silloin oli jo melkein täydessä kunnossa, huomasin yhden nikkelitangoista täsmälleen tuumaa liian lyhyeksi, ja minun oli laitettava se uudestaan, joten kone vasta tänä aamuna valmistui.

Tänään kello kymmeneltä kaikkien aikakoneiden esikoinen alotti uransa. Tarkastelin sitä vielä viimeisen kerran, koettelin jälleen kaikkia ruuveja, lisäsin vielä pisaran öljyä kvartsisauvaan ja istuuduin satulaan.

Luulenpa että itsemurhaaja, joka pitää revolveria ohimollaan, aprikoi mitä seuraava hetki myötänsä tuo juuri niinkuin minä nyt. Otin liikkeelle panevan vivun toiseen ja jarrun toiseen käteeni, painoin edellistä ja melkein heti sen perästä jälkimäistä. Tunsin hoippuvani ja sitten jouduin putoamisen painajaistunteen valtaan, mutta katsoessani ympärilleni näin laboratorion aivan ennallansa. Oliko jotakin tapahtunut? Hetken aikaa epäilin järkeäni, mutta huomasin sitten kellon. Vain hetkistä ennemmin, kuten minusta tuntui, se oli ollut suunnilleen minuuttia yli kymmenen; nyt se näytti lähes puolta neljää!

Hengähdin syvään; purin hampaani yhteen, tartuin molemmin käsin liikkeelle panevaan vipuun, ja kumahtaen lähti kone liikkeelle. Työpajani hämärtyi ja muuttui sitten pimeäksi. Rouva Watchet astui sisään kulkien, ilmeisesti minua näkemättä, puutarhaan vievälle ovelle päin. Luulen hänen tarvinneen suunnilleen minuutin ajan lattian poikki kulkemiseen, mutta minusta hän näytti raketin tavoin kiitävän halki huoneen. Painoin vivun sen äärimäiseen asentoon. Yö saapui kuin lampun sammuminen, ja seuraavassa hetkessä tuli huomispäivä. Laboratorion muuttui hämäräksi ja utuiseksi himmeten sitten himmenemistään. Mustana saapui seuraava yö, sitten päivä, yö taas, jälleen päivä yhäkin nopeammin. Vyöryvä kohina kuului korviini, ja sieluuni laskeutui kumma, mykkä hämmennys.

Pelkäänpä olevani kykenemätön kuvailemaan aikakulun merkittäviä aistimuksia. Erinomaisen epämiellyttäviä ne ovat. On juuri sama tunne kuin minkä keinun päistikkäinen heilahtaminen tuottaa. Lisäksi oli minulla lähenevän romahduksen hirveä aavistus.

Lisättyäni nopeutta, yö seurasi päivää mustan siiven lyönnin tavoin. Laboratorion hämärä mielle oli kadonnut, ja minä näin auringon nopeasti hyppivän taivaslaen poikki, minuutin ajassa suorittavan tuon matkan ja joka kerta merkitsevän uuden päivän. Otaksuin työpajani hävitetyksi ja itse joutuneeni taivasalle. Minulla oli epäselvä tunne siitä, että istuin jossakin korkealla, mutta kuljin jo liian nopeasti voidakseni erottaa mitään liikkuvia esineitä. Hitaimminkin maassa ryömivä etana syöksyi siksi nopeasti ohitse, etten voinut sitä huomata. Pimeyden ja valon välähtelevä vaihtelu oli erittäin kiusallinen silmälle. Pimeinä hetkinä näin sitten kuun nopeasti muuttuvan uudestakuusta täysikuuksi ja huomasin vain vilaukselta kiertävät tähdet.

Pian sen jälkeen jatkaessani matkaani yhä kasvavalla nopeudella, yön ja päivän värähtely sulautui yhdenjaksoiseksi harmaudeksi; taivas pukeutui ihmeelliseen tummaan sineen loistaen samalla auringonlaskun kirkkaissa väreissä. Harppailevasta auringosta muodostui tuliviiru, loistava kaari avaruudessa, kuusta himmeämpi, aaltoileva vyö; ja tähdistä en voinut nähdä mitään muuta kuin sinessä silloin tällöin himmeästi välähteleviä kehiä.

Maisema oli sumuinen ja epäselvä. Olin yhä tällä rinteellä, jolla taloni seisoo, ja takaa kohosi vuori

harmaana ja hämäränä. Näin puiden kasvavan ja höyrytuprahduksen tavoin katoavan näkyen milloin ruskeina, milloin vihreinä: ne kasvoivat, versoivat, värisivät ja katosivat. Näin suunnattoman suurten rakennusten kohoavan ja unen lailla katoavan. Koko maanpinta näytti muuttuneen — se ikäänkuin suli ja virtaili silmäini nähden. Pienet osottimet koneen kulkunopeutta ilmottavissa tauluissa kiersivät ympäri yhä nopeammin.

Pian huomasin aurinkovyön heilahtelevan ylös alas päivänseisauksesta toiseen, vähemmässä kuin minuutin ajassa, joten siis kuljin minuutissa yli vuoden; ja minuutti minuutilta valkea lumivaippa väipähti yli maailman kadoten jälleen, ja sitä seurasi kevään heleä, lyhytaikainen vehreys.

Lähdön epämieluisat tunteet haittasivat nyt vähemmän ja sulautuivat lopulta jonkinlaiseksi hysteeriseksi hilpeudeksi. Huomasin tosin koneen kömpelön heilunnan, jonka syytä en kyennyt selittämään. Mutta mieleni oli liiaksi hämmentynyt pitääkseen lukua siitä, ja niin minä jonkinlaisella mieleni valtaavalla vimmallalla hillittömästi heittäydyin tulevaisuuteen.

Aluksi tuskin ajattelinkaan pysähtymistä, tuskinpa ajattelin mitään muuta kuin näitä uusia aistimuksiani. Mutta pianpa mielessäni syntyi uusi vaikutelmasarja, jonkinlainen uteliaisuus ja samalla epämääräinen pelko, jotka lopulta valtasivat minut tykkänään. Mitä merkillisiä ihmiskunnan kehitysmuotoja, mitä ihmeellisiä edistysaskeleita meidän alkeellisessa sivistyksessämme saisinkaan nähdä, ajattelin, jos joutuisin läheltä katsomaan tuohon hämärään maailmaan, joka silmiäni editse riensi ja aaltoili. Ympärilläni näin suuria ja loistavia rakennustaidon tuotteita, jyrkempiä kuin mitkään oman aikamme rakennukset, ja kuitenkin ne näyttivät väkikkeestä ja usvasta kyhättyiltä. Mäenrinteellä näin runsaamman vehmauden, jota ei häirinnyt talven väliintulo. Hämmennykseni harsonkin takaa näytti maailma hyvin kauniilta. Ja niin syntyi mielessäni päätös pysähtyä.

Suurin vaara piili siinä mahdollisuudessa, että tapaisin jonkun kappaleen avaruudessa. Niin kauvan kuin kuljin suurella nopeudella, tämä tuskin haittasi. Olin ikäänkuin ohentunut — liu'uin höyryn tavoin vastaantulevien kappaleitten pienten lomien lävitse! Mutta pysähtyessä voisin törmätä tiellä olevaa estettä vastaan; silloin voisivat atoomini joutua niin läheiseen kosketukseen tuon esteen atoomien kanssa, että seuraisi perinpohjainen kemiallinen vastavaikutus — mahdollisesti kova räjähdys, joka lennättäisi minut koneineni ulkopuolelle kaikkia mahdollisia ulottuvaisuuksia — tuntemattomaan.

Tämä mahdollisuus oli tavantakaa tullut mieleeni konetta valmistautuessa, mutta silloin olin hilpeästi mukautunut siihen välttämättömänä uhkayrityksenä — yhtenä niistä, joihin ihmisen on antauduttava. Vaaran nyt ollessa väistämätön, en enää nähnyt sitä samassa valossa. Tämä johtui siitä, että kaiken täydellinen outous ympärilläni, koneen merikipua aiheuttava särinä ja heiluminen ja ennenkaikkea alinomaisen putoamisen tunne olivat huomaamattani perinpohjin järkyttäneet hermostoani.

Vakuutin itselleni, etten voisi milloinkaan pysähtyä, mutta oikullisuuden puuskassa päätin pysähtyä heti. Kärsimättömän narrin tavoin kumarruin jarrun yli, jolloin kone hillittömästi keikahti ympäri, ja minä viskauduin päistikkaa ilman halki.

Korvissani kumisi ukkosen jyrinän kaltainen ääni, ja lienen hetken aikaa maannut typeryneenä. Armoton raesade viuhui ympärilläni, ja huomasin istuvani pehmoisella mättäällä kumoon kaatuneen koneeni edessä. Vieläkin kaikki näytti harmaalta, mutta pian huomasin hälyn korvistani kadonneen. Katsahdin ympärilleni. Olin pienen puutarhanurmikon tapaisella paikalla, jota rododendronpensaat ympäröivät, ja huomasin niiden sinipunervain ja purppuranväristen kukkien kimpuissa putoilevan, rakeiden niitä piestessä. Kimmoavat, tanssivat rakeet leijuivat pilvenä koneen yllä ja kiitivät savuna pitkin maata. Hetkessä olin kastunut läpimäräksi. Kaunista vieraanvaraisuutta, mutisin, miestä kohtaan, joka on matkannut lukemattomia vuosia tänne päästäkseen.

Sitten juolahti mieleeni ajatus, että olin narri näin jättäytyessäni kastumaan. Nousin ylös ja katselin ympärilleni. Suunnattoman suuri, jonkinlaisesta valkeasta kivistä hakattu kuvapatsas häämötti epäselvänä samean rankkasateen lomitse rododendronien takaa. Mutta muusta maailmasta ei näkynyt mitään.

On vaikeata kuvailla tunteitani. Raesateen heiketessä näin valkoisen kuvan selvemmin. Hyvin suuri se oli, sillä hopeakoivu kosketti sen hartioita. Se oli valkeata marmorina, hiukan siivellisen sfinksin muotoinen; mutta sen sijaan, että siivet olisivat olleet pystysuorasti sivuilla, ne olivatkin levitetty siten, että sfinksi näytti lentää liihottelevan. Paksun vaskenruostekerroksen peittämä jalusta näytti olevan pronssia. Kuvan kasvot sattuivat olemaan minuun päin; sen sokeat silmät tuntuivat tuijottavan minuun, ja huulilla värehti hieno hymy. Se oli pahasti rapautunut, mikä herätti mielessä epämieluisan ajatuksen taudista.

Katselin sitä jonkun aikaa — puoliminuuttisen ehkä tai puolituntisen. Se näytti siirtyvän eteenpäin tai vetäytyvän taaksepäin sen mukaan kuin rakeet ryöppysivät sen edessä tiheään tai harvemmassa. Lopulta irtautui katseeni siitä hetkiseksi, ja huomasin raeverhon jo kuluneen nukkavieruksi, sekä

selkenevän taivaan lupaavan päivänpaistetta.

Katsahdin jälleen tuohon ryömivään valkeaan hahmoon, ja matkani uhkarohkeus selvisi äkisti minulle kokonaan. Mitähän tulisikaan näkyviin, kun tuo utuinen verho kokonaan vedettäisiin syrjään? Mitä kaikkea lieneekään tapahtunut ihmisille? Mitähän, jos julmuus olisikin muodostunut yleiseksi intohimoksi? Entäpä, jos tämän pitkän väliajan kuluessa ihmisrotu olisikin menettänyt inhimillisyytensä ja kehittynyt joksikin epäinhimilliseksi, epämiellyttäväksi ja musertavan voimakkaaksi? Minä näyttäisin heidän silmissään joltain vanhan maailman villieläimeltä — meidän yhdenkaltaisuutemme tähden vain sitä pelottavammalta ja vastenmielisemmältä — hirviöltä, joka viipymättä oli tapettava.

Näin jo toisiakin suuria haamuja — suunnattomia rakennuksia sokkeloisine suojelusmuureineen ja korkeine pilareineen. Metsäinen vuorenrinne näkyi myöskin utuisen hämäränä lientyvän myrskyn lomitse.

Minut valtasi silmitön pelko. Mielettömänä syöksyin koneeni luo ja yritin kaikin voimin saada sitä taas kuntoon.

Samassa auringon vasamat kiitivät halki ukkospilvien. Harmaa rankkasade sipaistiin syrjään, ja se katosi aaveen laahustavien liepeiden tavoin. Sinisellä kesätaivaalla jokunen himmyt, ruskea pilvenhattara katosi näkymättömiin. Suuret rakennukset ympärilläni näkyivät nyt selvinä kiiltäen sateen jäljiltä ja valkeina räystäskouruille kasautuneista sulamattomista rakeista. Oloni tuntui niin turvattomalta oudossa maailmassa. Tunsin samaa mitä lintunen tuntenee kirkaassa ilmassa, vaanivan haukan liidellensä sen yllä. Pelkoni kiihtyi raivoksi. Hengähdin, purin hampaani yhteen ja kävin jälleen käsin ja jaloin tuimasti kiinni koneeseeni. Epätoivoisen ponnistukseni johdosta se taipui — ja käännähti antaen leualleni aimo iskun. Toinen käsi satulalla, toinen vivulla seisoin siinä raskaasti läähättäen valmiina nousemaan koneelleni jälleen.

Mutta huomattessani näin nopeasti voivani peräytyä, rohkeuteni palasi. Katselin uteliaammin ja vähemmän pelokkaana tätä kaukaisen tulevaisuuden maailmaa.

Pyöreässä aukossa korkealla lähitaloa ympäröivässä muurissa näin joukon komeihin, pehmoisiin viittoihin puettuja olentoja. Hekin olivat huomanneet minut ja katselivat kaikki nyt minuun päin.

Sitten kuulin läheneviä ääniä. Valkoisen sfinksin luona kasvavien pensasten lomitse näkyi juoksevien olentojen päitä ja hartioita. Eräs näistä poikkesi polulle, joka oikaisi sille pienelle nurmikolle, missä minä koneineni seisoin. Se oli pieni — ehken neljän jalan korkuinen — olio purppuranpunaisessa tuunikassa, vyötäisillä nahkavyö. Jaloissa hänellä oli sandaalit tai puolikengät — en voinut selvästi nähdä kummatko. Sääret olivat paljaat polviin saakka, samoin oli pää paljaana. Nyt vasta huomasin, miten lämmin ilma oli.

Hän hämmästytti minua suurella suloudellaan ja kauneudellaan ja toiselta puolen kuvaamattomalla heikkoudellaan. Nuo hehkuvat kasvot toivat mieleeni sen hivuttavan kauneuden, joka on määrättylle keuhkotaudin asteelle ominainen. Hänet nähdessäni palasi luottamukseni, ja minä irroitin käteni koneesta.

V.

Kultainen aika.

Seuraavassa tuokiossa me seisoimme silmätysten, minä ja tuo tulevaisuuden hauras olio. Hän tuli suoraapäätä luokseni nauraen minulle vasten kasvoja. Minua hämmästytti, ettei hänessä näkynyt pelon merkkiäkään. Sitten hän kääntyi kahden häntä seuranneen olennon puoleen ja haasteli heille kummallisella, hyvin sointuvalla ja suloisella kielellä.

Toisia oli tulossa, ja pian ympäröi minua pieni, noin kahdeksan- tai kymmenlukuinen parvi näitä erinomaisia olentoja. Muuan heistä puhutteli minua. Päähäni pälkähti, kumma kyllä, että ääneni oli liian järeä ja matala heidän kuultavakseen. Niinpä vain pudistin päätäni ja korviini viitaten ravistin sitä jälleen.

Hän astui askeleen lähemmä, epäröi ja kosketti sitten kättäni. Tunsin sitten toisia pieniä pehmeitä tuntosarvia selässäni ja olkapäilläni. He tahtoivat vakuuttautua minun todenperäisyydestäni. Ei siinä ollut mitään pelottavaa. Tuossa sievässä pikku väessä oli todellakin jotain luottamustaherättävää —

suloista vienoutta, jonkinlaista lapsenomaista huolettomuutta. Ja lisäksi he näyttivät niin hennoilta, että arvelin voivani kaataa heitä kumoon kokonaisen tusinan keilojen tavoin.

Tein äkkinäisen varottavan liikkeen nähdessäni heidän pienten vaaleanpunaisten käsiensä kopeloivan aikakonetta. Onneksi nyt, kun ei vielä ollut liika myöhäistä, muistin vaaran, jonka tähän mennessä olin unohtanut. Kurottautuen koneen yli irrotin pienet liikkeelle panevat vivut ja pistin ne taskuuni. Sitten ryhdyin jälleen miettimään, mitä voisin tehdä seurustelun aikaansaamiseksi.

Tarkastellessani lähemmin heidän piirteitensä näin joitakin lisäerikoisuuksia heidän dresdeniläisporssiinimaisessa kauneudessaan. Heidän kiharainen tukkansa päättyi terävästi niskaan ja poskiin, parrasta ei ollut jälkeäkään, ja korvat olivat tavattoman pienet. Suu oli myöskin pieni, huulet helakan punaiset ja ohuenlaiset, ja pieni leuka oli terävä. Heillä oli suuret, lempeät silmät ja — tämä voi tuntua itserakkaudelta minun puoleltani — minusta tuntui, että heiltä jossain määrin puuttui sitä mielenkiintoa henkilöäni kohtaan, jota olisin voinut heidän puoleltaan odottaa.

Kun he eivät millään tavoin yrittäneet seurustella kanssani vaan seisoivat vain ympärilläni hymyillen ja puhellen pehmein, kuhertavin sävelin toisillensa, niin minä aloitin keskustelun. Viittasin koneeseen ja itseeni. Epäröityäni sitten hetkisen, miten ilmaista aikaa, viittasin aurinkoon. Yhtäkkiä eräs omituinen, sievä pieni olento yllä purppuranpunaisen- ja valkeanruudukas vaippa toisti liikkeeni ja hämmästytti minua matkimalla ukkosen jyrinää.

Hetkisen epäröin, vaikkakin hänen liikkeensä merkitys oli kyllin selvä. Äkkiä iski mieleeni kysymys: ovatko nämä olennot hulluja? Tuskin voinette ymmärtää miten se yllätti minut. Olin näet aina olettanut, että ihmiset vuoden kahdeksansadankahdentuhannen korvissa olisivat meitä uskomattoman paljon edellä tiedossa, taidossa, kaikessa. Silloin eräs heistä teki minulle äkkiä kysymyksen, joka osotti hänen olevan meidän aikamme viisvuotiaan lapsen henkisellä tasolla, kysyi minulta, olinko tullut auringosta ukkossateen mukana! Se sai minut käymään käsiksi tuonnemmaksi siirtämääni arvosteluun heidän vaatteistaan, heikoista ja kevyistä jäsenistään ja hauraasta ruumiinrakenteestaan. Pettymyksen tunne tulvahti mieleeni. Hetken aikaa tuntui siltä kuin olisin rakentanut aikakoneeni turhaan.

Nyökkäsin, osotin aurinkoon ja jäljittelin niin elävästi ukkosenjyrähdystä, että he peljästyivät. Kaikki he peräytyivät askeleen verran ja kumarsivat. Sitten eräs tuli nauraen luokseni kantaen kauniista, minulle tuntemattomista kukista tehtyä kiehkuraa, jonka kietoi kaulaani. Tämä keksintö otettiin vastaan soinnukkain hyväksymishuudoin, ja heti kaikki juoksentelivat sinne tänne kukkia poimimaan ja nauraen viskelivät minua niillä, kunnes olin aivan tukehtua kukkaskyllyyteen. Te, jotka ette koskaan ole moista nähneet, voitte tuskin mielessänne kuvailla, kuinka hienoja ja ihmeellisiä kukkia lukemattomien vuosien viljelys oli synnyttänyt.

Sitten joku ehdotti, että heidän leikkikalunsa asetettaisiin näytteille lähimpään rakennukseen, ja niin minut vietiin ohi valkean marmorisfinksin, joka oli näyttänyt tarkastelevan minua koko ajan hymyillen hämmästykselleni, suurta, harmaata, hakatusta kivistä tehtyä rakennusta kohti. Mennessäni heidän kanssansa muistin, miten varmasti olin toivonut saavani nähdä ylen vakavan ja viisaan tulevaisuuden kansan, ja tämä muisto sai minut hymyilemään.

Rakennuksessa oli suunnattoman suuri sisäänkäytävä samoinkuin se kokonaisuudessaankin oli äärettömän laaja. Minun mieltäni eniten kiinnitti pikku väen taajeneva parvi ja suuret, avoimet porttiholvit, jotka ammottivat edessäni salaperäisen varjokkaina. Heidän päittänsä yli näkemästäni maailmasta sain sen yleisvaikutuksen, että se näytti kauniiden pensasten ja kukkien peittämältä aukiolta, kauvan hoitamatta olleelta, mutta silti rikkaruohoista vapaalta puutarhalta. Näin joukottain oudonnäköisiä valkeita kukkia, joiden vahaterälehtien läpimitan arvioin suunnilleen jalan pituiseksi. Ne kasvoivat villiintyneinä hajallaan monenlaisten pensasten keskellä, mutta, kuten sanottu, en tutkinut niitä tällä kertaa lähemmin. Aikakone jäi yksikseen nurmikolle rododendronien keskeen.

Porttiholvia koristivat runsaat leikkaukset; en ehtinyt tutkia niitä kovin tarkoin, mutta olin sentään huomaavinani vanhoja foiniikkialaisia koristeita, jotka olivat sangen pahoin särkyneitä ja rapautuneita.

Muutamia heleäpukuisia henkilöitä tuli sisään käytävässä minua vastaan, ja niin me astuimme sisälle minä tummassa 19:nneen vuosisadan aikuisessa puvussani sangen eriskummaisen näköisenä, kukkasin koristettuna ja vaaleiden vaippojen ja loistavan valkeiden jäsenten vyöryvän massan ympäröimänä, naurun ja iloisen puheen sointuvassa solinassa.

Suuri sisäänkäytävä vei suhteellisen laajaan, ruskeilla seinäpapereilla verhottuun saliin. Katto oli varjossa, ja ikkunoista, jotka olivat osittain värillisellä lasilla varustetut, osaksi lasittomat, virtasi sisään hillitty valo. Lattia oli tehty suunnattomista möhkäleistä jotain hyvin kovaa, valkoista metallia, ei levyistä tai liuskoista, vaan oikeista möhkäleistä, ja se oli siinä määrin kulunut — arveluni mukaan menneiden sukupolvien edestakaisin astunnasta — että siinä oli syviä uurteita useimmin tallattua uraa osottamassa. Salin poikitse oli asetettu lukemattomia, kiillotetuista kiviliuskoista tehtyjä, noin jalan

korkuisia pöytiä, jotka olivat katetut hedelmäröykkiöillä. Jotkut niistä tunsin sairaloisesti suurentuneiksi vadelmiksi ja appelsiineiksi, mutta enimmäkseen olivat minulle outoja.

Pöytien väliin oli siroteltu suuri joukko pieluksia. Näille oppaani istuutuivat viitaten minua tekemään samoin. Kursailleamattoman sievästi he alkoivat käsin syödä hedelmiä viskellen kuoret ja kannat pöytien sivuilla sijaitseviin pyöreihin aukkoihin. Halulla seurasin heidän esimerkkiänsä, sillä olin janoinen ja nälkäinen. Samalla tarkastelin salia, minkä en näin.

Salin rappeutunut ulkomuoto se minua ehkä enin hämmästytti. Värilliset ikkunat, jotka esittivät geometrisia kuvioita, olivat monin paikoin särkyneet, ja seinien alaosa suojaa verhoja peitti paksu pöly. Silmiini pisti sekin, että viereisen marmoripöydän kulma oli murtunut. Siitä huolimatta oli yleisvaikutus komea ja maalauksellinen. Salissa aterioi parisen sataa ihmistä, ja useimmat niistä, mahdollisimman lähelle minua asettuneina, tarkastelivat minua mielenkiinnoin pienten silmien loistaessa hedelmien takaa. Kaikilla oli puku samasta pehmeästä, mutta vahvasta silkkipöytästä.

Hedelmät, sivumennen sanoen, olivat heidän ainoa ravintonsa. Nämä kaukaisen tulevaisuuden ihmiset olivat jyrkkiä kasvissyöjiä, ja ollessani heidän luonansa täytyi minunkin ruveta sellaiseksi muutamista mieliteoista huolimatta. Perästäpäin huomasin, että hevoset, nautaeläimet, lampaat ja koirat olivat kalasisiliskon tavoin hävinneet sukupuuttoon. Mutta hedelmät olivat sangen viehättäviä, varsinkin eräs, jolla oli jauhokas sisus kolmilaitaisessa kuoressa ja joka oli koko ajan käytännössä, oli erikoisen hyvän makuinen ja muodostui minun pääravinnokseni. Aluksi minua hämmästyttivät kaikki nämä näkemäni oudot hedelmät ja kukat, mutta myöhemmin opin ymmärtämään niiden merkityksen.

Mutta minähän kerroin teille hedelmä-ateriastani etäisessä tulevaisuudessa. Niin pian kuin olin hiukan tyydyttänyt ruokahaluani, päätin vakavasti yrittää oppia näiden uusien lähimäisten kieltä. Se olikin selvästi lähin tehtäväni. Hedelmät näyttivät sopivalta aiheelta näin aluksi, ja kohottaen yhtä niistä aloitin kysyvien äänten ja eleiden sarjan.

Minun oli aika vaikeaa ilmaista tarkotustani. Aluksi yrityksieni kohtasi ällistynyt tuijotus tai hillitön nauru, mutta pian eräs vaaleatukkainen pikku olio näytti käsittävän tarkotukseni ja toisti erään nimen. Heidän piti jutella ja selitellä asioitansa hyvin laajasti toisilleen, ja minun ensi yritykseni heidän kielensä erinomaisten pikku äänteiden muodostamisessa aiheuttivat tavan takaa sydämellistä, joskin epäkohteliasta naurua.

Mutta minä olin kuin opettaja lasten keskellä sitkeästi jatkaen ja pian hallitsin ainakin pariakymmentä substantiivina. Ja sitten pääsin demonstratiivipronominien ja lisäksi "syödä" verbin perille. Mutta se oli hidasta työtä, ja pikku väki pian väsyi ja halusi päästä vapaaksi minun kyselyiltäni. Välttämättömyyden pakosta päätin silloin sallia heidän jakaa opetuksiansa vähissä erin ja milloin halusivat. Ja hyvin pieniksi havaitsin niiden sitten supistuvankin, sillä en milloinkaan ole tavannut kärsimättömämpiä ja helpommin uupuvia ihmisiä kuin he olivat.

VI.

Ihmiskunnan iltarusko.

Huomasin pian pikku isäntäväessäni erään omituisuuden, nimittäin mielenkiinnon puutteen.

He tulivat luokseni lasten lailla innokkain hämmästyksen huudahduksin, mutta pian he lakkasivat minua tutkistelemasta ja lähtivät jotain uutta lelua etsimään.

Kun ateria ja minun keskustelualkeeni olivat päättyneet, huomasin että melkein kaikki ne, jotka alussa olivat minua ympäröineet, olivat menneet pois. Omituista sekin, miten pian aloin halveksia näitä pikku ihmisiä. Niin pian kuin nälkäni oli tyydytetty astuin jälleen porttiholvin kautta ulos päivänpaisteeseen maailmaan. Yhä enemmän tapasin näitä tulevaisuus-ihmisiä, jotka rupattaen ja nauraen seurasivat minua jonkun matkaa, ja hymyilyään ja ystävällisesti viittoiltuaan jättivät minut jälleen omiin hoteisiini.

Illan tyyneys vallitsi maailmassa minun astuessani ulos suuresta salista, ja laskevan auringon lämmin hehku valaisi maisemaa. Aluksi asiat minua suuresti hämmästyttivät. Kaikki oli niin perin erilaista kuin tuntumassani maailmassa — kukkasetkin. Jättämäni suuri rakennus sijaitsi leveään jokilaakson rinteellä, mutta Thames oli siirtynyt peninkulman verran nykyisestä uomastaan. Päätin kiivetä erään noin

puolentoista peninkulman päässä sijaitsevan vuoren huipulle, jolta voisin luoda laajemman silmäyksen tähän meidän kiertotähtemme vuonna kahdeksansataakaksituhatta seitsemänsataayksi jälkeen Kristuksen syntymän. Sillä tämä, nähkääs, oli se vuosi, jota koneeni pienet taulut osottivat.

Kulkiessani tarkkasin kaikkea, mikä mahdollisesti osaltaan selittäisi maailmassa vallitsevaa rappeutunutta loistoa — sillä rappeutunutta se oli. Vähän matkan päässä mäen rinteellä oli suuri, alumiinin yhteenliittämä graniittiröykkiö, jyrkkien muurien ja rauniokasojen muodostama laaja sokkelo, jonka keskellä kasvoi tiheinä ryhminä kauniita pagodimaisia [pagodi = hindulainen temppeli] kasveja, ehkäpä nokkosia — lehduilla ihmeellinen, ruskea väri ja vailla poltinsukasia. Siinä oli nähtävästi jonkun suuren rakennuksen hyljätty rauniot, rakennuksen, jonka tarkotusta en voinut arvata. Täällä olin myöhemmin kokeva jotakin hyvin kummallista — vielä kummemman kokemuksen enteenä — mutta siitä kerron aikansa.

Äkkinäisestä mielijohteesta katsahdin ympärilläni eräältä pengermältä, jolla olin levännyt hetkisen, ja totesin silloin, ettei yhtään pieniä rakennuksia ollut näkyvissä. Yksityisasunnot ja mahdollisesti perheetkin olivat nähtävästi hävinneet. Siellä täällä keskellä vehmautta oli palatsimaisia rakennuksia, mutta talot ja mökit, jotka englantilaiselle maisemalle ovat luonteenomaisia, olivat kadonneet.

"Kommunismia", ajattelin.

Ja tämän ajatuksen kintereillä kiiri toinen. Katsahdin puolitusinaiseen, minua seuraavaan pikku olioitten joukkoon. Välyksessä silloin huomasin heillä kaikilla olevan yhteisen pukukuosin, samat hienohipiäiset parrattomat kasvot ja yhtäläiset, tyttömäisen pyöreät jäsenet. Saattanee tuntua omituiselta, etten tätä ollut ennen huomannut, mutta kaikkihan oli niin outoa. Nyt huomasin asian kylläkin selvästi. Niitä puvun ja kaikkia ruumiinrakenteen ja ryhdin erilaisuuksia, joista eri sukupuolet nykyään tunnetaan, en näillä tulevaisuuden ihmisillä tavannut. Ja lapset olivat minun silmissäni vain vanhempiensa pienoiskuvia. Heti päätin tuon ajan lasten olevan, ainakin ruumiillisesti, erinomaisen varhain kehittyneitä, ja jälestäpäin sain tälle mielipiteelleni runsasta tukea.

Nähdessäni miten huolettomasti ja turvallisesti nämä ihmiset elivät, huomasin, että tämä sukupuolten suuri yhtäläisyys oli vallan luonnollinen asia. Sillä miehen voimakkuus ja naisen heikkous, perheen perustaminen ja erilainen työnjako ovat pelkkiä ruumiillisen voiman aikakauden välttämättömyyksiä. Missä väestön lukumäärä on riittävä tai runsas, siellä suuri syntyneisyys tuottaa valtiolle enemmän vahinkoa kuin hyötyä; missä väkivalta on harvinainen ja jälkeläiset turvatut, siellä perhelaitosta tarvitaan vähemmän — tai ei ensinkään — ja siellä katoaa lasten tarpeiden aiheuttama sukupuolten erilaisuus. Jo meidän aikanamme näkyy merkkejä tästä ilmiöstä, mutta tuossa tulevassa ajassa oli muutos viety perille. — Tahdon huomauttaa teille, että näin ajattelin sillä hetkellä. Myöhemmin sain arvostella, missä määrin käsitykseni poikkesi todellisuudesta.

Mietiskellessäni näitä asioita, veti huomiotani puoleensa sievä pieni rakennus, joka muistutti kupukattoista kaivoa. Ohimennen ajattelin nykyajan kaivojen omituisuutta ja kävin taas käsiksi mietelmieni lankaan. Mäen ylärinteellä ei ollut suuria rakennuksia, ja kun kulkuvoimani olivat silminnähtävästi yliluonnolliset — tulevaisuuden väen voimiin verrattuna — jäin pian ensi kertaa yksikseni. Omituinen vapautuksen ja seikkailuhalun tunne mielessäni kiiruhdin eteenpäin kukkulaa kohti.

Siellä oli jostakin minulle tuntemattomasta metallista tehty istuin, joka paikoitellen oli jonkinlaisen vaaleanpunaisen ruosteen syövyttämä ja puolittain pehmoisen sammaleen peittämä. Valetut ja viilatut käsivarat olivat griipinpään muotoiset. Istahdin penkille tarkastellakseni tuota laajaa näköalaa tämän pitkän päivän auringonlaskussa.

Koskaan en ole nähnyt suloisempaa ja kauniimpaa näkyä. Aurinko oli jo painunut taivaanrannan alapuolelle, ja länsi liekehti kullassa purppura- ja karmosiinivärisine vaakasuorine viiruineen. Alhaalla oli Thamesin laakso, ja joki lepäsi uomassaan kiillotetusta teräksestä valmistetun yön kaltaisena. Olen jo puhunut suurista, vehmauden keskeen sirotelluista palatseista, joista toiset olivat raunioina, toiset taas edelleen käyttökunnossa. Siellä täällä näkyi valkoinen tai hopeanhohtava kuvapatsas tuossa laajassa maan puutarhassa, siellä täällä kohosi kupukatto tai obeliski pystysuorana ilmaan. Ei ollut mitään pensasaitoja, ei mitään omistusoikeuden merkkejä, ei jälkiä maanviljelyksestä; koko maa oli muuttunut puutarhaksi.

Tarkastellessani aloin omalla tavallani selitellä näkemiäni asioita, ja tulkintani, sellaiseksi kuin se sinä iltana muodostui, oli jotensakin tämän laatuinen (jälestäpäin huomasin nähneeni vain puolen totuutta tai vain vilauksen yhdestä totuuden särämästä):

Minusta tuntui siltä, että näin ihmiskunnan sen rappiotilassa. Tuo punertava auringonlasku sai minut ajattelemaan ihmiskunnan mailleenmeno. Aloin nyt ensi kertaa havaita nykyään harrastamamme yhteiskunnallisten pyrkimysten omituisia seurauksia. Ja kuitenkin kaikitenkin ne ovat varsin

johdonmukaisia seurauksia. Voima johtuu hädästä, mutta turvallisuutta seuraa heikkous. Elämän olojen parantamistyö — se todellinen sivistysprosessi, joka yhä paremmin turvaa elämän — oli keskeytämättä kohonnut huippuunsa. Yhteytynyt ihmiskunta oli saavuttanut luonnosta voiton toisensa jälkeen. Asioista, jotka ovat nykyään pelkkiä unelmia, oli tullut hankkeita, joita harkiten oli pantu toimeen ja viety eteenpäin. Ja sato oli nyt silmäini edessä!

Täytyy myöntää, että terveydenhoito ja maanviljelys ovat nykyään vielä alkuasteellaan. Meidän aikamme tiede on hyökännyt vain pienelle osalle tautien tannerta, mutta herkeämättä ja sitkeästi se pyrkii vaikutustansa laajentamaan. Meidän maanviljelijämme ja puutarhurimme hävittävät tosin rikkaruohon sieltä täältä ja kehittävät ehkä parisenkymmentä hyötykasvia, mutta jättävät suurimman joukon kykynsä mukaan taistelemaan olemassaolonsa puolesta. Me jalostamme lempikasvejamme ja -eläimiämme — joita on hyvin vähän — valinnan avulla vähitellen; milloin saadaan uusi ja parempi persikkalaji, milloin siemenetön viinirypäle, milloin suloisempi ja suurempi kukkamuunnos, milloin taas hyötyisämpi nautaeläinrotu. Me jalostamme niitä vain vähitellen, koskapa ihanteemme ovat epämääräisiä ja kokeiluun perustuvia ja tietomme hyvin rajoitettu sekä koska luontokin toimii arasti ja vitkalleen meidän kömpelöissä käsissämme. Mutta jonakin päivänä tämä kaikki tulee paremmin ja vähitellen yhäkin paremmin järjestellyksi. Tämä on virran suunta vastavirroista huolimatta. Koko maailmasta on tuleva älykäs, sivistynyt ja yhteistoimintaa harrastava; kaikki kulkee yhä nopeammin luonnon valloittamista kohti. Loppujen lopuksi me viisaasti ja huolellisesti saatamme eläinten ja kasvien elämän tyydyttämään omia inhimillisiä tarpeitamme.

Tämä tulos oli täysin ja kaikkiksi ajoiksi saavutettu sen ajan kuluessa, jonka ohi koneeni oli pyyhkähtänyt. Ilmassa ei ollut hyttysiä eikä maassa rikkaruohoja tai sieniä; kaikkialla oli hedelmiä ja ihania kukkia, ja loistavat perhot lentää liihottelivat ympärinsä. Torjuva ihannelääke oli keksitty, ja taudit olivat hävitetyt. Koko sielläoloni aikana en nähnyt tarttuvan taudin merkkiäkään. Ja myöhemmin saan kertoa teille, miten nämä muutokset olivat vaikuttaneet myöskin mätänemis- ja kuihtumisprosesseihin.

Lisäksi oli saatu yhteiskunnallisia voittoja. Näin ihmisten asuvan oivallisissa majoissa loistavasti puettuina enkä tähän asti ollut tavannut heitä minkäänlaisessa työssä. Ei näkynyt mitään taistelun merkkejä — ei yhteiskunnallisen eikä taloudellisen. Poissa olivat kauppapuodit, ilmotukset, liikenne, koko se kaupankäynti, joka muodostaa meidän maailmamme ytimen. Oli luonnollista, että minä tuona kultaisena iltana takerruin yhteiskunnallisen paratiisin ajatukseen. Arvasin että väkiluvun lisääntyminen oli kohdannut vaikeuksia, ja väkiluku lakannut kasvamasta.

Mutta oloissa tapahtunutta muutosta seuraa välttämättömästi muutokseen mukaantuminen. Mikä on inhimillisen ymmärryksen ja voiman lähde — ellei biologia ole pelkkää erehdystä? Vaiva ja vapaus: olosuhteet, joissa toimivat, voimakkaat ja viisaat yksilöt vievät voiton heikommista; olosuhteet sellaiset, joissa annetaan arvoa kykenevien miesten yhteistoiminnalle, itsensähillitsemiselle, kärsivällisyydelle ja päättäväsyydelle. Koti sekä siellä versovat tunteet, kuten kiihkeä mustasukkaisuus, hellyys lapsia kohtaan, vanhempien uhrautuvaisuus — kaikki tuo sai puolustuksensa ja tukensa nuoria uhkaavissa vaaroissa. Missä sitten ovat nämä uhkaavat vaarat? On heräämässä aviollista mustasukkaisuutta, kiihkeätä äiteyttä ja kaikenlaatuista intohimoa vastustava tunne ja se on kasvamassa; niitä pidetään tarpeettomina hankaluuksilla, raakalaisjäännöksinä ja soraääninä hienostuneessa ja miellyttävässä elämässä.

Ajattelin näiden tulevaisuusihmisten ruumiin hintelyyttä, heidän älynsä vajavuutta ja noita suuria lukuisia raunioita, ja arveluni luonnon täydellisestä valtauksesta lujittui. Sillä taistoa seuraa tyyneys. Ihmiskunta oli ollut voimakas, jäntevä ja älykäs ja oli käyttänyt runsaan elinvoimansa muuttaakseen oloja, joissa eli. Ja nyt seurasi muuttuneiden olojen aiheuttama vastavaikutus.

Uudessa, täydellisen mukavuuden ja huolettomuuden tilassa tuo levoton tarmo, joka ihmisessä on voimaa, muuttui heikkoudeksi. Jo meidänkin aikanamme eräät pyrkimykset ja toiveet, jotka kerran olivat välttämättömiä eloonjäämisen ehtoja, ovat alituisen epäonnistumisen aiheena. Fyysillinen rohkeus ja taisteluinto esimerkiksi eivät suuresti hyödytä sivistynyttä miestä, voivatpa olla hänelle haitaksikin. Ja fyysillisen tasapainon ja turvallisuuden tilassa ei voima — henkinen enemmän kuin ruumiillinenkaan — olisi paikallaan. Päättelin, ettei ihmisillä ollut lukemattomiin vuosiin ollut mitään sodan tai yksityisen väkivallan vaaraa, ei pelkoa villieläimistä, ei hävittäviä tauteja ruumiinrakenteen voimia koettelemassa eikä mitään raadannan tarvista.

Sellaiseen elämään ovat ne, joita me sanoisimme heikoiksi, yhtä hyvin varustetut kuin vahvat, eivätkä he itse asiassa enää olekaan heikkoja. He ovat päinvastoin edullisemmassa asemassa, sillä vahvoille olisi kiusaksi tarmo, jota ei saa panna käytäntöön. Näkemäini rakennusten erinomainen kauneus oli epäilemättä tulos ihmiskunnan nykyään tarkotuksettoman tarmon viime ponnisteluista, ennenkuin ihmiskunta mukaantui täydelliseen sopusointuun vallitsevien olosuhteiden kanssa. Se oli sen voiton toitahdus, josta viimeinen suuri rauha sai alkunsa. Sellainen on aina ollut rauhaa nauttivan tarmon

kohtalo; se purkautuu taiteeseen ja rakkauteen, ja sitten seuraa väsymys ja riutuminen.

Tämä innokas taiteellinenkin pyrkimys raukeisi lopulta — ja näkemääni aikaan se jo olikin melkein rauennut. Kukkasin koristautuminen, tanssi ja laulelu päivänpaisteessa — sen verran, ei enempää, oli jällellä taiteellisesta hengestä. Ja sekin häipyisi lopuksi tylsään toimettomuuteen. Tuskan ja hädän tahkokivi se meidät pitää terävinä, ja minusta näytti kuin olisi nyt tuo vihattava esine lopultakin särjetty!

Seistessäni siinä illan yhä hämärtyessä luulin tällä yksinkertaisella selityksellä ratkaisseeni maailman probleemin — selvittäneeni näiden viehättävien pikku ihmisten koko salaisuuden. Mahdollisesti heidän keksimänsä väkiluvun lisääntymisen ehkäisykeinot olivat olleet liiankin tehokkaat, sillä heidän lukumääränsä oli ennemmin vähentynyt kuin pysynyt muuttumattomana. Se taas selittäisi miksi oli niin paljon hyljättyjä raunioita.

Hyvin yksinkertainen oli selitykseni ja varsin toden näköinen — jommoisia useimmat väärät teorit ovat!

VII.

Äkkinäinen isku.

Seistessäni siinä mietiskellen tätä ihmiskunnan liiankin täydellistä voittoa, pujahti täysikuu keltaisena ja pyöreänä esiin hopeaisesta valorunsaudesta koillisella taivaalla. Vaaleapukuiset pienet olennot lakkasivat liikehtimästä alhaalla, äänetön pöllö lennähti ohi, ja minua värisytti illan viileässä. Päätin laskeutua kukkulalta hakemaan itselleni makuupaikkaa.

Etsin päivällä näkemääni rakennusta, ja silloin katseeni sattui pronssijalustalla seisovaan valkoiseen sfinksiin, joka näkyi selvemmin nousevan kuun valon kasvaessa. Saatoin nähdä hopeakoivunkin ja rododendronviidakon tummana kalpeassa valossa, ja pieni nurmikko näkyi myöskin. Katsahdin uudelleen nurmikkoon. Omituinen epäily viilensi tyytyväisyyttäni. "Ei", vakuutin päättävästi itselleni, "tuo ei ole se nurmikko!"

Mutta se oli sama nurmikko sittenkin, sillä sfinksin valkeat, spitaaliset kasvot olivat siihen päin käännettyt. Voitteko kuvailla mitä tunsin tultuani vakuutetuksi siitä — että aikakoneeni oli poissa!

Äkkiä, kuin olisin saanut sivalluksen kasvoilleni, tuli mieleeni ajatus, että mahdollisesti voisin menettää oman aikakauteni ja jäädä avuttomana tähän outoon uuteen maailmaan. Jo tämä ajatuskin tuotti minulle todella ruumiillisen tuskan tunteen. Tuntui kuin joku olisi tarttunut kurkkuuni, niin etten voinut hengittää. Seuraavassa hetkessä yllätti minut pelko, ja pitkin, harppaavin askelin juoksin mäkeä alas. Kerran kaaduin päistikkaa ja satutin kasvoni; en hukannut aikaa verenvuodon tyrehtyttämiseen, vaan hypähdin pystyyn jälleen ja juoksin edelleen, lämpöisen veren tihkuessa poskea ja leukaa pitkin.

Juostessani vakuuttelin koko ajan itselleni: "He ovat liikuttaneet sitä vähäsen, työntäneet sen pensaiden alle pois tieltä". Siitä huolimatta juoksin kaikin voimin. Koko ajan tiesin kuitenkin sellaisella varmuudella, joka joskus seuraa äärimäistä pelontunnetta, että tuollainen vakuuttelu oli hulluutta; tiesin vaistomaisesti, että kone oli viety pois minun ulottuviltani.

Hengitin vaivalloisesti, sillä luulenpa suorittaneeni koko matkan kukkulalta nurmikolle — noin kaksi englannin peninkulmaa — kymmenessä minuutissa. Enkä enää ole nuori mies. Juostessani kirosin ääneen narrimaista luottavaisuuttani jättäessäni koneeni yksin. Huusin ääneen, mutta ei kukaan vastannut. Ei yhtäkään luotua olentoa näkynyt tuossa kuun valaisemassa maailmassa.

Saavuttuani nurmikolle näin pahimman pelkoni todeksi. Ei näkynyt jälkeäkään koneesta. Olin uupunut ja viluissani katsellessani tyhjää paikkaa tumman pensaston keskellä. Juoksin raivoisasti sen ympäri, ikäänkuin kone olisi voinut olla piilossa jossain sopukassa, mutta pysähdyin sitten äkkiä käyden käsin hiuksiini.

Yläpuolellani kohosi sfinksi pronssijalustallaan valkoisena, loistavana, spitaalisena nousevan kuun valossa. Se näytti pilkallisesti hymyilevän minun kurjuudelleni.

Olisin voinut lohduttautua kuvailemalla mielessäni, että pikku väki oli pannut koneen säilöön minua varten, ellen olisi ollut niin varma heidän ruumiillisesta ja henkisestä kyvyttömyydestään.

Mikä minua kauhistutti, oli tunne jostain tähän saakka aavistamattomasta voimasta, jonka avulla koneeni oli ehkä kadonnut. Yhdestä seikasta olin sentään varma: ellei jokin myöhempi aikakausi ollut valmistanut koneeni täsmällistä toisintoa, ei se ollut voinut liikkua ajassa. Se tapa, jolla olin kiinnittänyt vivut — myöhemmin selitän sen teille — esti jokaista muuta panemasta sitä liikkeelle, kun vivut olivat poissa. Se oli liikkunut vain avaruudessa. Mutta missä se nyt sitten mahtoi olla?

Luulenpa olleeni jonkinlaisen mielipuolisuuden vallassa, sillä muistan juosseeni vimmatusti edes takaisin kuun valaisemien pensasten lomitse sfinksin ympärillä ja peloittaneeni jonkin valkoisen eläimen, jota hämärässä luulin pieneksi hirveksi. Muistan lisäksi myöhään sinä iltana hosuneeni pensaita puristetuin nyrkein, kunnes katkenneet oksat saivat sormeni verta vuotamaan.

Nyyhkyttäen ja raivoten tuskassani menin sitten suuren kivirakennuksen luo. Avara sali oli nyt pimeä, hiljainen ja autio. Hiiviskellessäni epätasaisella lattialla kaaduin erästä malakiittipöytää vasten ollen vähällä taittaa sääriluuni. Raapaisin tulitikulla valkeata ja kuljin eteenpäin tomuisten verhojen ohi, joista jo olen teille kertonut

Nyt jouduin toiseen suureen saliin, jonka lattiaa peittäville pieluksilla nukkui noin parisenkymmentä pikku olentoa. Epäilemättä he pitivät minun uudistettua ilmaantumistani sangen kummallisena, kun äkkiä astuin esiin äänettömästä pimeydestä synnyttäen salaperäisiä ääniä, räiskähtävä tulitikku kädessäni. Sillä he olivat tyystin unohtaneet tulitikut.

"Missä aikakoneeni on?" huusin äkäisen lapsen tavoin, kävin heihin käsiksi ja ravistelin heitä hiukan. Se oli heistä varmaan hyvin kummallista. Toiset nauroivat, mutta useimmat näyttivät kovin pelästyneiltä. Nähdessäni heidät siinä ympärilläni pälkähti päähäni, että tein sanomattoman hullusti koettaessani näissä olosuhteissa herättää heissä pelon tunnetta. Sillä heidän päivällä osottamastaan käytöksestä päättäen oli pelko heiltä tykkänään unohtunut.

Yhtäkkiä survaisin tulitikon lattiaan ja kaataen erään heistä kumoon matkallani kuljin kompuroiden suuren ruokasalin kautta jälleen ulos kuutamoon. Kuulin takaani kauhun huutoja ja pienten jalkain juoksua ja kompastelua siellä täällä. En muista mitä kaikkea tein kuun hitaasti kohotessa taivaanlaelle. Luulen että odottamaton vahinkoni sai minut hulluksi. Tunsin tulleeni toivottomasti erotetuksi omasta heimostani — olin kuin kummallinen eläin tuntemattomassa maailmassa. Lienen kulkenut raivoten edestakaisin syyttäen Jumalaa ja kohtaloa. Muistelen tunteneeni hirmuista uupumusta tuon pitkän epätoivon yön aikana, kurkistaneeni mitä mahdottomimpiin paikkoihin ja hapuilleeni kuun valaisemien raunioiden keskellä koskettaen tummissa varjoissa piileviä outoja eläimiä. Kun voimani vihdoin olivat lopussa, heittäydyin maahan lähelle sfinksia, itkin ääretöntä kurjuuttani ja vihoittelin hulluuttani, kun olin jättänyt koneeni tuuliajolle. Jällellä oli vain viheliäinen tulevaisuus.

Vihdoin nukuin ja herätessäni jälleen oli jo täysi päivä; pari varpusta hyppeli ympärilläni ruohikossa käteni ulottuvilla.

Aamu oli hyvin raikas. Nousin istualleni koettaen muistutella, miten olin siihen joutunut ja miksi minulla oli tuollainen syvä yksinäisyyden ja epätoivon tunne. Sitten asiat alkoivat selvetä. Kirkkaassa päivänvalossa saatoin katsoa kohtaloani suoraan silmiin. Huomasin öisen raivoni mielettömyyden ja saatoin jo neuvotella itsekseni.

Olettakaamme pahinta — ajattelin. Olettakaamme, että kone on kokonaan mennyttä kalua. Minun on silloin oltava tyyni ja kärsivällinen, opittava tuntemaan näiden ihmisten elämäntapoja, saatava selvä käsitys vahinkoni laadusta ja ainesten ja työkalujen saantikeinoista, niin että lopuksi ehkä voisni valmistaa uuden koneen. Se olisi ainoa toivoni, joskin vähäinen, niin kuitenkin epätoivoa parempi. Ja olihan tämä joka tapauksessa kaunis ja ihmeellinen maailma.

Mutta ehkäpä kone olikin vain viety syrjään. Sittenkin oli minun oltava tyyni ja kärsivällinen, etsittävä sen piilopaikka ja saatava se takaisin väkivalloin taikka viekkauksella. Ja näin ajatellen kömmin jaloilleni ja katselin ympärilläni etsien itselleni kylpypaikkaa. Olin väsynyt, jäykistynyt ja pölyyntynyt matkalla. Aamun raikkaus sai minut kaipaamaan samanlaista raikkautta.

Mielenkuohuni oli vaimennut. Ryhtyessäni toimeen oikein ihmettelin suurta yöllistä kiihtymystäni. Tarkastelin huolellisesti pienen nurmikon ympäristöä. Menetin jonkun verran aikaa turhiin kyselyihin, joita parhaani mukaan tein luokseni tuleville pikku ihmisille. Kukaan heistä ei ymmärtänyt eleitäni. Muutamat olivat kerrassaan tylsiä, toiset luulivat minun laskevan leikkiä ja nauroivat minulle. Minusta tuntui kauhean vaikealta pidättäytyä sivaltamasta noita sieviä nauravia kasvoja. Se oli hullu mielijohde, mutta pelon ja sokean raivon paholainen oli vaivoin hillittävässä ja halusi yhä käyttää hyväkseen hämmennystäni.

Ruohikko antoi paremman neuvon: näin siinä uurteen puolivälissä sfinksin jalustaa ja minun askelteni jälkiä, siinä kohden, missä saapuessani olin rynnistellyt kumoon kaatuneen koneeni kera. Ympäristössä

näkyi muitakin liikkumisen merkkejä, sellaisia omituisia kapeita jalanjälkiä, joita voin kuvitella laiskiaisen tekemiksi. Tämä sai huomioni lähemmin kiintymään jalustaan. Se oli pronssista, kuten luulen jo maininneeni. Se ei ollut pelkkä möhkäle, vaan runsaasti koristeltu kehystetyillä paneeleilla joka taholta. Menin luo ja koputin niihin: jalusta oli ontto. Tarkoin tutkiessani paneeleita huomasin niiden olevan erillään kehyksistä. Ei näkynyt mitään ovenkääkiä eikä avaimenreikiä, mutta mahdollisesti paneelit — jos olivat ovia kuten oletin — avautuivat sisäpuolelta.

Yksi asia oli minulle kyllin selvä. Sen johtopäätöksen tekeminen, että koneeni oli tuon jalustan sisällä, ei aiheuttanut suurta henkistä ponnistusta. Mutta kysymys oli siitä, miten se sinne oli joutunut.

Näin kahden oranssinvärisiin vaatteisiin puetun olennon tulevan minua kohti pensaiden läpi, kukkapeittoisten omenapuiden alitse. Käännysin hymyillen heihin päin ja viittasin heitä luokseni. Heidän tultuaan osotin pronssijalustaa koettaen ilmaista heille, että halusin avata sen. Mutta ensimmäisen tätä tarkottavan viittoiluni johdosta he käyttäytyivät hyvin kummallisesti. En tiedä miten kuvata teille heidän ilmettensä. Olettakaamme, että teette sangen sopimattoman eleen hienotunteiselle naiselle — sellaiselta hänkin silloin näyttäisi. He poistuivat, ikäänkuin olisin loukannut heitä verisesti. Koettelin sitten herttaisennäköistä, valkeapukuista pientä veitikkaa, mutta aivan samoin tuloksin. Hänen käytöstapansa sai minut kuitenkin häpeämään itseäni. Mutta halusinhan löytää aikakoneen, ja koettelin häntä vielä uudelleen. Kun hänkin muiden tavoin kääntyi menemään, silloin kiivas luontoni sai vallan; kolmella harppauksella saavutin hänet, tartuin häntä vaipan kauluksesta ja aloin retuuttaa häntä sfinksin luo. Silloin huomasin hänen kasvoillaan kauhun ja inhon ilmeen sellaisen, että yhtäkkiä päästin hänet menemään.

Mutta en vielä masentunut. Jyskytin uudelleen nyrkilläni jalustaa. Olin kuulevinani jonkinlaista liikettä sisäpuolelta — tarkemmin sanoen, oli kuin olisi sieltä kuulunut naurunhihitystä — mutta lienen erehtynyt. Sitten noudin suuren piikiven joesta, palasin takaisin ja vasaroin siksi että eräs koristekierre latistui ja vaskenruoste varisi alas jauhomaisina hiutaleina. Hentoinen pikku väki oli peninkulman päässä kummallakin puolen varmaan kuullut minun raivoisan vasaroimiseni, josta ei ollut mitään tuloksia. Näin heitä joukon rinteillä, mistä salavihkaa silmäilivät minua. Hikisenä ja uupuneena istahdin viimein vartioimaan paikkaa; mutta pitkälti en sitä malttanut tehdä; olen liiaksi länsimaalainen pitkäaikaista vartiota pitämään. Saatan pohtia jotakin kysymystä vuosikausia, mutta vuorokauden kestävä toimeton odottaminen — se on vallan toista!

Jonkun hetken perästä nousin ja aloin päämäärättä astella läpi pensaston mäkeä kohti jälleen. "Kärsivällisyyttä", sanoin itselleni. "Jos tahdot saada koneesi takaisin, on sinun jätettävä sfinksi sikseen. Jos he aikovat ottaa koneesi, ei ole suurtakaan hyötyä siitä, että tuhoat heidän pronssijalustansa, mutta elleivät he sitä tee, olet saava sen takaisin niin pian kuin osaat sitä heiltä pyytää. Tuonkaltaisen arvoituksen pohtiminen kaiken tuntemattoman keskellä on toivotonta. Siitähän voi tulla hulluksi. Katso rohkeasti tätä maailmaa silmiin! Opi tuntemaan sen tavat, tarkkaa sitä, mutta varo liian nopeasti arvailemasta sen tarkotusta. Lopuksi löydät avaimen kaikkeen". Sitten johtui äkkiä mieleeni tilanteen huumori: vuosikausia olin ahertaa tutkinut miten päästä tulevaisuuteen, ja nyt tuskan vimalla pyrin sieltä pois. Olin valmistanut itselleni kaikista ihmisen keksimistä ansoista mutkikkaimman ja toivottomimman. Omalla kustannuksellani nauroin ääneen.

Kulkiessani suuren palatsin läpi minusta tuntui, että pikku väki vältteli minua. Se saattoi olla luulottelua tai kenties se oli jossakin yhteydessä minun vasaroimiseni kanssa. Olin kuitenkin jokseenkin varma siitä, että he kaihtoivat minua. Huolellisesti koetin näyttää aivan välinpitämättömältä ja olla heitä ahdistelematta, ja päivän parin kuluttua asiat olivat taas ennallaan.

Edistyin kielessä mikäli olot sallivat ja joudutin lisäksi tutkimuksiani siellä täällä. Joko minulta puuttui tarvittava äly tai oli heidän kielensä äärettömän yksinkertaista — melkein yksinomaan konkreettisista substantiiveista ja verbeistä kokoonpantua. Abstraktisia sanontatapoja näytti olevan vähän, jos ensinkään, ja kuvakieltä käytettiin niukasti. Lauseet olivat yleensä yksinkertaisia ja kaksisanaisia, mutta minä en onnistunut muodostamaan tai ymmärtämään muita kuin kaikkein yksinkertaisimpia lauseita.

Päätin kätkeä aikakoneeni ajattelemisen ja sfinksin alla olevien pronssiovien salaisuuden, mikäli mahdollista, johonkin muistini sopukkaan, kunnes lisääntynyt tietomääräni johtaisi minut luonnollista tietä takaisin niiden luokse. Ymmärtänette, että minua kuitenkin eräs vissi tunne pidatti sen paikan lähistöllä, johon ensiksi olin saapunut.

Selitys.

Niin kauvas kuin katseeni kantoi näin koko maailmassa vallitsevan saman rehevän hedelmällisyyden kuin Thamesin laaksossa. Jokaiselta mäeltä, jolle kiipesin, näin yhtä runsaasti loistavia, rakennusaineeltaan ja -tavaltaan yhä vaihtelevia rakennuksia; samanlaisia alati viheriöiväin kasvien muodostamia tiheikköjä, kukkapeittoisia puita ja puumaisia sananjalkoja. Siellä täällä välkähteli vesi hopeanhohtoisena, ja taustalla maa kohoili aaltoilevina sinikukkuloina häipyen etäisyydessä taivaan siveen.

Erikoisesti huomiota herättäviä olivat eräänlaiset pyöreät kaivot, joista toiset minun nähdäkseni olivat sangen syviä. Sellainen sijaitsi myöskin sen kukkulalle vievän polun varrella, jota pitkin ensi kävelylläni olin kulkenut. Siinä, kuten muissakin, oli omituisesti taottu pronssireunus, ja suojasi sitä sateelta pieni kupukatto. Istuessani näiden kaivojen reunalla ja kurkistaessani alas pimeyteen, jossa näkyi jonkinlaisia ilmatorvia, en voinut huomata veden kimmellystä enkä sytyttämälläni tulitikulla saanut heijastusta aikaan. Mutta kaikista kuului määrätynlaista kumahtelevaa ääntä ikäänkuin suuren koneen jyrinää, ja tulitikun lepatuksesta huomasin, että tasainen ilmavirta painui ilmatorvista alas. Heitin vielä paperipalan kaivon, mutta sen sijaan että se olisi lihoitellut hitaasti alaspäin se yhtäkkiä nopeasti katosikin näkyvistä.

Jonkun ajan perästä tulin yhdistäneeksi mielessäni nämä kaivot korkeihin, siellä täällä rinteillä sijaitseviin torneihin, sillä ilmassa niiden yläpuolella näkyi usein juuri sellainen väreily kuin kuumana kesäpäivänä nähdään päivän paahteisella rannalla. Sovittamalla yhteen havaintoni tulin vakuutetuksi laajan maanalaisen ilmanvaihtojärjestelmän olemassaolosta, jonka todellista merkitystä oli vaikea käsittää. Aluksi olin taipuvainen yhdistämään sen näiden ihmisten terveydenhoidollisiin varusteihin. Se oli luonnolliselta näyttävä, mutta ehdottomasti väärä johtopäätös.

Ja tässä minun täytyy tunnustaa, että sain hyvin huonon selon viemäreistä ja kulkuneuvoista ja muista mukavuuksista ollessani tässä todellisessa tulevaisuuden maassa. Muutamissa lukemistani tulevien aikojen ja maiden kuvauksissa esitetään suuri joukko rakennustapaa, yhteiskunnallisia laitoksia y.m. koskevia yksityisseikkoja. Mutta kun sellaiset yksityiskohdat saattaa helposti huomata, milloin koko maailma mahdutetaan ihmisen mielikuvitukseen, niin on todellisen matkustajan, joka liikkuu sellaisten tosiseikkojen parissa kuin minä täällä, niitä aivan mahdoton havaita. Ajatelkaa mielessänne kuvausta Lontoosta, jonka suoraapäättä Keski-Afrikasta tullut neekeri palattuaan esittää heimollensa! Mitä hän tietäisi rautatieyhtiöistä, yhteiskunnallisista liikkeistä, telefoni- ja telegraafilangoista ja muista samantapaisista seikoista? Me olisimme kuitenkin halukkaita selittämään niitä hänelle. Mutta kuinka paljoa voisi hän tietämästäänkään saada ystävänsä, joka ei ole matkustellut, käsittämään tai uskomaan? Ajatelkaahan sitten, kuinka kaita neekerin ja meidän aikojemme valkoisen miehen välinen juopa on, ja kuinka laaja oli välimatka minun ja näiden kultaisen ajan ihmisten välillä! Olin tietoinen paljosta näkymättömästä, joka enensi mukavuuttani, mutta lukuunottamatta yleisvaikutelmaa itsetoimivasta järjestelmästä pelkään, etten voi esittää mieliksenne paljoakaan nykyajan ja tulevaisuuden välillä vallitsevasta erosta.

Mitä esimerkiksi hautaamiseen tulee, en voinut nähdä merkkiäkään ruumiinpolttouuneista tai haudoista. Mutta mieleeni juolahti, että saattoihan olla hautausmaita tai ruumiinpolttouuneja jossakin minun tutkimuspiirini ulkopuolella. Tämä taas oli sellainen kysymys, jonka halusta otin pohtiakseni, ja se valtasi uteliaisuuteni aluksi kokonaan. Asia hämmästytti minua, ja sitten tein uuden, vieläkin hämmästyttävämmän havainnon: tässä kansassa ei ollut lainkaan vanhoja eikä heikkoja ihmisiä.

Minun on tunnustettava, että tyytyväisyyteni ensimmäisiin teorioihini itsetoimivasta sivistyksestä ja häviävästä ihmiskunnasta ei ollut pitkäaikainen. Mutta en voinut muutaakaan keksiä. Sallikaa minun esittää vaikeuteni. Nuo monet suuret tutkimani palatsit olivat pelkkiä asuinpaikkoja, suuria ruokasaleja ja makuuhuoneita. En tavannut mitään tehtaita enkä minkäänlaisia työvälineitä. Ja kuitenkin näillä ihmisillä oli miellyttävät puvut, jotka varmasti aika ajoin tarvitsivat uudistamista, ja heidän jalkineensa, vaikkakin koruttomat, olivat jokseenkin mutkikkaita metallityön tuotteita. Täytyihän tuollaisia tavaroita jollakin tavoin valmistaa, eikä tuossa pikku väessä näkynyt luovan kyvyn merkkiäkään. Heidän keskuudessaan ei ollut myymälöitä, ei työpajoja eikä jälkeäkään minkäänlaisista tuontitavaroista. Kaiken aikansa he viettivät hiljaisessa leikissä, kylpivät virrassa, armastelivat puoleksi leikillään, söivät hedelmiä ja nukkuivat. En voinut käsittää, kuinka kaikki saattoi pysyä kunnossa.

Sitten palasi ajatukseni jälleen aikakoneeseen; jokin, en tiennyt mikä, oli korjannut sen valkean sfinksin onttoon jalustaan. *Miksi?* En kuolemaksenikaan voinut sitä käsittää. Ja nuo vedettömät kaivot sitten, nuo lepattavat pylvää? Tunsin, että minulta puuttui avain. Tunsin — miten sanoisinkaan? Olettakaamme, että löydämme kirjoituksen, jossa on siellä täällä lauseita selvällä oivallisella englanninkielillä, mutta niiden välissä on toisia lauseita, jotka ovat kokoonpannut meille tuiki tuntemattomista sanoista ja kirjaimista. Niin, juuri sellaiselta maailma minusta näytti kolmantena vierailuni päivänä vuonna kahdeksansataakaksituhatta seitsemänsataayksi!

Sain lisäksi tänä päivänä jonkinlaisen ystävän. Katsellessani muutamien pikku ihmisten kylpemistä matalikolla, tapahtui, että yksi heistä sai suonenvedon ja alkoi ajautua alas virtaa. Päävirta vyöryi melko nopeasti, mutta ei liian voimakkaasti keskinkertaisellekaan uimarille. Saatte aavistuksen näiden olioiden kummallisesta vajavaisuudesta, kun kerron teille, ettei yksikään heistä tehnyt pienintäkään yritystä tuon heikosti huutavan olennon pelastamiseksi, joka oli hukkumaisillaan heidän silmänsä nähden.

Huomattuani tämän riisuin kiireesti vaatteet yltäni ja kahlasin virtaan alemmaa tarttuen pienokaisraukkaan, jonka laahasin turvaan maihin. Vähän aikaa hierottuani hänen jäseniänsä palasi hänen terveytensä, ja ennenkuin hänet jätin, näin tyydytyksekseni hänet reippaana jälleen. Niin alhaiseksi olin tuon rodun arvostellut, etten odottanut mitään kiitollisuutta hänen puoleltaan. Siinä kuitenkin erehdyin.

Tämä tapahtui aamulla. Iltapäivällä tapasin naikkoseni — siksi häntä luulin — palatessani keskukseeni eräältä retkeilyltä. Hän otti minut riemuhuudoin vastaan ja lahjoitti minulle suuren kukkakiehkuran, joka ilmeisesti oli sidottu vartavasten minulle. Tuo olio miellytti minua. Mahdollisesti olin tuntenut yksinäisyyttä. Joka tapauksessa panin parhaani näyttääkseni, että pidin saamaani lahjaa arvossa. Pian istuimme pienessä lehdossa syventyneinä keskusteluun, jonka muodostivat pääasiassa hymyilyt. Tuon olennon ystävällisyys liikutti mieltäni aivan samoin kuin lapsen hellyys olisi tehnyt. Me ojensimme kukkia toisillemme, ja hän suuteli käsiäni. Tein samoin hänelle. Sitten yritin hiukan puhella ja sain tietää, että hänen nimensä oli Weena, mikä, vaikka en tuntenutkaan nimen merkitystä, jollakin tavoin näytti kylläkin sopivalta. Tämä oli omituisen ystävyuden alku, jota kesti viikon ja joka päättyi — kuten kohta saatte kuulla!

Hän oli aivan lapsen kaltainen. Hän halusi aina olla kanssani ja koetti seurata minua kaikkialle. Seuraavalla retkeilylläni oli sydäntäsärkevää uuvuttaa hänet ja lopuksi jättää hänet nääntyneenä ja vaikeroiden jälkeeni huutelemaan. Mutta maailman probleemi oli ratkaistava. Sanoin itselleni että en ollut matkustanut tulevaisuuteen liehitelläkseni pikku olentoa. Mutta jättäessäni hänet oli hän kovin apealla mielellä; hänen moitteensa erotessamme olivat joskus aivan raivoisia, ja luulenpa loppujen lopuksi minulla olleen yhtä paljon vaivaa kuin lohtua hänen rakkaudestaan. Siitä huolimatta hän kuitenkin tuotti minulle paljon hupia. Ajattelin että pelkkä lapsellinen hellyys sai hänet noin minuun tarrautumaan. En ollut täysin tietoinen siitä, miten paljon olin tuottanut hänelle kärsimystä jättäessäni hänet, ennenkuin jo oli liian myöhäistä. Ja liian myöhään vasta käsitin selvästi, mitä hän minulle merkitsi. Sillä tuo pieni ihmisnukke näyttämällä pitävänsä minusta ja heikolla, mitättömällä tavallaan osottamalla minusta välittävänsä herätti pian minussa saapuessani valkean sfinksin läheisyyteen, melkein kodin tunnelman. Ja minulla oli tapana etsiä katseellani tuota pientä, valkeaan ja kullannväriin verhottua olentoa, niin pian kuin olin päässyt mäen yli.

Häneltä myös opin sen, ettei pelko vielä ollut kadonnut maailmasta. Päivänvalolla hän oli kylläkin peloton ja minuun hänellä oli mitä eriskummaisinta luottamus; kun esimerkiksi kerran eräänä typeränä hetkenä irvistelin hänelle uhkaavasti, hän vain nauroi. Mutta pimeää hän pelkäsi, pelkäsi varjoja ja tummia esineitä. Pimeys oli hänen ainoa kauhunsa. Tuo omituisen kiihkeä tunne pani minut ajattelemaan ja tekemään havaintoja. Huomasin silloin muun muassa näiden pikku ihmisten pimeään tullen kokoontuvan suuriin taloihin ja nukkuvan ryhmissä. Jos tunkeutui heidän luokseen ilman valoa, saattoi heidät suuren pelon valtaan. Pimeään tultua en milloinkaan tavannut yhtäkään heistä ulkona tai yksin sisällä nukkumassa. Olin kuitenkin yhä sellainen pölkky pää, että syrjäytin tuon opetuksen, ja huolimatta Weenan surkeudesta, tahdoin itsepintaisesti nukkua erillään noista uinailevista joukoista.

Pahoitin hänen mieltään suuresti, mutta lopulta hänen vanha hellyytensä minua kohtaan voitti, ja tuttavuusaikamme viitenä yönä, viimeinenkin siihen luettuna, hän nukkui pää minun käsivarrellani.

Mutta kertomukseni livahtaa pois minusta itsestäni hänestä puhuessani.

Oli muistaakseni hänen pelastamisensa edellinen yö, kun heräsin päivänkoitteessa. Olin nukkunut levottomasti ja nähnyt sellaista epämiellyttävää unta, että olin uponnut, ja että merivuokot kopeloivat kasvojani pehmeillä suurihmoillaan. Heräsin hätkähtäen kuvitellen että jokin harmahtava eläin juuri ryntäsi ulos huoneesta. Koetin saada uudelleen unenpäästä kiinni, mutta oloni tuntui tukalalta ja levottomalta. Vallitsi juuri tuo harmaa hämäränhetki, jolloin esineet paraikaa ryömivät esiin pimeydestä, kaikki on väritöntä, selväpiirteistä, mutta kuitenkin epätodellista. Nousin ja lähdin alas suureen eteiseen ja siitä kivilaattoja myöten ulos palatsin edustalle. Halusin tehdä hyveen välttämättömyydestä ja nähdä auringonnousun.

Kuu lasi paraikaa, ja sen häipyvä valo ja varhainen, kalpea päivänkoitto yhtyivät keskenään aavemaiseksi hämäräksi. Pensaat olivat pikimustat, maa tumman harmaa, taivas väritön ja iloton. Ja ylhäällä mäellä luulin näkeväni aaveita. Kolme eri kertaa tutkiessani tarkoin rinnettä näin valkoisia haamuja; kahdesti kuvittelin nähneeni yksinäisen, valkean, apinamaisen olennon juoksevan kovaa

vauhtia ylös mäkeä ja kerran lähellä raunioita näin niitä kolme kantamassa jotain tummaa esinettä. Ne liikkuvat kiireisesti. En nähnyt, miten niiden sittemmin kävi. Näytti siltä, kuin ne olisivat kadonneet pensaikkoon. Päivänkoitto oli vielä himmeä, nähkääs. Minulla oli tuollainen viileä, epävarma, varhaisaamujen tunne, joka lienee teille tuttu. Epäilin silmiäni.

Itäisen taivaan valjetessa ja päivän valon alkaessa levittää eloisaa väritystään vielä kerran yli maailman, tutkin tarkoin seutua. Mutta noista valkeista olennoista en nähnyt jälkeäkään. Ne olivat siis pelkkiä hämärän haamuja. "Ne olivat varmaankin aaveita", ajattelin. "Miltähän ajalta lienevät olleet peräisin?" Sillä hupaisena juolahti mieleeni Grant Allenin kummallinen käsitys aaveista: jos jokainen sukupolvi kuollessansa jättää henkiä jälkeensä, niin maailma lopulta tulee niitä ylöns täyteen. Tuon teorian mukaan niitä olisi jo ollut lukemattomia noin kahdeksansadantuhannen vuoden päästä, eikäpä ollut siis lainkaan ihmeellistä nähdä neljä yhtäikaa.

Mutta pila ei tyydyttänyt minua, ja koko aamun ajattelin noita olentoja, kunnes Weenan pelastaminen karkotti ne mielestäni. Yhdistin ne ajatuksissani jollain epämääräisellä tavalla siihen valkoiseen eläimeen, jonka olin säikähdettänyt ensi kertaa kiihkeästi etsiessäni aikakonetta. Mutta Weena toi mieluisen vaihdoksen ajatusteni kulkuun. Yhtäkaikki ne pian ryntäisivät kimppuuni vieläkin tuhoisampina.

Luulen jo maininneeni, miten paljon kuumempi ilma vallitsi kultaisena aikakautena kuin meidän aikanamme. En voi selittää syytä siihen. Saattaapa olla, että aurinko oli kuumempi tai maa lähempänä aurinkoa. Tavallisesti otaksutaan auringon tulevaisuudessa vähitellen viilenevän. Mutta ihmiset, jotka eivät tunne sellaisia teorioita kuin nuoremman Darwinin, unohtavat, että kiertotähden on loppujen lopuksi yksitellen palattava alkukappaleeseen. Näiden loppuratkaisujen tapahtuessa aurinko loistaa uudella voimalla; saattaa olla, että joku kiertotähti jo on tullut tämän kohtalon alaiseksi. Mikä syytä lieneekään, se kuitenkin on varma, että aurinko oli paljoa kuumempi kuin se nyt on.

No, eräänä hyvin helteisenä aamuna — neljäntenä luullakseni — etsiessäni suojaa kuumuudelta ja huikaisevalta valolta suunnattoman suurissa raunioissa sen komean rakennuksen lähellä, missä söin ja nukuin, tapahtui seuraava kumma seikka. Kiipeillessäni näiden muuriröykkiöiden keskellä löysin kapean käytävän, jonka ikkunoita tukkesi pudonneet kivikatat. Ulkona vallitsevaan valoloihoston verrattuna se oli minusta alussa läpitunkemattoman pimeä. Astuin hapuillen sisään, sillä vaihdos valosta pimeään pani väritäplät pyörimään silmissäni. Äkkiä pysähdyin kuin lumottuna.

Pimeydestä katseli minua silmäpari, joka loisti ulkoa tulevan päivänvalon heijastuksessa. Vanha vaistomainen villieläinten pelko yllätti minut. Puristin käteni nyrkkiin ja katselin kiinteästi noihin loistaviin silmäteriin. En uskaltanut kääntyä. Silloin muistui mieleeni käsitykseni siitä ehdottomasta turvallisuuden tilasta, jossa ihmiskunta nyt näytti elävän. Ja sitten taas muistin tuon omituisen pimeyden kauhun. Johonkin määrin pelkoni voittaen astuin askeleen eteenpäin ja puhuin. Myönnän, että ääneni oli käreä ja ilmaisi pelkoni. Ojensin käteni ja kosketin jotakin pehmeää. Yhtäkkiä nuo silmät syöksyivät syrjään, ja jokin valkoinen juoksi ohitseni. Sydän kurkussa käännyn ja näin omituisen pienen apinamaisen olennon, joka erikoisella tavalla piti päätään taivutettuna alaspäin, ja juoksi takanani näkyvän valolaikan yli. Se törmäsi graniittimöhkälettä vastaan, horjahti syrjään ja piiloutui silmänräpäyksessä tumman varjon peittoon erään toisen rauniokasan alle.

Vaikutelmani siitä on tietysti epätäydellinen; mutta näin, että se oli väriltään likaisenvalkoinen, ja että sillä oli omituiset suuret harmaanpunaiset silmät; lisäksi oli sillä päässään ja selässään pellavanvärinen harja. Mutta, kuten sanottu, se katosi siksi nopeasti, etten voinut sitä selvästi nähdä. En myöskään voi sanoa, juoksiko se nelinryömin vaiko vain etukäpäliään hyvin alhaalla pitäen.

Hetkisen perästä seurasin sitä toiseen raunioröykkiöön. Aluksi en voinut sitä löytää; mutta jonkun aikaa oltuani tuossa synkässä pimeydessä tapasin yhden noita pyöreitä kaivomaisia aukkoja, joista olen teille kertonut, kumoon kaatuneen pylvään puoleksi peittämänä. Äkkinäinen ajatus lennähti mieleeni: olisikohan tuo olento kavunnut ilmatorvea myöten alas kaivoon? Raapaisin tulitikulla valkeata ja katsoessani alas näin pienen, valkoisen, liikkuvan olennon, joka suurin kirkkain silmin kiinteästi katsoi minua alaslaskautuessaan. Minua värisytti. Se muistutti niin suuresti ihmishämähäkkiä! Se kapusi seinämää alas, ja nyt vasta huomasin joukon metallisia jalka- ja käsivaroja, jotka muodostivat jonkinlaiset portaot ilmatorvea myöten. Sitten tulitikku poltti sormiani ja putosi kädestäni sammuen pudotessaan, ja raapaistuani toisen oli pikku hirviö jo kadonnut.

En tiedä miten kauvan istuin tuohon kaivoon kurkistellen. Pitkään aikaan en onnistunut vakuuttautumaan siitä, että näkemäni olento oli ihminen. Mutta vähitellen valkeni minulle se totuus, että ihminen ei ollut pysynyt yksilajisena, vaan oli erilaistunut kahdeksi, selvästi toisistaan eroavaksi roduksi, että nuo minun suloiset lapseni tuolla ylemmässä maailmassa eivät olleet meidän sukupolvemme ainoat jälkeläiset, vaan että tämä vaalennut, ilettävä öinen olio, jonka olin vilaukselta nähnyt, myöskin oli kaikkien aikojen perillinen.

Ajattelin heiluvia pylviä ja maanalaista ilmanvaihtoa koskevaa teoriaani ja aloin arvilla niiden todellista merkitystä. Mitä tekemistä tällä apinalla oli minun suunnitelmani kanssa, joka koski täydellisessä tasapainotilassa olevaa järjestelyä? Mitä sukua se oli toimettomassa rauhassa eläville kauneille ylämaailman asukkaille? Ja mitä mahtoikaan tuolla alhaalla ilmatorven juuri kätkeä? Istuin kaivon reunalla vakuuttaen itselleni, ettei missään tapauksessa ollut syytä pelkoon, ja että minun täytyi laskeutua alas saadakseni pulmallisiin kysymyksiini vastauksen. Ja samalla ehdottomasti pelkäsin alas menoa. Siinä epäröidessäni tuli kaksi kaunista ylämaailman ihmistä lemменkisailussaan juosten auringon valaiseman nurmikon poikki varjoon. Miesolento ajoi naisolentoa takaa viskellen juostessaan kukkasia hänen ylleen.

He näyttivät huolestuneilta nähdessään minut siinä käsivarsi kaatunutta pylvästä vasten kaivon katselemassa. Ilmeisesti pidettiin näiden aukkojen huomaamista huonoihin tapoihin kuuluvana; sillä kun minä viittasin kaivon koettaen muodostaa sitä koskevan kysymyksen heidän kielellään, niin he osottivat yhä selvemmin vastenmielisyyttään ja kääntyivät pois. Mutta minun tulitikkuni herättivät heissä mielenkiintoa, ja raapaisin niillä valkeata heidän huvikseen. Koetin taas udella heiltä tietoja kaivosta, mutta jälleen epäonnistuin. Niinpä sitten jätin heidät aikoen mennä Weenan luo koetellakseni, mitä tietoja häneltä saisin.

Mutta mielessäni tapahtui jo vallankumous; arvailuni ja vaikutelmani olivat jo soljumaisillaan uudeksi suunnitelmaksi. Minulla oli nyt hallussani avain näiden kaivojen merkitykseen, ilmanvaihtotorneihin ja aavesalaisuuteen, puhumattakaan pronssiporteista ja aikakoneen katoamisesta! Ja hyvin epämääräisenä kangasti katseelleni sen taloudellisen kysymyksen ratkaisu, joka oli minua hämmentänyt.

Tällainen oli uusi käsitykseni: Tämä toinen ihmislaji asui ilmeisesti maan alla. Kolme erikoiseikkaa saattoi minut ajattelemaan, että sen harvinainen esiintyminen maan päällä oli kauvan kestäneen maanalaisen elämän tulos. Ensiksikin useimmilla, enimmäkseen pimeydessä elävillä eläimillä on yhteistä vaalennut väri — esimerkkinä mainittakoon valkoinen kala Kentuckyn maanalaisissa onkaloissa. Toiseksi tuollaiset suuret silmät, jotka saattavat heijastaa valoa, ovat yöeläimillä — kuten pöllöllä ja kissalla — yhteinen piirre. Ja loppujen lopuksi osotti tuo ilmeinen hämmentyminen päivänpaisteessa, nopea, mutta hapuileva ja kömpelö pakeneminen tummiin varjoihin ja omituinen pään asento valossa verkkokalvon äärimäistä herkkyyttä.

Jalkaini alla maan sisässä oli varmaankin suunnaton joukko tunneleita, ja nämä tunnelit olivat tuon uuden ihmisrodun asuntona. Tuuletustorvien ja kaivojen olemassaolo mäen rinteillä — itse asiassa kaikkialla, paitsi jokilaaksossa — osotti tuon tunneliverkon laajuutta. Mikä siis olisi luonnollisempi otaksuma kuin että juuri tässä keinotekoisessa alamaailmassa suoritettiin ne työt, joita päivänvalossa elävän rodun mukavuus vaati. Tämä käsitys oli niin todennäköinen, että hyväksyin sen heti paikalla, ja ryhdyin nyt pohtimaan kysymystä, *miten* tämä ihmisrodun pirstoutuminen oli tapahtunut. Rohkenen väittää teidän jo aavistavan teoriani muodon, vaikka, mitä itseeni tulee, tunsin hyvin pian sen olevan sangen kaukana totuudesta.

Ensiksikin, oman aikamme kysymyksistä lähtien, oli minusta päivän selvää, että nykyisen, kapitalistin ja työmiehen välillä vallitsevan aivan tilapäisen ja yhteiskunnallisen erotuksen laajeneminen antoi avaimen koko asemaan. Epäilemättä tämä tuntuu teistä kylläkin eriskummalliselta ja vallan uskomattomaltakin, ja kuitenkin on nytkin jo olemassa siihen suuntaan viittaavia asianhaaroja. Pyritään esimerkiksi käyttämään maanalaista tilaa vähemmän koristeellisiin sivistystarkoituksiin; niinpä on olemassa Lontoon maanalainen rautatie, uusia sähkörautateitä, tunneleita, maanalaisia työpajoja ja ravintoloita — ja nämä kasvavat ja karttavat. Arvelin, että tämä pyrkimys ilmeisesti oli voimistunut siinä määrin, että teollisuus vähitellen oli menettänyt syntymisoikeutensa yläilmoissa. Tarkotan, että se oli laskeutunut aina syvemmälle suurempiin ja yhä suurempiin maanalaisiin tehtaisiin, viettäen yhä enenevän osan ajastaan siellä, kunnes lopuksi...! Eikö jo nykyäänkin itälontoolainen työmies elä sellaisissa keinotekoisissa oloissa, että hän käytännössä elää aivan erotettuna maan luonnollisesta kamarasta?

Rikkaitten yksinomainen pyrkimys — joka epäilemättä johtuu heidän yhä hienostuvasta kasvatuksestaan ja laajenevasta juovasta heidän ja köyhälistön raa'an voiman välillä johtaa jo toiselta puolen melkoisten maa-alueitten valtaamiseen heitä varten. Puolet Lontoon ympäristön kenties kauneinta maaseutua esimerkiksi on täten julistettu rauhoitetuksi alueeksi. Ja tämä sama laajeneva juopa mikä rikkaiden taholta johtuu korkeamman sivistysprosessin pitkäikäisyydestä ja sen tuottamista kulungeista, samoin kuin lisääntyneistä keinoista ja houkutuksista hienostuneitten tapojen saavuttamiseksi tekee yhä harvinaisemmaksi tuon eri luokkien välisen vuorovaikutuksen ja ristinaimisella saavutetun kohoamisen, mikä nykyään vielä hidastuttaa eri yhteiskuntakerroksiin kuuluvien ihmisten toisistaan erkaantumista. Niinpä lopuksi asuvat maan pinnalla huvia, mukavuutta ja kauneutta tavoittelevat omistajat, maan alla taas kaikki osattomat, työmiehet, jotka vähitellen mukautuvat työoloihinsa. Kun he kerran siellä olivat, tuli heidän, epäilemättä maksaa veroa, eikä niin

pientäkään, luoliensa ilmanvaihdesta, ja jos he kieltäytyivät sitä tekemästä, niin he kuolivat nälkään tai tukehtuivat ilman puutteeseen maksamattomien verojensa vuoksi. Niiden heistä, joilla oli taipumusta tyytymättömään ja kapinalliseen mielenlaatuun, täytyi kuolla; ja lopuksi, tasapainotilan säilyessä, eloonjääneet mukautuivat helposti maanalaiseen elämäänsä ja olivat tavallaan yhtä onnellisia kuin ylämaailman ihmiset omissa oloissaan. Hienostunut kauneus ja kelmeä kalpeus seurasivat aivan itsestään, niin päättelin.

Uneksimani ihmiskunnan suuri voitto muutti muotoa ajatuksissani. Se ei ollutkaan sellainen siveellisen kasvatuksen ja yhteistoiminnan voitto, jota olin mielessäni kuvitellut. Sen sijasta näin todellisen ylimystön, jonka aseena oli huippuunsa kehitetty tiede, ja joka vei nykypäivien teollisuusjärjestelmää johdonmukaiseen päätökseen. Se ei ollut voittanut vain luontoa, vaan sen lisäksi lähimäisensäkin. Näin, huomatkkaa, ajattelin silloin. Minulla ei ollut mitään sopivaa Utopiakirja-opasta. Selitykseni saattaa olla varsin väärä, mutta arvelen sen kuitenkin olevan erittäin todennäköisen.

Mutta näinkin olettaen tuo vihdoinkin saavutettu täydellinen sivistys oli varmaankin jo kauvan sitten sivuuttanut huippukohtansa ja nyt suuresti rappeutunut. Ylämaailman asukkaiden ylen turvattu elämä oli vienyt heidät hitaasti tapahtuvaan huononemiseen, yleiseen ko'on, voiman ja älyn kutistumiseen. Sen saatoin jo aivan selvästi havaita. En vielä tietänyt, miten maanalaisen väen oli käynyt, mutta niistä havainnoista päättäen, joita olin tehnyt morlokeista — täten, sivumennen sanoen, näitä olentoja nimitettiin — saatoin päätellä, että ihmistyyppin muutos heidän keskuudessaan oli vielä paljoka perusteellisempi kuin tuon tuntemani kauniin eloi-rodun keskuudessa.

Sitten heräsi pulmallisia kysymyksiä. Miksi olivat morlokit vieneet minun aikakoneeni? Olin nimittäin varma siitä, että juuri he olivat sen ottaneet. No, jos taas eloit olivat valtiaita, eivätkö he voisi palauttaa minulle konettani? Ja miksi he niin hirveästi pelkäsivät pimeää?

Minä ryhdyin, kuten olen kertonut, kyselemään Weenalta tästä alamaailmasta, mutta siinä taas petyin. Aluksi hän ei ollut ymmärtävillään kysymyksiäni ja sitten hän kieltäytyi niihin vastaamasta. Hän värisi ikäänkuin keskusteluaihe olisi ollut hänelle sietämätön. Ja kun kenties hieman kovakouraisesti pakotin häntä, niin hän puhkesi kyneleihin. Ne olivat omien kyneleiden ohella ainoat, jolta tuona kultaisena aikana jouduin näkemään. Silloin heitin äkkiä morlokit sikseen ja koetin vain karkottaa nuo ihmisperinnön merkit Weenan silmistä. Ja pianpa hän taas hymyili ja taputti käsiään minun juhlallisesti raapaistessani valkeata tulitikulla!

IX.

Morlokit.

Teistä voi tuntua ihmeelliseltä, että kului kokonaista kaksi päivää, ennenkuin saatoin käyttää äsken löytämäni avainta, jonka avulla ilmeisesti pääsisin tarkotusteni perille. Tunsin kummasti kavahtavani noita kalpeita olioita. Niillä oli juuri sellaisten matojen ja muiden eläinten puoleksi haalistunut väli, joita säilytetään spriissä eläintieteellisessä museossa. Ja koskettaessa ne tuntuivat ilkeän kylmiltä. Ehkäpä tuo kavahtamiseni suuressa määrin johtui ylämaailman asukkaiden aikaansaamasta vaikutuksesta, joiden morlokki-inhoa nyt aloin käsittää.

Nukuin huonosti seuraavan yön. Terveyteni oli ehkä hiukan häiriytynyt. Minua vaivasi hämmennys ja epäily. Kerran tai kahdesti tunsin tavatonta pelkoa, jolle en voinut keksiä mitään pätevää syytä. Muistan hiipineeni hiljaa suureen saliin, missä pikku ihmiset nukkuivat kuutamossa — Weenakin oli heidän joukossaan sinä yönä — ja tyyntyneeni heidän läheisyydessään. Silloin muistin, että muutaman päivän kuluttua kuu olisi viimeisellä neljänneksellensä ja yöt pimenisivät, ja silloin nuo alhaalla asuvat epämiellyttävät olennot, nuo valkoiset apinat, nuo uudet vahinkoeläimet, jotka olivat tulleet entisten sijalle, alkaisivat yhä useammin tulla ilmoille.

Kumpanakin päivänä olin levoton kuin se, joka koettaa päästä täyttämästä ehdotonta velvollisuutta. Olin varma siitä, että aikakone löytyisi vain siten, että rohkeasti tunkeutuisin näihin maanalaisiin salaisuuksiin. Mutta niitpä juuri pelkäsin. Olisi ollut aivan toista, jos minulla vain olisi ollut toveri! Mutta olin niin kovin yksinäinen, ja minua kauhisti kaivon pimeyteen laskeutuminen. En tiedä ymmärrätkö tunnettani, mutta en koskaan tuntenut olevani turvattuna takaapäin.

Tämä levottomuus ja turvattomuudentunne ne kenties ajoivatkin minua yhä kauvemmas tutkimusretkilläni. Kulkiessani lounaaseen päin sitä yläkömaata kohti, jota nykyään sanotaan Combe

Woodiksi, huomasiin etäällä yhdeksänentoista vuosisadan Bansteadin suunnalla suuren viheriäisen rakennuksen, joka laadultaan erosi kaikista tähän asti näkemistäni. Se oli suurempi suurintakin tuntemistani palatseista tai raunioista; julkisivu oli itämaista tyyliä, ja pinta kiilsi erään kiinalaisen porsliinilajin tapaan ja oli väriltään sinertävänvihreä kuten se.

Rakennuksen ulkomuodon erilaisuus viittasi käytännönkin erilaisuuteen, ja minua halutti tunkeutua eteenpäin sitä tutkistelemaan. Mutta päivä kallistui iltaan, ja olin huomannut tuon rakennuksen vasta pitkän, väsyttävän kiertokulun perästä. Niinpä päätin säästää seikkailun seuraavaan päivään ja palasin Weenan luo saamaan häneltä tervetuliaistoivotuksen ja hyväilyjä.

Mutta seuraavana aamuna käsitin varsin selvästi, että uteliaisuuteni vihreän porsliinipalatsin suhteen oli pientä itsepetosta. sillä siten koetin vielä toisenakin päivänä välttää kammoamaani kokemusta. Päätin siis laskeutua kaivon vitkastelematta ja lähdin aikaisin aamulla graniitti- ja aluminiumiraunioitten lähellä sijaitsevalle kaivolle.

Pikku Weena seurasi mukana. Hän kulki hyppien vierelläni kaivolle saakka, mutta nähdessään minun kumartuvan kaivon aukon yli ja katselevan alas, hän näytti oudon levottomalta. "Hyvästi nyt, pikku Weena", sanoin suudellen häntä. Ja laskettuani hänet maahan aloin kaivonkannen yli kopeloida astuimia. Myönnän tehneeni sen melko nopeasti, sillä pelkäsin rohkeuteni loppuvan. Aluksi Weena hämmästyneenä katseli minuun. Sitten hän päästi kovin surkean huudahduksen ja juosten luokseni alkoi nykiä minua pienin käsinensä. Luulenpa hänen vastarintansa vain kiihottaneen minua toimintaan. Ravistin hänet kimpustani kenties hieman kovakouraisesti ja seuraavassa tuokiossa olin jo kaivon kirnussa.

Näin Weenan tuskaiset kasvot kaivonkannelta ja hymyilin häntä tyynnyttääkseni. Sitten tarkastelin epävakaisia koukkuja, joihin tartuin. Minun oli nyt kavuttava kenties kaksisataa engl. kyynärää alas korkeata ilmatorvea myöten. Laskeutuminen tapahtui kaivon seinämistä esiin työntyvien metallitankojen avulla, mutta kun nämä olivat laitettut minua paljon pienemmän ja kevyemmän olennon tarpeita silmällä pitäen, niin alaslaskautuminen uuvutti minut nopeasti ja tuotti suonenvettoa. Eikä siinä kyllin! Yksi tangoista taipui äkkiä painoni alla ja oli viskata minut alhaalla vallitsevaan pimeyteen.

Hetkisen riipuin toisesta kädestäni ja tuon kokemuksen perästä en enää uskaltanut pysähtyä levähtämään. Huolimatta siitä, että käsivarteni ja selkäni pian tuntuivat tuskallisen kipeiltä, kapusin yhä alaspäin niin nopein liikkein kuin mahdollista. Vilkaistessani ylöspäin näin kaivon aukon pienen sinisen kiekon tapaisena, ja siinä kimmelsi tähti; pikku Weenan pää näkyi pyöreänä tummana pallona. Alhaalta kuului koneen jyskyttävä ääni entistään kovempaa ja masentavampana. Ylhäällä olevasta aukosta tulevaa valoa lukuunottamatta vallitsi kaikkialla synkkä pimeys, ja katsahtaessani ylös jälleen Weenan pää oli kadonnut.

Tunsin lohdutonta tuskaa. Ajattelin hiukan koettaa kiivetä ylös jälleen ja jättää alamaailma sikseen. Mutta tätä harkitessanikin laskeuduin herkeämättä. Lopulta erotin suureksi huojennukseksi hämärästi jalan päässä oikealla pienen aukon seinämässä. Heilautin itseni siihen ja huomasiin sen kapean, vaakasuoran tunnelin suuksi, johon voisin asettua lepäämään, ja jo oli aikakin. Käsivarsiani pakotti, selkääni kouristi, ja vapisin pitkällisestä putoamisen pelosta. Sen lisäksi oli tuo keskeymätön pimeys rasittanut silmiäni. Ilma oli täynnä koneitten sätkytystä ja surinaa, niiden pumputessa ilmaa torvea myöten alas.

En tiedä miten kauvan siinä makasin. Heräsin pehmeän käden kosketukseen kasvoillani. Syösten seisaalleni pimeydessä sieppasin tulitikkuni ja raapaistuani kiireesti valkeata näin kolmen kumaraisen, valkean olennon, jotka olivat samanlaisia kuin raunioissa näkemäni, nopeasti väistyvän valon tieltä. Syystä että he elivät läpikäymättömässä pimeydessä, kuten minusta näytti, heidän silmänsä olivat tavattoman suuret ja herkä, pohjattomassa syvyydessä elävien kalojen silmäteräin tapaiset, heijastaen valoa samalla lailla. Uskon varmasti heidän nähneen minut tuossa sateettomassa pimeydessä, missä he eivät lainkaan näyttäneet pelkäävän minua. Mutta niin pian kuin raapaisin valkeata heitä nähdäkseen, he pakenivat vimmatusti kadoten pimeihin kouruihin ja käytäviin, joista käsin heidän silmänsä oudosti välkähtelivät minuun tuijottaen.

Yritin kutsua heitä, mutta heidän kielensä erosi nähtävästi ylämaailman asukkaiden puhettavasta; olin ehdottomasti jätetty omien heikkojen ponnistusteni varaan ja jälleen sai paon ajatus voiton tutkimushalustani. Silloin sanoin itselleni: "Olet täällä nyt sitä varten", ja tunnustellessani tietä tunnelia pitkin huomasiin koneiden jyskeen yhä kasvavan. Pian senjälkeen seinät katosivat ympäriltäni ja minä saavuin suurelle aukiolle; sytyttyäni uuden tulitikon huomasiin astuneeni laajaan holvimaiseen luolaan, joka ulottui synkeään pimeyteen valopiirini taa. Näin siitä sen verran kuin tulitikon palaessa ennättää nähdä.

Muistoni sieltä ovat pakostakin epävarmat. Suuria, mahtavien koneiden näköisiä haamuja astui näkyviin hämärästä luoden eriskummaisista mustia varjoja, joista himmeät aavemaiset morlokit etsivät

suojaa huikaisevalta valolta. Ilma oli täällä, sivumennen sanoen, hyvin ummehtunutta ja painostavaa, ja siinä tuntui vasta vuodatetun veren hieno huuru. Jonkun matkan päässä keskikäytävää alaspäin oli pieni, valkeasta metallista tehty, aterian tapaisella katettu pöytä. Morlokit siis ainakin olivat lihansyöjiä! Jo silloinkin muistan ihmetellen miettineeni, mikä suuri eläin oli mahtanut vielä olla elossa, josta oli saatu tuollainen punainen paisti. Kaikki oli hyvin epäselvää: tuo tukahduttava lemu, suuret, tarkotuksettomat haamut, ilettävä, varjoissa piileskelevä olento, joka vain vartosi pimeyttä läheteikseen minua jälleen! Sitten tulitikku paloi loppuun polttaen sormiani, ja putosi, punaisen luikertelevan karren vielä hehkuessa.

Sittemmin olen ajatellut, kuinka erikoisen huonoissa varusteissa olin lähtenyt tällaiselle retkelle. Aikakoneellani matkaan lähtiessäni olin olettanut, että tulevaisuuden ihmiset olisivat varmasti meitä äärettömän paljon edellä kaikissa varusteissa. Olin tullut aseitta, lääkkeitä, tupakkavehkeitä — väliin kaipasinkin tupakkaa hirmuisesti! — vieläpä riittämättömin tulitikuin. Jospa vain olisin tullut ajatelleeksi kodakia! Sekunnissa olisin voinut saada vilauksen alamaailmasta ja tutkistella kuvaa tilaisuuden tullen. Mutta asiain ollessa nykyisellä tolallaan seisoin siinä varustettuna vain luonnon minulle lahjoittamin asein — käsin, jaloin ja hampain; nämä omistin ja lisäksi vielä neljä jälellä olevaa vaaratonta tulitikkua.

Minua pelotti eteenpäin tunkeutuminen tämän koneiston keskellä pimeässä, ja vasta viimeisessä valonvälähdyksessä olin huomannut tulitikkugaraston huvenneen noin vähiin. Tähän hetkeen saakka ei ollut kertaakaan pälkähtänyt päähäni, että niitä olisi tarvis säästää, ja olin tuhlannut lähes puolen laatikkoa hämmästyttääkseni ylämaailman asukkaita, joille tuli oli uutuus.

Nyt, kuten sanoin, minulla oli vain neljä tulitikkua jälellä, ja siinä pimeässä seistessäni kosketti käsi omaani, hintelät sormet kulkivat kopeloiden kasvojeni yli, ja tunsin erittäin vastenmielistä hajua. Luulin kuulevani noiden pelottavien pikku olentojen hengityksen ympärilläni. Tunsin kädessäni olevaa tulitikkulaatikkoa hiljaa vedettävän pois, toisten käsien takaapäin nykiessä vaatteitani. Tunto siitä, että nuo näkymättömät olennot tutkivat minua, oli kuvaamattoman vastenmielinen. Totesin pimeässä hyvin elävästi tietämättömyyteni heidän ajatus- ja toimintatavoistaan.

Huusin heille voimaini takaa. He riensivät pois, mutta sitten saatoinkin taas tuntea heidän lähestyvän minua. He tarttuivat minuun jo rohkeammin kuiskien toisillensa kummallisina äännähdyksin. Minua väritytti kovasti, ja huusin jälleen aika soinnuttomasti. Tällä kertaa he eivät säikähtäneetkään niin vakavasti ja luokseni palatessaan he päästelivät omituisia naurunäännähdyksiä. Myönnän olleeni hirmuisesti peloissani. Päätin sytyttää uuden tulitikun ja paeta sen valon turvin. Tein sen ja suurentaen tulen tuikkua taskusta löytämälläni paperipalaselällä suoritin peräytymismatkani kaitaan tunneliin. Mutta töin tuskin olin sinne ennättänyt, kun jo valoni sammui, ja pimeydessä kuulin morlokkien kulkevan jäljissäni kahisten kuin tuuli lehdikössä ja sadepisarain tavoin rapsutellen.

Silmäräpäyksessä monet kädet tarrautuivat kiinni minuun, enkä erehtynyt uskossani, että he yrittivät raahata minut takaisin. Taas raapaisin valkeata ja heilutin tulitikkua heidän valon huikaisemien silmiensä edessä. Tuskinpa voitte mielessänne kuvailla, kuinka ilettävän epäinhimillisiltä he näyttivät — kalpeine leuatomine kasvoineen ja suurine luomettomine. punaharmaine silmineen! — kun siinä tuijottivat sokaistuina ja hämmennyksissään. Mutta enpä pysähtynyt töllystelemään, sen voin vakuuttaa. Peräydyin jälleen, ja kun toinenkin tikkuni oli sammunut, raapaisin kolmannen. Se oli lähes loppuun palanut saapuessaan ilmatorven suulle. Laskeuduin pitkäksi, sillä suuren pumpun jyskytys alhaalla huimasi päätäni. Syrjittäin kopeloin sitten esiin työntyviä koukkuja, kun takaapäin tartuttiin jalkoihini ja minua temmottiin rajusti taaksepäin.

Sytytin viimeisen tulitikkuni ... se sammui nopeasti. Mutta käteni oli nyt kiipeämistangolla, ja rajusti potkaisten vapauduin morlokkien otteista ja kiipesin nopeasti ilmatorvea ylös heidän jäädessään alas tuijottamaan ja vilkuttamaan minulle silmää; vain yksi pieni lurjus seurasi minua jonkun matkaa ja oli vähällä saada kenkäni saaliikseen.

Kiipeäminen tuntui loputtoman pitkältä, ja viimeisen kahden- tai kolmenkymmenen jalan matkalla kauhea pahoinvointi yllätti minut. Äärimäisin ponnistuksin pitelin kiinni. Viimeisten harvojen kyynäröiden matkalla taistelin hirveästi pyöritystä vastaan. Useita kertoja päätäni huimasi ja tunsin putoavani. Lopuksi kuitenkin jollakin tavoin kapusin kaivonkannelle ja kompuroin tuosta turmion kidasta huikaisevaan päivänpaisteeseen. Lankesin kasvoilleni. Multakin tuoksui suloiselta ja puhtaalta. Muistan Weenan suudelleen käsiäni ja korviani ja kuulin eloiensa ääniä. Sitten menetin joksikin aikaa tajuntani.

Yön saapuessa.

Nyt näytti siltä kuin todella olisin ollut entistäkin huonommassa asemassa. Tähän asti, lukuunottamatta öisen tuskani hetkiä koneeni kadottua, olin tuntenut paon ylläpitävää toivoa, mutta nämä uudet huomioni saivat tuon toivon horjumaan. Tähän asti olin pitänyt esteinäni vain pikku väen lapsellista yksinkertaisuutta ja joitakin tuntemattomia voimia, joista minun oli saatava selko voidakseni ne voittaa. Mutta nuo inhottavat morlokit olivat aivan uusi elementti — jonkinlainen epäinhimillinen ja ilkeä. Vaistomaisesti inhosin heitä. Ennen olin tuntenut samaa mitä kuoppaan pudonnut mies tuntenee: huolehdin vain siitä, miten kuopasta pääsisin. Nyt olin kuin ansaan joutunut eläin, jonka vihollinen pian yllättäisi.

Pelkäämäni vihollinen kai hämmästyttää teitä. Pelkäsin uuden kuun pimeyttä. Weena oli sen saanut päähäni joillakin aluksi käsittämättömällä huomautuksillaan pimeistä öistä. Eipä nyt ollut kovinkaan vaikeata arvata, mitä nuo tulevat pimeät yöt merkitsivät. Oli alakuun aika, ja yöt pitenivät ja pimenivät. Ja nyt minä edes jossain määrin käsitin syyn pienten ylämaailman ihmisten pimeyden pelkoon.

Arvailin mielessäni sinne tänne, mitä rumia konnantöitä morlokit tekisivät uuden kuun aikana. Olin nyt jokseenkin varma siitä, että otaksumani eloi-kansan kaikkivaltaisuudesta oli aivan väärä. He lienevät kerran olleet suosittua ylimystöä ja morlokit heidän koneellisia palvelijoitaan. Mutta tuo aika oli kauvan sitten ollut ja mennyt. Nuo kaksi kehityksen tuottamaa ihmislajia soljuivat aivan uutta suhdetta kohti, olivat sen ehkä jo saavuttaneetkin. Eloit olivat kauneusharrastuksessaan vaipuneet pelkkään tyhjänpäiväisyyteen. Äänettömästä suostumuksesta he yhä omistivat maanpinnan, koskapa morlokeille, jotka olivat asuneet maan alla lukemattomien sukupolvien ajan, oli lopuksi päivänpaisteinen maanpinta käynyt sietämättömäksi. Ja morlokit valmistivat heidän vaatteensa, niin päättelin, ja auttoivat heitä hankkimaan tavallisia tarpeitaan ehkäpä vanhaan totuttuun palvelemistapaan. He tekivät sitä samoinkuin hevonen seistessään kuopii maata jalallansa tai kuin mies, joka nautinnokseen tappaa otuksen, koskapa entiset, jo voitettut tarpeet olivat tuon tavan juurruttaneet heille veriin.

Mutta vanha järjestelmä oli kuitenkin ilmeisesti jo osaksi varsin muuttunut. Noiden hienohelmojen kostonjumalatar hiipi nopeasti heidän kintereillänsä. Jo aikakausia sitten, tuhansia sukupolvia taaksepäin ihminen oli sysännyt veljensä pois mukavasta päivänpaisteisesta elämästä. Ja nyt tuo veli oli tulossa takaisin muuttuneena! Jo olivat eloit alkaneet opetella uudelleen erästä vanhaa läksyä: he rupesivat taas tutustumaan pelkoon. Ja yhtäkkiä vilahti mieleeni muisto alamaailmassa näkemästäni lihasta. Omituista, miten se väipähti mieleeni; ei ikäänkuin mietelmäni vuon nostattamana kuplana, vaan puikahtaen esiin melkein kuin ulkoapäin tullut kysymys. Koetin palauttaa muistiini sen muotoa. Minulla oli epämääräinen tunne jostakin tutunomaisesta, mutta mistä, sitä en silloin voinut sanoa.

Mutta miten avuttomia nuo pikku ihmiset olivatkin salaperäisen pelkonsa yllättäminä, minä toki olin toista tekoa! Minähän saavuin tästä meidän aikakaudestamme, tästä ihmisrodun kypsästä keväästä, jolloin pelko ei herpaise ja salaperäisyys on kadottanut kauhunsa. Minä kyllä puolustautuisin. Enempää vitkastelematta päätin hankkia itselleni aseita ja turvapaikan, missä nukkua. Tällainen pakopaikka turvanani voisin kyllä katsoa tätä outoa maailmaa silmiin sillä luottamuksella, minkä olin kadottanut havaitessani, minkälaiusten olentojen hyökkäyksille yö yön perästä olin alttiina. Tunsin etten voisi enää nukkua, ennenkuin vuoteeni olisi heiltä turvassa. Värisin kauhusta ajatellessani, kuinka he jo varmaankin nukkuessani olivat minua tutkistelleet.

Iltapuolella kuljeskelin Thamesin laaksoa pitkin, mutta en löytänyt mitään luoksepääsemättömältä näyttävää paikkaa. Kaikki rakennukset ja puut olivat sen näköisiä, että niin taitavat kiipeejät kuin morlokit kaivoistaan päättäen varmaan olivat, niihin helposti pääsisivät. Sitten muistuvat mieleeni vihreän porsliinipalatsin korkeat pikku tornit ja kiillotetut, välkkyvät seinät. Illalla nostin Weenan lapsen lailla olalleni ja aloin kiipeillä mäkiä ylös lounasta kohden. Olin arvioinut matkan seitsemäksi tai kahdeksaksi peninkulmaksi, mutta sitä olikin varmaan lähemmä kahdeksantoista. Olin nähnyt paikan ensi kertaa kostealla säällä, jolloin etäisyydet näennäisesti lyhenevät. Lisäksi toinen kengänkorkoni oli irrallaan, ja naula tunki anturan lävitse — ne olivat mukavat vanhat sisäkengät — niin että onnuin. Ja aurinko oli jo aikoja sitten laskenut, kun näin palatsin mustana kelmeän keltaista taivasta vasten.

Weena oli ollut ylen onnellinen ryhtyessäni häntä kantamaan, mutta vähän ajan perästä hän halusi päästä maahan ja juoksenteli sitten vierelläni silloin tällöin poiketen tien vierille kukkasia poimimaan, joita sitten tunki taskuihini. Nämä olivat aina ihmetyttäneet Weenaa, mutta lopuksi hän oli päätellyt niiden olevan jonkinlaisia kummallisia kukkamaljakkoja. Siihen tarkotukseen hän ainakin niitä käytti. Nytpä muistankin! Nuttua muuttaessani löysin nämä..."

Aikakulkija pysähtyi, pisti käden taskuunsa ja laski pienelle pöydälle kaksi kuihtunutta, hyvin suurten valkoisten malvain kaltaista kukkaa. Sitten hän jatkoi kertomustansa.

"Illan hiljaisuuden hiipiessä maailmaan ja meidän kulkiessamme kukkulan yli Wimbledonia kohden, Weena alkoi väsyä ja halusi takaisin harmaaseen kivirakennukseen. Mutta minä osotin sormellani hänelle vihreän porsliinipalatsin etäisiä torneja ja koetin saada hänet oivaltamaan, että sieltä etsimme pakopaikkaa, missä hänen ei tarvitsisi pelätä.

Tunnettehan tuon suuren hiljaisuuden, mikä laskeutuu kaiken yli ennen hämärän tuloa? Tuulikin puissa pysähtyy. Minusta tuossa illan tyyneydessä on aina jonkinlaista odotuksen tuntua. Taivas kaartui korkeana ja kirkkaana, ja kaukana auringonlaskemasijoilla näkyi muutamia vaakasuoria viiruja. No niin, tänä iltana odotus sai minut värisemään pelosta. Tuossa tyyneessä tummuudessa tuntuivat aistini luonnottomasti tarkistuneilta. Kuvittelin voivani tuntea jalkaini alla olevan maan ontoudun ja melkein nähdä sen läpi morlokit muurahaiskeollaan häärimässä pimeään tuloa odotellen. Kiihottuneessa mielessäni kuvailin heidän pitävän minun tunkeutumistani heidän onkaloihinsa sodanjulistuksena. Ja miksi he olivat ryöstäneet minulta koneeni?

Siten kuljimme eteenpäin hiljaisuuden vallitessa ja hämärän kasvaessa pimeydeksi. Kirkas sini etäisyydessä hävisi, ja tähti toisensa jälkeen syttyi taivaalle. Maa himmeni ja puut tummenivat. Weenan valtasi taas pelko ja uupumus. Otin hänet syliini rupertellen hänelle ja häntä hyväillen. Pimeyden yhä kasvaessa hän kietoi kätensä kaulaani ja silmänsä sulkien painoi kasvonsa lujasti olkapäästäni vastaan.

Näin astelimme alas pitkää rinnettä laaksoon, missä minä pimeään päin olin astua pieneen jokeen. Kahlasin joen poikki ja nousin laakson vastaista rinnettä ylös sivuuttaen monia yömajoja ja erään kuvapatsaan — päättömän faunin tai jonkun sentapaisen. Täällä kasvoi myöskin akaasiapuita.

Tähän saakka en ollut nähnyt vilaustakaan morlokeista, mutta yö oli vasta alullaan, ja pimeät tunnit ennen kuin nousemista vasta tulossa.

Seuraavan mäen huipulta näin tiheän metsän laajana ja mustana aukenevan eteeni. Silloin pysähdyin epäröiden. En voinut nähdä sille ääriä oikealla enkä vasemmalla. Väsymystä tuntien — varsinkin olivat jalkani hyvin hellät — laskin Weenan varovaisesti olaltani ja istahdin ruohikolle.

En voinut enää nähdä vihreää porsliinipalatsia enkä ollut selvillä suunnastakaan. Katselin metsän tiheikköön ja ajattelin, mitä sinne mahtoi kätkeytyä. Tuonne tiheän oksasokkelon alle ei tähtien valo ulottuisi. Ellei siellä väijyisikään mikään muu vaara — jota en huolinut tarkemmin ajatella — olisi siellä puunjuuria, joihin voisi kompastella ja runkoja, joita vasten törmätä. Kun lisäksi olin sangen uupunut päivän kiihotuksista, niin päätin välttää vaaraa ja viettää yöni aukealla mäellä.

Ilokseni huomasin Weenan nukkuvan sikeästi. Käärin hänet huolellisesti nuttuni sisään ja istahdin hänen viereensä odottelemaan kuin nousemista. Mäen rinne oli hiljainen ja autio, mutta metsän pimennosta kuului silloin tällöin elävien olentojen liikehtimisiä. Ylläni tuikkivat tähdet, sillä yö oli hyvin kirkas. Niiden tuikinta toi mielelleni jonkinlaisen suloisen lohdun tunteen. Kaikki entiset tähtisikermät olivat kuitenkin taivaalta kadonneet: tuo hitaasti vaikuttava voima, jota ei sadan miespolven aikana huomaa, oli kauvan sitten järjestänyt ne uudelleen outoihin ryhmiin. Mutta linnunrata näytti minusta yhä vielä samalla repaleiselta tähtilipulta kuin ennenmuinoin. Etelässäpäin (niinkuin arvelin) näkyi tuntematon, hyvin kirkas punainen tähti; se oli omaa vihreää Siriustammekin loistavampi. Ja kaikkien näiden välkkyvien valojen keskellä loisti eräs kirkas kiertotähti ystävällisenä ja uskollisena kuin vanhan ystävän kasvot.

Tähtiä tutkiessani kävivät omat huoleni ja kaikki maisen elon tärkeät seikat yhtäkkiä kovin pieniksi. Ajattelin tähtien mittaamatonta etäisyyttä ja niiden hidasta kulkua tuntemattomasta menneisyydestä tuntemattomaan tulevaisuuteen. Ajattelin muutoksia maan napojen piirtämässä suunnattomassa kehässä. Vain neljäkymmentä kertaa oli tuo hiljainen vallankumous tapahtunut kaikkien noiden vuosien vieressä, joiden halki olin kulkenut. Ja näiden harvojen mullistusten aikana oli kaikki toiminta, kaikki perimätiedot, monimutkaiset järjestöt, kansat, kielet, kirjallisuudet, pyrkimykset, jopa itse muistokin ihmisestä sellaisena joksi minä hänet tunsin kuin pois pyyhkäisty. Sijalla näin nämä hauraat olennot, jotka olivat unohtaneet korkean syntyperänsä ja nuo valkoiset oliot, joita alinomaa pelkäsin. Sitten ajattelin noiden kahden ihmislajin välillä vallitsevaa kauhua, ja nyt vasta äkkinäisen väristyksen kulkiessa yli ruumiini, selvisi minulle, mitä tuo alamaailmassa näkemäni liha lienee ollut. Se oli toki liian kauheaa! Silmäsin vieressäni nukkuvaa pikku olentoa, jonka kasvot tähtien valossa näyttivät valkeilta ja tähtimäisiltä, ja heti torjuin luotani tuon ajatuksen.

Tuona pitkänä yönä karkotin parhaani mukaan morlokit mielestäni ja kulutin aikaa koettaen kuvitella löytäväni vanhojen tähtisikermien jälkiä tuossa uudessa sekasotkussa. Taivas pysyi hyvin selkeänä lukuunottamatta paria utuista pilvenhattaraa. Epäilemättä torkahdin välillä. Vartioni yhä jatkuessa muuttui itäinen taivas vaalahtavaksi, kuin olisi se heijastanut väritöntä valkeata, ja vanha kuu nousi ohuena ja terävänä ja valkoisena. Sen jälissä saapui päivänkoitto, alussa kalpeana, mutta muuttuen sitten vaaleanpunaiseksi ja lämpöisen väriseksi. En ollut nähnyt koko yönä ainoatakaan morlokkia, ja uuden aamun suoman luottamuksen tunnossa minusta näytti melkein siltä kuin olisi pelkoni ollut

perusteeton. Noustuani ylös huomasin, että toinen jalkani oli nilkasta turvonnut ja kantapäähän alta kipeä; niinpä istahdin uudelleen, riisuin kengät jaloistani ja viskasin ne menemään.

Herätin Weenan, ja me menimme alas metsään, joka nyt näytti vihreältä ja miellyttävältä äskeisen pimeyden ja uhman sijasta. Löysimme sieltä hedelmiä aamiaiseksemme. Ja pian tapasimme toisia pikku olentoja, jotka nauroivat ja tanssivat päivänpaisteessa, ikäänkuin luonnossa ei olisi olemassakaan mitään yön tapaista. Ja vielä kerran muistui mieleeni monesti mainitsemani liha. Olin nyt varma sen laadusta, ja sydämeni pohjasta säälin tuota viimeistä, ihmiskunnan valtavasta vuosta haaraantunutta pientä puroa. Ilmeisesti oli morlokeilta kauvan sitten inhimillisen rappeutumisen alkaessa ruvennut puuttumaan ruoka. He olivat ehkä eläneet rotilla ja muilla sellaisilla vahinkoeläimillä. Jo nykyäänkin ihminen paljoo vähemmässä määrin kuin ennen erottelee ja valikoi ruokaansa — paljon vähemmin kuin esimerkiksi apinat. Hänen ennakkoluulonsa ihmislihaa kohtaan ei ole mikään syväälle juurtunut vaisto. Ja niinpä nämä epäinhimilliset ihmisten jälkeläiset...!

Koetin katsoa asiaa tieteen kannalta. Olivathan morlokit vähemmän inhimillisiä ja meitä kauvempana kuin meidän kolme- tai neljätuhatta vuotta sitten eläneet ihmissyöjäesi-isämme. Ja järki, joka olisi tällaisen asiaintilan tehnyt tuskalliseksi, oli kadonnut. Miksi siis huolestuttaa itseäni tällä? Nämä eloit olivat vain syöttökarjaa, jota muurahaismaiset morlokit elättivät ja joista itse elivät. Ja tuossapa Weena hypperi vierelläni!

Sitten koetin säästää itseäni kauhulta, joka oli yllättämäsillään minut, ajattelemalla tätä asiain tilaa ihmisten itsekkäisyydestä johtuvaksi ankaraksi rangaistukseksi. Ihmistä oli huvittanut elää mukavuudessa ja hauskuudessa veljensä työn kustannuksella; hän oli ottanut tarpeen tunnussanakseen ja puolustukseksen, ja ajan täytyessä tuo tarve olikin tullut vaatimaan oikeuksiansa häneltä. Koetin Carlylen tapaan ivaillakin tätä rappeutumistilassa olevaa ylimystöä.

Mutta se ei onnistunut. Miten suuresti eloit olivatkin henkisesti alentuneet, olivat he kuitenkin siinä määrin säilyttäneet ihmismuodon, että vaativat myötätuntoani ja saivat minun tuntemaan tuskaa heidän huonontumisensa ja pelkonsa takia.

Olin tällöin hyvin epätietoinen siitä, mitä menettelytapaa minun nyt tulisi noudattaa. Ensi työkseni piti minun hankkia joku turvaise pakopaikka ja valmistaa itselleni mahdollisuuden mukaan metalli- tai kiviaseita. Tämä tarve oli lähin. Sitten halusin hankkia joitain tulivehkeitä, jotta soihtu aina olisi saatavissa, sillä tiesin, ettei mikään vaikuttaisi tehokkaammin morlokkeihin. Edelleen etsin asetta, millä murtaa auki valkoisen sfinksin alla olevat pronssiovet. Jonkinlainen muurinmurrin pyöri mielessäni. Olin vakuutettu siitä, että jos voisin astua sisään noista ovista soihtu kädessäni, niin löytäisin aikakoneen, jolla pian pakenisin täältä. En voinut kuvailla mielessäni morlokkeja niin vahvoiksi, että olisivat riistäneet sen jonnekin kauvas. Weenan olin päättänyt tuoda myötäni meidän aikaamme.

Sellaisia suunnitelmia mielessäni hautoen kuljin edelleen sitä rakennusta kohden, jonka ajatuksissani olin asunnoksemme valinnut.

XI.

Vihreä porsliinipalatsi.

Lähestyessämme puolenpäivän aikaan vihreätä porsliinipalatsia huomasin sen autioksi ja rappeutuneeksi. Vain rikkonaisia lasipalasia oli enää sen ikkunoissa, ja syövytetyistä metallikehyksistä oli putoillut suuria palasia vihreätä pintaverhoa. Rakennus sijaitsi hyvin korkealla, ruohopeitteisellä mäellä, ja katsahtaessani koilliseen päin, ennenkuin astuin sisään, hämmästyin nähdessäni laajan joensuun tai lahdenpoukaman siinä, missä arvelin Wandsworthin ja Battersean kerran olleen. Ajattelin silloin — vaikka en luota ajatustani lopettanut — mitä meressä eläville olioille lienee tapahtunut tai vasta tapahtunee.

Tutkiessani tarkemmin huomasin palatsin todella olevan porsliinia, ja sen julkisivulla näin tuntemattomin kirjaimin kokoonpannun kirjoituksen. Arvelin, typerästi kyllä, Weenan voivan auttaa minua tämän tulkitsemisessä, mutta siten sain vain tietää, ettei kirjoitustaidon aatekaan ollut milloinkaan hänen päähänsä pälkähtänyt. Hän tuntui minusta aina kenties inhimillisemmältä kuin olikaan, ehkäpä siksi, että hänen hellyytensä oli niin inhimillinen.

Suurten ovenpuoliskojen sisäpuolella — ne olivat auki ja särkyneet — tapasimme tavanmukaisen

eteisen asemesta pitkän, monien sivuikkunain valaiseman käytävän. Ensi silmäyksellä johtui mieleeni museo. Tiililattialla oli paksulta pölyä, ja huomattava joukko sekalaista tavaraa oli saman harmaan verhon peitossa. Hallin keskellä huomasin sitten oudonnäköisen, kuluneen esineen — suunnattoman luurangon alaosan. Jalkojen muodosta päätelin sen joksikin sukupuuttoon kuolleeksi megatherium-suvun eläimeksi. Pääkallo ja yläruumiin luut viruivat sen vierellä paksun tomun peittäminä, ja eräässä kohden oli sadevesi tipahdellut katossa olevan reiän kautta mädännyttäen luurankoa. Sitten oli käytävässä vielä suunnattoman suuri brontosauruksen runko. Museo-otaksumani varmistui. Käytävän sivuilla tapasin kaltevilta hyllyiltä näyttäviä esineitä ja pölyn pois pyyhkäistyäni huomasin niiden olevan oman aikamme vanhoja tuttuja lasilaatikoita. Ne olivat varmaankin ilmanpitäviä, koskapa muutamien sisältö oli aika hyvin säilynyt.

Seisoimme ilmeisesti jonkun myöhemmän ajan South Kensingtonin museon raunioiden keskellä! Tämä oli nähtävästi paleontologinen osasto, ja hyvin loistava maatumakokoelma se varmaankin oli ollut, vaikkakin välttämätön rappeutumisprosessi, joka joksikin ajaksi oli torjuttu ja bakteerien ja sienimuodostumain häviämisen kautta oli menettänyt yhdeksänkymmentäyhdeksän sadasosaa voimastaan, siitä huolimatta vaikutti varmasti, joskin hitaasti, kaikissa noissa kalleuksissa. Siellä täällä huomasin pikku ihmisten jälkiä siinä, missä harvinaisia maatumia oli särjetty palasiksi tai pujoteltu ruokosäikeisiin. Ja muutamia laatikoita oli kokonaan siirretty pois paikoiltaan — morlokkien työtä varmaankin. Rakennuksessa vallitsi hiljaisuus. Paksu pöly tukahdutti askeltemme kaiun. Weena, joka oli vieritelletyt merisiiliä erään laatikon kaltevalla lasipinnalla, tuli luokseni katsellessani ympärilleni, tarttui hyvin hiljaa käteeni ja seiso vierelläni.

Alussa minua siinä määrin hämmästytti tämä muinainen järjen aikakauden muistomerkki, etten lainkaan tullut ajatelleeksi sen minulle tarjoamia mahdollisuuksia. Aikakonekin häipyi hetkeksi mielestäni.

Vihreän porsliinipalatsin laajuudesta päättäen se sisälsi hyvän joukon muutakin kuin paleontologisen osaston, ehkäpä historiallisia kokoelmia, kenties kirjastonkin! Minulle ainakin nykyisissä olosuhteissani olisivatkin nämä olleet paljoa mielenkiintoisempia kuin nuo vanhan ajan häviävän geologian näytteet. Tarkastellessani tapasin toisen, edellisen poikki kulkevan lyhyen käytävän. Tämä näytti olevan kivennäisten hallussa, ja rikkikappaleen näkeminen toi mieleeni ruudin. Mutta en löytänyt mistään salpietaria, enkä minkäänlaatuisia salpietarihappoisia suoloja. Ne olivat epäilemättä sulaneet jo aikoja sitten. Mutta rikkiä en saanut pois mielestäni, ja se synnytti uuden ajatussarjan. Mitä kokoelman muuhun sisältöön tulee, niin, vaikka se kokonaisuudessaan oli kaikesta näkemästäni parhaiten säilynyt, en siitä suurin välittänyt. En ole kivennäisten erikoistuntija, ja niin jatkoin matkaani ränstynyttä sivukäytävää pitkin, joka kulki samaan suuntaan kuin ensimmäinen näkemäni halli.

Tämä osasto oli nähtävästi kuulunut luonnontieteille, mutta sen koko sisältö oli jo kauvan sitten muuttunut muodoltaan tuntemattomaksi. Muutamia repaleisia, mustuneita jäännöksiä entisistä täytetyistä eläimistä, kuivuneita muumioita kiviastioissa, joissa joskus maailmassa oli ollut spritit, maatumista kasveista syntynyttä ruskeaa tomua: siinä kaikki, mitä oli jäljellä! Olin siitä harmissani, koskapa olisin mielelläni seurannut sitä sitkeätä työtä, jonka avulla elävän luonnon valtaus oli suoritettu.

Sitten saavuimme erittäin huonosti valaistuun jättiläiskäytävään, jonka lattia vietti alaspäin. Katosta riippui pienten välimatkain päässä toisistaan valkoisia palloja — monet särkyneitä — jotka viittasivat siihen, että käytävä alkuaan oli ollut keinotekoisesti valaistu. Täällä olin oikein omassa olossani, sillä molemmiin puolin käytävää kohosi mahtavia koneita, kaikki suuresti syöpyneitä ja monet särkyneitä, mutta muutamia vielä jokseenkin ehjiä. Tunnettehan heikkouteni konerakennukseen nähden, ja niinpä olin nytkin halukas viivähtämään niiden ääressä, sitäkin mieluummin, kun niissä suurimmaksi osaksi oli arvoituksellista mielenkiintoa, ja saatoin vain aivan epämääräisesti arvailla niiden tarkotusta. Kuvittelin että jos voisin päästä niiden perille, olisi hallussani voimia, jotka voisivat olla avuksi morlokkeja vastaan.

Yhtäkkiä Weena painautui hyvin lähelle minua, niin äkkiä, että aivan säikähdin. En luule että olisin ilman häntä lainkaan huomannut käytävän lattian viettävän. [Lattia ei kai viettänyt, vaan museo oli rakennettu mäen rinteelle. Julkaisijan huomautus.] Se käytävän pää, josta olin tullut sisään, oli maan pinnan yläpuolella, ja valo virtasi sisään omituisista, varsin kapeista ikkunoista. Käytävää alas kulkiessa valo vähenemistään väheni, ja lopuksi näkyi ylhäällä ikkunain kohdalla vain kaitainen valoviiru.

Kuljin hitaasti eteenpäin koneitten ongelmia aprikoiden ja olin siihen määrin kiintynyt niihin, etten ollut huomannut valon asteettaista vähenemistä, ennenkuin Weenan yltyvä pelko veti huomioni puoleensa. Silloin vasta huomasin käytävän lopulta häipyvän sakeaan pimeyteen. Epäröin ja katsoessani ympärilleni huomasin tomua olevan vähemmän. Etäämpänä hämäryydessä näkyi siinä paljon pieniä kapeita jalanjälkiä. Tunne morlokkien läheisyydestä yllätti minut samassa. Tunsin hukkaavani aikaa tuossa koneiden tieteellisessä tutkistelemisessä. Mieleeni muistui, että iltapäivä oli jo pitkälle ehtinyt,

eikä minulla vielä ollut asetta, ei pakopaikkaa eikä mitään tulenteon keinoja. Ja kaukaa pimeästä käytävästä kuului omituisia sipsutusta ja samoja kummallisia ääniä, joita alhaalla kaivossa olin kuullut.

Tartuin Weenaa käteen. Mutta äkkinäisestä mielihohteesta jätin hänet ja menin erään koneen ääreen, josta ulkoni merkinantokojun vipuja muistuttava tanko. Kiipesin jalustalle, kävin käsiksi vipuun ja painoin sitä voimaini takaa. Weena, joka seiso i yksikseen keskellä sivukäytävää, alkoi yhtäkkiä uikuttaa. Olin arvioinut vivun vahvuuden varsin oikein, sillä se taittui minuutin kestäneen jännityksen jälkeen, ja minä menin Weenan luo kädessäni nuija, joka oli mielestäni enemmän kuin riittävä murskaamaan minkä morlokin kallon hyvänsä. Ja minua halutti suuresti tappa a edes yksi morlokki. Hyvin epäinhimillistä, arvellette kai, haluta tappa a omia jälkeläisiänsä! Mutta joka tapauksessa oli mahdotonta huomata noissa olioissa mitään inhimillistä. Vain haluttomuuteni jättää Weena yksin ja varmuus siitä, että jos ryhtyisin murhanjanoani sammuttamaan voisi koneeni siitä kärsiä, ne pidättivät minut menemästä suoraapäätä käytävää alas surmaamaan noita hirviöitä, joiden äänen kuulin.

No niin, nuija toisessa, Weena toisessa kädessäni jätin tämän käytävän ja astuin toiseen vieläkin suurempaan, mikä ensi silmäyksellä toi mieleeni sotilaskappelin repaleisine lippuineen. Sen seinillä riippuvat ruskeat, hiiltyneet repaleet totesin heti kirjain maatuneiksi jäännöksiksi. Ne olivat jo kauvan sitten putoilleet palasiksi, ja painokirjainten haamukin oli niistä hävinnyt. Mutta siellä täällä näkyi käyrystyneitä pahvikansia ja särkyneitä metallisäppejä, jotka puhuivat varsin selvää kieltä. Jos olisin ollut kirjames, olisin ehkä moralisoinut kaiken kunnianhimon turhuutta. Mutta nyt vaikutti minuun voimakkaammin se ääretön työn hukka, jota tämä mätänevien papereitten kolkko erämaa todisti. Tahdon samalla tunnustaa, että etupäässä ajattelin meidän filosoofisia aikakauskirjojamme ja seitsemäätoista omaa kirjoitelmaani fysikaalisesta valo-opista.

Leveitä portaita nousten saavuimme sitten huoneeseen, jossa kerran lienee ollut teknillisen kemian kokoelma. Ja täällä toivoin voivani tehdä hyödyllisiä keksintöjä. Lukuunottamatta sisään romahtanutta kattoa käytävän toisessa päässä se oli hyvin säilynyt. Astuin kiihkeänä jokaisen ehjän laatikon luo. Ja lopuksi löysin eräästä todella ilmanpitävästä kotelosta laatikollisen tulitikkuja. Jännittynein mielin koettelin niitä; ne olivat vallan kellojllisia, eivätpä olleet edes kosteitakaan. Käännyn Weenan puoleen. "Nyt tanssitaan!" huusin hänelle hänen omalla kielellään. Sillä olihan minulla nyt oiva ase noiden pelkäämiemme hirmuisten olentojen varalle. Ja niin minä tuossa hyljätysssä vanhassa museossa paksulla pehmeällä pölymatolla Weenan äärettömäksi iloksi juhllallisesti esitin jonkinlaista yhdistettyä tanssia viheltäen "Uskollisten maata" niin iloisesti kuin taisin. Osaksi se oli siveätä cancania, toisekseen step- ja hametanssia (mikäli hännystakkini antoi myöten) ja vihdoin alkuperäistäkin hyppeä. Olenhan luonnostani kekseliäs, kuten tiedätte.

No, tuon löytämäni tulitikkulaatikon säästymistä ajanhampaalta kautta äärettömien aikojen pidän hyvin omituisena ja onnellisena sattumana. Mutta, kumma kyllä, löysin vielä paljon epätodennäköisempääkin ainetta, kamferttia. Sitä oli suljetussa saviruukussa, joka luullakseni sattumalta oli todella ilmanpitävästi suljettu. Luulin sitä ensin parafiinivahaksi ja särjin siis lasin. Mutta kamfertin haju oli ilmeinen. Yleisessä häviössä tämä haihtuva aine oli sattumalta säilynyt kenties satoja tuhansia vuosia. Se muistutti minua kerran näkemästäni sepiaväri-maalauksesta, mikä oli suoritettu erään belemnitti-maatumän musteella, joka eläin oli hävinnyt jo miljoonia vuosia sitten. Olin juuri heittämisilläni sen pois kun muistin, että kamferti on helposti syttyvää ja kirkkain liekein palavaa ainetta — oli siis erinomainen kynttilä — ja pistin sen taskuuni.

Mitään räjähdysaineita tai aseita, millä murtaa pronssiovet, en kuitenkaan löytänyt. Tällä haavaa rautakankeni oli hyödyllisin löytämästäni tavaroista. Siitä huolimatta jätin käytävän keventynein mielin.

En voi kertoa teille koko tuon pitkän iltapäivän tapahtumia. Niiden muistiin palauttaminen hiukankaan oikeassa järjestyksessään vaatisi suurta ponnistusta. Muistan vain pitkän käytävän ruosteisine asetelineilleen ja epäröimiseni ottaako mukaani rautakanki, sotakirves vaiko miekka. Kaikkia niitä en voinut kantaa, ja kanki näytti parhaalta pronssiporttien valtaamisessa. Siellä oli joukoittain pyssyjä ja pistooleja. Useimmat olivat läpikotasin ruostuneet, mutta monet, jotka olivat jotakin uutta metallia, näyttivät jokseenkin hyvin säilyneiltä. Mutta patruunat ja ruuti, joita täällä kerran lienee ollut, olivat maaksi maatuneet. Eräs nurkka oli murskaantunut ja hiiltynyt, kenties näyte-esineiden keskellä tapahtuneesta räjähdyksestä. Toiseen paikkaan taas oli järjestetty suuri joukko epäjumalia kotoisin Polyneesiasta, Mexikosta, Kreikasta, Foiniikkiasta, ehkäpä kaikista maailman maista, ja vastustamattoman mielihohteen valtaamana piirsin nimeni erään eteläameriikkalaisen stealiitti-hirviön nenään, sillä tuo hirviö miellytti minua aivan erikoisesti.

Illan lähetessä mielenkiintoni heikkeni. Kuljin kokoelmasta toiseen, läpi tomuisten, hiljaisten, rappeutuneiden käytävien, joissa sijaitsevat näyte-esineet olivat paikoin ruoste- ja maahiilikasoja, paikoin taas paremmassa kunnossa. Äkkiä huomasin lähelläni tinamiinan ja sitten sattumalta eräässä ilmanpitävässä laatikossa kaksi dynamiittipatruunaa. Silloin huusin: "Löydetty!" ja särjin iloiten laatikon. Epäröin kuitenkin hetkisen. Valitsin sitten pienen sivukäytävän koettani varten. En koskaan

ole tuntenut sellaista pettymystä kuin tällöin odottaessani viisi, kymmenen, viisitoista minuuttia räjähdystä, jota ei koskaan tapahtunut. Tietysti nuo tavarat olivat vain vahamalleja, kuten minun olisi pitänyt arvatakin. Uskon todella, että ellei niin olisi ollut, olisin hillittömästi räjäyttänyt ilmaan sfinksin ja pronssiovet menettäen siten (niinkuin perästäpäin huomasin) mahdollisuuteni aikakoneeni löytämiseen.

Muistelen että juuri tämän jälkeen päädyimme pieneen avonaiseen palatsipihaan. Se oli ruohopeitteinen, ja kasvoi siinä kolme hedelmäpuuta. Siinä lepäsimme ja virkistäydyimme. Auringonlaskun lähetessä aloin pohtia asemaamme. Yö hiipi yhä lähemmä, ja minun luoksepääsemätön piilopaikkani oli vielä löytämättä. Mutia siitä en nyt suuresti huolehtinut. Olihan minulla hallussani sellaista, mikä oli kenties paras puolustuskeino morlokkeja vastaan — omistinhan tulitikkuja! Lisäksi oli minulla taskussani kamferttia, jos loimua tarvittaisiin. Minusta näytti, että parhaiten tekisimme, jos viettäisimme yön taivasalla tulen suojissa.

Aamulla olisi aikakone hankittava takaisin. Sitä varten minulla nykyisin oli vain rautanuijani. Mutta vasta saamieni kokemusten perustalla muuttuivat tunteeni noita pronssiovia kohtaan. Tähän saakka olin pidättäytynyt niitä rynnäköillä valtaamasta peläten sisäpuolella piilevää salaisuutta. Ne eivät minusta koskaan olleet näyttäneet kovin vahvoilta, ja rohkenin siis toivoa, että rautakankeneni kykenisi ne avaamaan.

XII.

Pimeydessä.

Me poistuimme palatsista auringon ollessa vielä osaksi taivaanrannan yläpuolella.

Päätin saapua valkoiselle sfinksille aikaisin seuraavana aamuna, ja tarkoitukseni oli ennen hämärän tuloa työntyä niiden metsien läpi, jotka edellisellä retkeilyllä olivat minut pysäyttäneet. Ajoin kulkea niin kauvas kuin suinkin sinä iltana, ja sitten valkean sytytettyäni nukkua sen loimun suojissa. Siksipä minä kulkiessamme kokoilin risuja ja kuivunutta ruohoa, ja pian oli minulla niitä sylintäysi.

Näin kuormitettuna kävi kulku hitaammin kuin olin edeltäpäin otaksunut, ja lisäksi oli Weena väsynyt. Minuakin alkoi unettaa, niin että oli yö, ennenkuin saavuimme metsään. Weena halusi pysähtyä sen reunassa sijaitsevalle viidakko kasvavalle mäelle peläten metsän pimeyttä. Mutta omituinen uhkaavan vaaran tunne, jonka olisi pitänyt olla minulle varotukseksi, ajoi vain minua eteenpäin. En ollut nukkunut yöhön ja kahteen päivään ja olin sentähden kuumeinen ja ärtyisä. Tunsin unen minut yllättävän ja morlokkien unen mukana.

Siinä epäröidessämme näin kolme kumarassa kulkevaa hämärää haamua tummassa pensaikossa takanamme. Yltympärillä oli tiheikköä ja pitkää ruohoa, enkä tuntenut olevani turvassa morlokkien salakavalalta lähestymiseltä. Arvelin metsän poikki olevan matkaa vajaan peninkulman. Jos nyt voisimme päästä sen läpi puuttomalle mäen rinteelle, olisi siellä paljoa taatumpi lepopaikka, niin minusta näytti. Arvelin tulitikuillani ja kamfertillani voivani valaista tietä puitten lomitse.

Oli kuitenkin selvää, että jos aioin heilutella tulitikkuja käsissäni, pitäisi minun luopua polttopuistani; niinpä siis varsin vastahakoisesti laskin ne maahan. Ja sitten juolahti mieleeni hämmästyttää takana hyöriä ystäviämme sytyttämällä risut palamaan. Tulin perästäpäin huomaamaan tämän toimenpiteen hirmuisen järjettömyyden, mutta nyt se oli mielestäni viisas sotajuoni, millä salata pakomme.

En tiedä oletteko koskaan tulleet ajatelleeksi tulen liekin harvinaisuutta leudossa ilmanalassa, missä lisäksi ei ole ihmistä. Auringon kuumuus on harvoin kyllin voimakas mitään polttamaan, vaikkapa kastepisarot ovat polttolasina, kuten joskus sattuu troopillisissa maissa. Salama saattaa tuhota ja tummentaa, mutta harvoin se aiheuttaa tulipalaa. Sen kiehuvan kuumuuden johdosta voi kuihtuva kasvimaailma ruveta kytemään, mutta harvoin se leimahtaa liekkiin. Tänä rappeutumiskautena oli tulensytytystapa lisäksi joutunut unohduksiin maan päällä. Risukasaani nuoleskelevat punaiset kielekkeet olivat jotain aivan uutta ja outoa Weenalle.

Hän tahtoi juosta tulen ääreen sillä leikittelemään. Luulenpa että hän olisi siihen heittäytynytkin, ellen olisi saanut häntä ehkäistyksi. Mutta minä tartuin häneen ja vastusteluista huolimatta viskasin hänet edelläni metsään.

Jonkun matkaa tulen loiste valaisi polkua. Katsahtaessani taakseni saatoin tiheässä kasvaviin puunrunkojen lomitse nähdä, että risukasasta oli lieska levinnyt muutamiin lähellä kasvaviin pensaihin ja että käyrä tuliviiru ryömi ruohoista mäkeä ylös. Nauroin sille ja käännyn jälleen edessäni oleviin tummiin puihin päin. Oli pilkko pimeätä, ja Weena tarrautui minuun suonenedontapaisesti, mutta silmäini totuttua pimeyteen saatoin nähdä sen verran että voin vältellä puunrunkoja. Yläpuolella oli kerrassaan mustaa, paitsi missä siellä täällä palanen kaukaista sinitaivasta loisti puiden lomitse. En raapaissut lainkaan valkeata tulitikulla, käteni kun eivät olleet vapaat. Vasemmalla käsivarrellani kannoin pienokaistani, oikeassa kädessäni oli rautakanki.

Jonkun aikaa en kuullut muuta kuin oksien ratinaa jalkaini alla, tuulen hienoa kahinaa pääni päällä sekä oman hengitykseni ja suonten sykkinnän korvissani. Sitten olin kuulevinani ympärilläni sipsuteltavan. Ryntäsin vimmatusti eteenpäin. Sipsutus kuului selvemmin, ja sitten erotin samoja omituisia ääniä, joita olin alamaailmassa kuullut. Täällä oli ilmeisesti joitakin morlokkeja, jotka olivat yllättämäsillään minut. Ja tosiaankin tunsin seuraavassa hetkessä takkiani nykäistävän ja sitten kosketuksen käsivarrellani. Weena värisi ankarasti käyden sitten aivan hiljaiseksi.

Nyt oli aika käyttää tulitikkuja. Mutta saadakseni sellaisen laatikosta minun oli laskettava Weena maahan. Tein sen ja taskuani kopeloidessani alkoi pimeydessä minun jalkaini juuressa taistelu, joka Weenan taholta kävi vallan hiljaa, morlokkien päästellessä noita omituisia kuhertavia äännähdyksiänsä. Pienet pehmeät kädet kopeloivat lisäksi takkiani ja selkäni koskettaen kaulaanikin.

Silloin kuului tulitikun raapaisu ja sähinä. Valon välkkeessä näin valkoselkäisten morlokkien lymyilevän puiden lomiin. Otin kiiruusti kamferttipalasan taskustani valmistuen sytyttämään sen niin pian kuin tulitikku sammuisi. Katsahdin sitten Weenaan. Hän makasi aivan liikahtamatta kasvot maahan päin pidellen kiinni minun jaloistani. Äkkinäisen pelon valtaamana kumarruin hänen ylitsensä. Hän tuntui tuskin hengittävänsäkään. Sytytin kamferttimöhkälehen ja paiskasin sen maahan; kun se särkyi ja loimusi liekkeinä karkottaen morlokit ja varjot ympäriltäni, minä polvistuin ja nostin hänet ylös maasta. Metsä tuntui olevan täynnä suuren seurueen liikehtimistä ja hyminää!

Weena näytti pyörtyneen. Nostin hänet varovaisesti olalleni ja nousin tunkeutuakseni eteenpäin, mutta silloin selveni minulle eräs kauhea asia. Liikehtiessäni tulitikkujen ja Weenan takia olin käännähdellyt ympäri moneen kertaan, ja nyt ei minulla ollut hienointakaan aavistusta, mihin suuntaan minun oli kuljettava. Saattoipa olla niinkin, että olin lähtemässä takaisin porsliinipalatsille.

Olin kylmän hien vallassa. Minun oli nopeasti ajateltava mihin ryhtyä. Päätin sytyttää valkean ja leiriytyä sille paikalle missä olimme. Laskin Weenan, joka ei vielääkään liikahtanut, turpeiselle puunrungolle, ja ensimmäisen kamferttipalaseni vähetessä aloin nopeasti kerätä oksia ja lehtiä. Siellä täällä ympäröivässä pimeydessä välähtelivät morlokkien silmät kiiltokiven tapaan.

Kamferttiliekki lepatti ja sammui. Raapaisin tulta tulitikulla ja sitä tehdessäni kaksi valkoista haamua, jotka olivat lähestyneet Weenaa, syöksähti kiireisesti syrjään. Yhtä sokaisi valo siinä määrin, että se tuli suoraapäätä minua kohti, ja minä tunsin sen luitten murskautuvan nyrkkini iskusta. Olento päästi kauhun kirkkaisun, hoippui jonkun matkaa ja kaatui maahan. Sytytin toisen kamferttipalasan ja jatkoin kokkopuitten keräämistä. Pian huomasin, että lehvistö pääni päällä oli kovin kuivaa, sillä sen jälkeen kun aikakoneellani olin tänne saapunut, viikko sitten, ei ollut satanut ensinkään. Niinpä minä sen sijaan, että olisin puitten joukosta etsinyt kuivia oksia aloin taitella lehviä pääni päältä. Pian olin sytyttänyt vihreistä lehvistä ja kuivista oksista pahasti savuavan valkean, joten saatoin säästää kamferttiani.

Sitten käännyn katsomaan Weenaa, joka makasi rautakankeni vierellä. Koetin parhaani mukaan elvyttää häntä, mutta hän makasi kuin kuollut. En voinut edes saada selkoa hengittikö hän vai eikö.

No niin; valkean savu alkoi painua minua kohti, ja siitä varmaankin johtui äkkinäinen raukeuteni. Lisäksi oli ilmassa kamfertin huurua. Valkeani ei tarvitsisi lisäämistä tunnin aikaan. Olin ponnistukseni jälkeen hyvin väsynyt ja istahdin maahan. Lisäksi oli metsä täynnä nukuttavaa hyminää, jota en ymmärtänyt. Tuntui kuin olisin vain kerran nyökännyt ja avannut taas silmäni. Mutta kaikki oli nyt pimeätä, ja morlokit olivat käyneet minuun käsiksi. Sinkauttaen luotani heidän tarraavat sormensa kopeloin kiiruusti taskustani tulitikulaatikkaa, mutta se oli hävinnyt! Sitten he kävivät taas kimppuuni.

Hetkessä selvisi minulle, mitä oli tapahtunut. Olin nukkunut, ja valkeani oli päässyt sammumaan; kuoleman karvaus täytti sieluni. Metsä tuntui tulvivan palaneen puun hajua. Minuun tartuttiin kaulasta, hiuksista, käsivarsista ja minut kaadettiin kumoon. Oli kuvaamattoman kauheata pimeydessä tuntee nuo pehmeät oliot kasaantuneina päälleni. Tuntui siltä kuin olisin ollut hirveässä hämähäkin verkossa. Tunsin pienten hampaiden puretuvan kaulaani. Kierähdin ympäri, jolloin käteni sattui koskettamaan rautakankea. Se antoi minulle voimaa. Ponnistauduin pystyyn ravistaen nuo ihmisrotat yltäni ja kangellani iskin siihen suuntaan, missä arvelin heidän kasvojensa olevan. Tunsin lihojen ja luiden

mehevästi murskautuvan iskuistani ja olin hetkeksi vapaa.

Omituinen riemun tunne, joka niin usein näyttää seuraavan kovaa taistelua, valtasi mieleni. Tiesin että olimme, Weena ja minä, hukassa, mutta päätin antaa morlokkien maksaa ruuastaan. Seisoin selkä puuta vasten ja heilutin rautakankea edessäni. Koko metsä oli täynnä heidän huutojansa ja liikehtimistänsä. Kului hetkinen. Heidän äänensä tuntui muuttuvan yhä kimakammaksi ja liikkeet kävivät yhä nopeammiksi. Mutta kukaan ei tullut ulottuman päähän. Seisoin pimeyteen tuijottaen. Sitten virisi mielessäni yhtäkkiä toivo. Entä jos morlokit pelkäisivät? Ja aivan tämän ajatuksen kintereillä seurasi merkillinen seikka. Pimeys näytti hälvenevän. Hyvin epäselvästi aloin erottaa ympärilläni olevat morlokit — kolme survoin jaloillani — ja sitten totesin hämmästyneenä, että toiset virtasivat yhtämittäisena vuona, kuten näytti, taitseni metsän halki, eivätkä niiden selät enää näyttäneet valkoisilta, vaan punertavilta. Seistessäni siinä suu ammollaan näin pienen punaisen kipinän kiitävän tähtivalojuovan poikki lehvien lomitse ja katoavan. Ja silloin ymmärsin palavan metsän hajun, unettavan hyminän, joka nyt kasvoi myrskyisäksi mylvinnäksi, punaisen hehkun ja morlokkien paon.

Astuessani esiin puuni takaa ja katsoessani taakseni näin lähempien puiden tummien pilarien lomitse palavan metsän loimon. Ensiksi sytyttämäni valkea se nyt riensi jälissäni.

Etsin katseillani Weenaa, mutta hän oli poissa. Sähinä ja räiskyntä takanani, pamaus, mikä syntyi jokaisen tuoreen puun syttyessä palamaan, ei sallinut pitkälti tuumimista. Yhä pitäen kiinni rautakangestani seurasin morlokkien jälkiä. Se oli ankaraa menoa. Juostessani hiipivät liekit kerran eteenpäin niin nopeasti oikealla puolellani, että jouduin sivuhyökkäyksen alaiseksi, ja minun oli poikettava vasemmalle. Mutta lopuksi päädyin pienelle aukiolle, ja samassa eräs morlokki tulla töytäsi minua päin ja ohitseni mennen jatkoi matkaansa suoraa päätä valkeaan!

Ja nyt jouduin näkemään luullakseni kaameinta ja kauheinta kaikesta, mitä tulevaisuudessa näin. Koko alue oli tulen heijastuksesta valoisa kuin päivällä. Keskellä kohosi kukkula, jolla kasvoi kärventynyt orapihlaja. Kukkulan takana oli toinen haara palavaa metsää, mistä käsin keltaiset tulikielet jo kiemurtelivat ympäröiden paikan kokonaan tuliaitoina.

Kukkulalla näin noin kolme- tai neljäkymmentä valon ja kuumuuden sokaisemaa morlokkia, jotka hämmennyksissään kompuroivat sinne tänne toisiaan töyttien. Alussa en huomannut heidän sokeuttaan ja iskin pelon vimmassa raivokkaasti kangellani heihin heidän minua lähestyessään tappaen yhden ja saattaen monet raajarikoiksi. Mutta tarkasteltuani erään morlokin eleitä hänen hapuillensa orapihlajan alla, ja kuultuani heidän valituksensa tulin vakuutetuksi heidän ehdottomasta avuttomuudestaan ja kurjuudestaan huikaisevassa valossa enkä enää lyönyt ketään heistä.

Silloin tällöin joku kuitenkin tuli suoraan minua päin ja kauhusta väristen vältin häntä nopeasti. Kerran liekki jonkun verran riutui, ja minä jo pelkäsin, että nuo ilkeät olennot pian kykenisivät näkemään minut. Ajattelinpa jo ryhtyä taisteluun tappamalla heistä jonkun sitä ennen; mutta valkea hulmahti jälleen kirkkaasti palamaan, ja minä hillitsin itseni. Astelin ympäri mäkeä heidän keskellään vältellen ja etsien jotakin jälkeä Weenasta. Mutta Weena pysyi poissa.

Lopulta istahdin mäen nyppylälle ja tarkastelin tätä oudonnäköistä, suurta sokeain olentojen joukkuetta, joka haparoi edes takaisin päästellen kamalia ääniä tulen loisteen heihin sattuessa. Kiemurrellen nouseva savu leijaili taivaanlaen poikki, ja tuon punaisen katoksen repaleiden lomitse, kaukana kuin toisiin maailmoihin kuuluvina, loistelivat tähtöset. Pari kolme morlokkia kompuroi päälleni, ja minä karkotin heidät nyrkin iskuin vavisten sitä tehdessäni.

Suurimman osan yötä luulin olevani painajaisen vallassa. Purin huultani ja kirkkaisin kiihkeästi, jotta heräisin. Pieksin maata käsilläni, nousin ja istuin jälleen, kuljin sinne tänne istahtaakseni uudelleen. Sitten rupesin hieromaan silmiäni ja pyytämään, että Jumala sallisi minun herätä. Kolmasti näin morlokkien riipputtavan päitään tuskissaan ja syökyvän liekkeihin.

Vihdoinkin valkeni päivä tulen lientyvän punan yllä, yläpuolella mustien savupatsaiden ja tummien puunkantojen sekä noiden aavemaisten olentojen pienenevän parven.

Vielä kerran etsin Weenan jälkiä, mutta niitä ei näkynyt. Oli selvää, että he olivat jättäneet hänen pienen ruumisparhansa metsään. En voi kuvailla miten mieltäni kevensi ajatus siitä, että hän oli välttänyt sen kauhean kohtalon, johon jo näytti määrättyltä. Ajatellessani sitä olin melkein taipuvainen alkamaan verilöylyn noiden ympärilläni olevien hapuilevien olentojen keskuudessa, mutta maltoin mieleni.

Kukkula oli jonkinlainen saareke metsässä. Sen huipulta saatoin nyt erottaa savuharson lävitse vihreän porsliinipalatsin ja sen johdolla taas valkoisen sfinksin olopaikan. Ja niin jättäen nuo jällelle jääneet sielut valittaen harhailemaan sinne tänne päivän yhä valjetessa sidoin vähän ruohoa jalkoihini ja nilkutin savuavien tuhkakasojen yli ja mustien puunrunkojen lomitse, joiden sisällä vieläkin tuli kyti,

aikakoneen piilopaikkaa kohden.

Kuljin hitaasti, sillä olin perin uupunut ja rampa, sekä äärettömän onneton pikku Weenan kauhean kuoleman johdosta. Se tuntui musertavalta onnettomuudelta. Nyt, tässä vanhassa tutussa huoneessa, se tuntuu pikemmin unen tuottamalta surulta kuin todelliselta menetykseltä. Mutta tuona aamuna olin jälleen ypö yksin — hirveän yksin. Aloin ajatella tätä taloani, tuota kotoista liettä, jotakuta teistä, ja sellaisten ajatusten mukana saapui tuskaisa kaipausta.

Kulkiessani savuavan tuhan poikki kirkkaan aamutaivaan alla tein erään havainnon. Housuntaskussani oli vielä muutamia irtonaisia tulitikkuja. Ne olivat nähtävästi ennen laatikon katoamista tipahtaneet siitä ulos.

XIII.

Valkoisen sfinksin ansa.

Kello kahdeksan tai yhdeksän ajoissa aamulla saavuin samalle keltaiselle metallipenkille, jolta olin katsellut maailmaa tuloni iltana. Muistelin silloin tekemiäni nopeita johtopäätöksiä enkä voinut olla katkerasti naurahtamatta herkkäuskoisuudelleni. Tässä näin jälleen saman kauniin maiseman, saman tuuhean lehvistön, samat komeat palaisit ja suurenmoiset rauniot, saman hopeavuon virtaamassa hedelmällisten äyräittänsä välitse. Kaunisten olentojen heleät vaipat liehahtelivat esiin sieltä täältä puitten lomista. Muutamat heistä kylpivät juuri samassa paikassa, missä olin pelastanut Weenan, ja tuo näky tuotti minulle äkkiä kipeän tuskantunnon. Ja ikäänkuin tahroina maisemassa kohosivat kupukatot alamaailmaan vievien teiden yllä.

Käsitin nyt mitä kaikkea ylämaailman ihmisten kauneus alleen kätki. Hyvin herttainen oli heidän päivänsä, yhtä miellyttävä kuin karjan niityllä. Karjan tavoin eivät hekään tietäneet mistään vihamiehistä eivätkä huolehtineet mistään tarpeista. Ja heidän loppunsaakin oli sama.

Minua suretti ajatellessani ihmisjärjen lyhyttä unelmaa. Se oli tehnyt itsemurhan. Se oli innokkaasti pyrkinyt mukavuuteen ja lepoon tunnussanaan turvallinen ja luja yhteiskunta; se oli päässyt toiveittensa perille — lopuksi tähän tilaan tullakseen. Kerran oli henki ja omaisuus varmaan saavuttanut miltei täydellisen turvallisuuden tilan. Rikkaan omaisuus ja mukavuus olivat olleet turvatut, raataja taas oli ollut varma hengestään ja työstään. Varmaankaan tuossa täydellisessä maailmassa ei ollut ainoatakaan pohtimatonta probleemia, ei yhtäkään ratkaisematta jäänyttä yhteiskunnallista kysymystä. Ja suuri rauha oli seurannut.

Luonnonlaki, jonka jätämme huomioonottamatta, on se, että älyllinen monipuolisuus on vaihtelun, vaaran ja vaivan avulla saavutettavissa. Täydellisessä sopusoinnussa ympäristönsä kanssa elävä eläin on täydellinen kone. Luonto ei milloinkaan vetoa järkeen, ennenkuin tapa ja vaisto ovat voimattomia. Järkeä ei tarvita siellä, missä ei ole mitään vaihtelua tai vaihtelun tarvista. Vain niillä eläimillä on järki kehittynyt, jotka ovat alttiina monenmoisille puutteille ja vaaroille.

Niinpä siis minun käsittääkseni ylämaailman ihminen oli kulkenut haurasta kauneuttaan, ja alamaailman ihminen pelkkää koneellista aherrusta kohti. Mutta tuolta täydellisyydeltä puuttui eräs ominaisuus, jota koneelliseltakin täydellisyydeltä vaaditaan, nimittäin ehdoton muuttumattomuus. Ajan vierieessä oli alamaailman ravitseminen, miten se muuten tapahtuikin, ilmeisesti joutunut epäkuntoon. Puute, joka oli torjuttu pois muutamaksi tuhanneksi vuodeksi, palasi jälleen ja alkoi työnsä alhaalta käsin. Alamaailman asukkaat, jotka olivat tekemisissä koneitten kanssa, mitkä, olkootpa miten täydellisiä tahansa, kuitenkin tarvitsevat jonkun verran huolenpitoa, olivat todennäköisesti pakosta säilyttäneet melkein enemmän alotekeyttä, joskin vähemmän kaikkea muuta ihmisluonteeseen kuuluvaa, kuin ylämaailman asukkaat. Ja muun ruuan puutteessa he kääntyivät hankkimaan sellaista, jonka vanha tapa näihin asti oli evännyt.

Näin ajattelin viimeistä kertaa katsahtaessani vuoden kahdeksansadankahdentuhannen seitsemänsadanyhden maailmaan. Tämä selitykseni voi olla niin väärä, ettei kuolevainen saata sen väärempää keksiä, mutta sellaiseksi asia itselleni hahmottui, ja sellaisena sen kerron teille.

Menneitten päivien uupumuksen, kiihoitusten ja kauhujen jälkeen ja surustanikin huolimatta tämä istuin ja tuo tyyni maisema edessäni ja lämmin päivänpaiste miellyttivät minua suuresti. Olin hyvin väsynyt ja uninen, ja pian häipyi teoretisoimiseni torkuntaan. Sen huomattessani oikaisin itseni

ruohikolle sekä vaivuin pitkään ja virkistävään uneen.

Vähää ennen auringonlaskua heräsin. Tunsin nyt olevani turvassa morlokeilta ja oikean jäseniäni jatkoin matkaani alas mäkeä valkoista sfinksiä kohti. Toisessa kädessäni oli kanki, ja toinen leikkitteli taskussa olevilla tulitikuilla.

Ja nyt seurasi aivan arvaamaton seikka. Lähestyessäni sfinksin jalustaa huomasin pronssisten ovenpuoliskojen olevan selällään.

Pysähdyin niiden eteen epäröiden astuako sisään.

Sisällä oli pieni huone, ja sen nurkassa korokkeella aikakone. Pienet vivut oli minulla taskussani. Niinpä morlokit kaikkien työlästen valmistusteni jälkeen valkean sfinksin voittamiseksi antautuivat nöyrästi. Heitin pois rautakankeni melkein pahoillani siitä, etten saanut sitä käyttä.

Porttia kohti astuessani juolahti mieleeni äkkinäinen ajatus. Kerran ainakin havaitsin morlokkien henkistä toimintaa. Hilliten voimakasta naurunhaluani astelin koneeni luo. Hämmästyin huomattavasti sen olevan huolellisesti rasvatun ja puhdistetun. Sittemmin olen epäillyt, että morlokit olivat osaksi hajottaneetkin sen koettaessaan omalla tavallaan käsittää sen tarkotusta.

Seistessäni nyt sitä tarkastelemassa pelkämästä koneen koskettamisestakin ilahtuneena, sattui aavistamani seikka. Pronssiovet sulkeutuivat äkisti paukahtaen. Olin pimeässä — ansaan joutuneena. Niin arvelivat morlokit. Sille minä hilpeästi nauraa hihitin.

Saatoin jo kuulla heidän naurunsa hyminän heidän tullessaan minua kohti. Hyvin tyyneästi koetin raapaista tulitikulla valkeata. Minun oli vain kiinnitettävä vivut paikoilleen ja sitten kadottava aaveen lailla. Mutta olin jättänyt erään pikkuseikan huomioon ottamatta. Tulitikut olivat sitä kauheaa lajia, joka syttyy vain laatikon avulla.

Voitte kuvailla mielessänne, kuinka koko tyyneyteni katosi. Pikku pedot olivat aivan kintereilläni. Yksi jo koski minuun. Lyödä huitaisin heitä vivuillani pimeässä ja aloin kavuta koneen satulaan. Silloin tarttui minuun käsi ja sitten toinen. Minun oli yksinkertaisesti taisteltava heidän vipuja itsepäisesti tavoittelevia sormiansa vastaan ja samalla kertaa tunnusteltava kiinnitysnapuloita. Toisen he todella olivat saada minulta riistetyksi. Kun se livahti kädestäni, oli minun sitä pelastaakseni pimeässä puskeettava päälläni — saatoin kuulla morlokin pääkallon kalinan. Tämä viimeinen ottelu oli luullakseni tuimempi kuin taistelu metsässä.

Mutta lopuksi sain vivun kiinnitetyksi ja painetuksi alas. Tarrautuvat kädet päästivät irti otteensa. Pian sen jälkeen pimeys haihtui, ja huomasin ympärilläni saman harmauden ja saman melun, jota jo olen teille kuvaillut.

XIV.

Seuraava näky.

Olen jo kertonut teille aikakulun aiheuttamasta pahoinvoinnista ja hämmingistä. Ja tällä kertaa en edes istunut kunnollisesti satulassa, vaan sivuttain ja epävakaisesti. Epämääräisen ajan olin tarrautuneena koneeseeni sen heiluessa ja keikkuessa, välittämättä lainkaan siitä kuinka kuljin, ja kun jälleen sain katsotuksi aikaosottimiin, hämmästyin huomattavasti minne olin joutunut.

Yksi osotin ilmottaa päiviä, toinen tuhansia päiviä, kolmas miljoonia päiviä. Sensijaan, nähkääs, että olisin kääntänyt vipuja taapäin, olinkin painanut niitä siten että kuljin eteenpäin, ja kun tulikin katsoneeksi osottimiin, huomasin tuhatosottimen pyyhälvän ympäri kellon sekuntiosottimen nopeudella — tulevaisuuteen.

Ajaessani eteenpäin tapahtui omituinen muutos. Väreävä hämärä tummeni; sitten — vaikkakin yhä kuljin suunnattomalla nopeudella — yön ja päivän vilauksellinen vaihtelu, joka tavallisesti osotti hitaampaa vauhtia, palasi muuttuen yhä selvemmäksi. Tämä hämmästytti minua aluksi hyvin suuresti. Yön ja päivän vaihtelu yhä vain hidastui samoinkuin auringon kulku yli taivaankannen, kunnes molemmat näyttivät kestävän vuosisatoja. Lopuksi maan yli levisi pysyvä hämäryys, jonka vain silloin tällöin katkaisi pyrstötähden väläys tumman taivaan poikki. Aurinkoa osottanut valokuova oli jo kauvan sitten kadonnut, sillä aurinko oli lakannut laskemasta se vain nousi ja laski lännessä yhä suureten ja

punertuen.

Kuu oli kadonnut jäljettömiin. Yhä himmenevät tähdet olivat muuttuneet hämäriksi valopilkuiksi. Vihdoin, vähää ennen seisautumistani, aurinko pysähtyi liikkumattomaksi taivaanrannalle suuren punahehkuisen kupukaton kaltaisena silloin tällöin hetkeksi himmentyen. Kerran se hetken ajan loisti kirkkaampana, mutta palasi nopeasti synkkään punahehkuunsa. Tästä sen nousun ja laskun hidastumisesta huomasin, että maa oli lakannut pyörimästä. Vain sen toinen puoli oli kääntyneenä aurinkoon päin samassa asennossa kuin meidän päivinämme kuu on maahan nähden.

Muistaen entistä päistikkaista putoamistani aloin hyvin varovasti hiljentää vauhtia. Hitaammin ja yhä hitaammin kiersivät osottimet, kunnes tuhatosotin näytti liikkumattomalta, eikä päiväosotinkaan enää huimana pyörinyt taulullansa. Ja vihdoin aution rantaman hämärät ääriivät astuivat näkyviin.

Pysähdyin hyvin hiljaa ja jäin istumaan koneelleni katsellen ympärilleni. Taivas ei enää ollut sininen. Koillisessa se oli pikimusta, ja tummalta pohjalta loistivat kalpeat tähdet kirkkaasti ja tasaisesti. Pääni päällä oli taivas tummanpunainen ja tähdetön ja kaakkoonpäin se vaaleni hehkuvaksi helakanpunaksi, siinä missä taivaanrannan katkaisemana näkyi punaisena ja liikkumattomana auringon suunnattoman suuri kehrä.

Ympärillä kohoavat kalliot olivat synkän punertavat, ja ainoa elonmerkki, minkä aluksi huomasin, oli erittäin vehreä kasvullisuus, joka peitti niiden kaakkoispintaa. Se oli sitä rehevää vihreää, jota nähdään metsäsammalessa tai luolajäkälässä, ainaisessa hämärässä elävissä kasveissa.

Koneeni seiso rantaääräällä. Meri levisi lounaaseen, missä se näkyi terävän kirkkaana juovana kalpeaa taivasta vasten. Ei näkynyt hyrskyjä eikä aaltoja, sillä ei tuntunut tuulen värähdystäkään. Vain liukas, kepeä laine nousi ja laski hiljaa hengityksen tavoin osottaen, että ikuinen meri yhä eli ja liikehti. Ja pitkin reunamaa, missä vesi oli loiskahdellut, näkyi pilvien punertamana paksu suolakuori.

Pääni tuntui raskaalta, ja huomasin hengittäväni taajaan. Tuo aistimus muistutti minua siitä, mitä kerran vuorimatalla olin kokenut, ja siitä päättelin ilman olevan ohuempaa kuin nykyään.

Kaukaa autiolta rinteeltä kuulin kovaa kirkunaa ja näin suunnattoman suuren valkoisen perhosen tapaisen olion liehuen ja leijuen nousevan taivaalle ja kaarrellen katoavan mataloiden kumpujen taa. Sen äänen sointu oli niin kamala, että minua värisytti, ja asetuin tukevammin koneelle. Katsahtaessani taas ympärilleni näin aivan lähelläni punertavaksi kivimöhkäleeksi otaksumani olion hitaasti liikkuvan minua kohti. Sitten huomasin sen hirveäksi rapumaiseksi eläimeksi. Voitteko kuvailla mielessänne tuon pöydän suuruista rapua, jonka monet jalat liikahtelevat vitkalleen ja haparoiden, suuret saksat keikkuvat, ajurin piiskan tapaiset pitkät tuntosarvet heiluvat ja kopeloivat, ja varrelliset silmät kiiluvat metalliotsan kummankin puolen? Sen selkä oli poimuinen ja kummallisista kuhmuista koristeltu, ja vihertävää kuorta näkyi paikka paikoin. Näin eläimen mutkikkaan suun monien suurihmojen liehuvan ja tunnustelevan sen liikkeessä.

Tuijottaessani tuohon tuhoaennustavaan oloon, joka ryömi minua kohti, tunsin poskellani kutkaa, kuin olisi kärpänen siihen laskeutunut. Koetin sivaltaa sen pois kädelläni, mutta hetken perästä se palasi ja melkein heti tuli toinen korvani juureen. Löin sitäkin ja sain käteeni jotakin rihmamaista. Nopeasti se nykäistiin pois kädestäni. Kauheata pahoinvointia tuntien käännyn ja huomasin tarttuneeni toisen juuri takanani ryömivän jättiläisravun tuntosarveen. Sen inhottavat silmät vääntelehtivät varsillaan, suu liikehti ruokahalusta, ja suuret, kömpelöt, limaiset saksat kohosivat minua kohti.

Silmänräpäyksessä laskin käteni vivulle ja niin olin päässyt kuukauden päähän noista hirviöistä. Mutta yhä olin samalla rantamalla ja pysähdyttyäni näin ravut selvästi. Niitä näytti ryömivän tusinoittain siellä täällä hämärässä helakan vehreyden keskellä.

En voi kuvata maailman yllä lepäävän kamalan autiuden tuntua. Idän punainen taivas, tumma pohjoinen, eloton suolameri, kivinen rantama, missä nuo ilettävät, hitaasti liikkuvat hirviöt ryömivät, kaikkialla vallitseva, myrkylliseltä näyttävä jäkäläkasvivehveys, ohut, keuhkoja vahingoittava ilma, kaikki tuo lisäsi kauhistavaa vaikutusta.

Kuljin eteenpäin sata vuotta, ja vielä näkyi sama punainen aurinko vähän suurempana, vähän himmeämpänä — sama kuoleva meri, sama viileä ilma ja sama harmaa nivelkuoristen joukko ryömimässä sinne tänne viheriän rikkaruohon ja punaisten kallioiden keskellä. Ja läntisellä taivaalla näkyi käyrä kalpea viiru muistuttaen suurta uutta kuuta.

Näin matkasin, yhä uudelleen pysähtyen, pitkin, tuhatvuotisin tai pitemminkin askelin maan salaperäisen kohtalon kiihottamana. Omituisen ihastuksen valtaamana näin auringon suurenevan ja himmenevän läntisellä taivaalla vanhan maan elämän riutuessa. Vihdoin, noin kolmekymmentä miljoonaa vuotta tästä päivästä eteenpäin, auringon suunnaton, tulikuuma kupooli peitti lähes kymmenennen osan synkkää taivasta. Silloin pysähdyin vielä kerran, sillä ryömivä rapurunsaus oli

kadonnut, ja punainen rantama, lukuunottamattasen kalpean vihreätä maksasammalta ja jäkälää, näytti elottomalta. Ja nyt siinä näkyi valkeita laikkoja. Kirvelevä kylmyys ahdisti minua; harvukseen putoili maahan ohuita valkeita hiutaleita. Koillisessa päin lumi välkehti tumman taivaan tähtien valossa, ja saatoin nähdä vaaleanpunaisena väikehtivän, aaltoilevan, lumipeittoisen vuorijonon. Pitkin meren rantamaa oli jääriitettä ja ulompana ajelehti jäälohkareita. Mutta tuon suolavaltameren laaja ulappa päilyen verenkärvaisessä, ikuisessa auringonlaskussa pysyi yhä kahleettomana.

Katsahdin ympärilleni nähdäkseni, oliko eläinmaailmasta nähtävissä mitään jälkiä. Jonkinlainen epä määräinen pelko pysytti minut yhä koneeni satulassa. Mutta en huomannut mitään liikkuvaa maassa, taivaalla enkä meressä. Kallioita peittävä vihreä lima yksin todisti, ettei elämä ollut kokonaan sammunut. Matala hietakari oli ilmestynyt mereen, ja vesi oli vetäytynyt takaisin rantamalta. Luulottelin nähneeni jonkin mustan olion räpytelleen tuolla särkällä, mutta katsoessani siihen, se muuttui liikkumattomaksi, ja päättelin nähneeni harhoja, ja tuon näkemäni olleenkin vain kivimöhkäle. Tähdet taivaalla loistivat erinomaisen kirkkaina, vaan tuikkivat hyvin heikosti.

Yhtäkkiä huomasin, että auringon pyöreä läntinen ääri viiva oli muuttanut muotoa, että syvennys, poukama oli ilmaantunut käyräviivaan. Näin sen suurenevan. Minuutin verran kenties tuijotin hämmästyksissäni tuohon päivän päälle hiipivään tummuteen. Totesin auringonpimennyksen alkavan. Joko kuu tai kiertotähti Merkurius kulki paraikaa auringon kehrän yli. Luonnollisesti otaksuin sitä ensin kuuksi, mutta moni asianhaara saattaa minut uskomaan, että se olikin joku hyvin lähellä maata kulkeva kiertotähti.

Pimeys taajeni nopeasti; kylmä tuuli alkoi puhaltaa idästä päin vilvastuttavin puuskin, ja kieppuvat valkeat hiutaleet ilmassa lisääntyivät. Meren ääreltä kuului loisketta ja suhinaa. Lukuunottamatta näitä ääniä vallitsi maailmassa hiljaisuus. Hiljaisuusko? Olisi vaikeata kuvata tuota hiljaisuutta. Kaikki ihmisäänät, lammasten määkinä, lintujen laulu, hyönteisten hyrinä, hälinä, joka meitä elämässä ympäröi — kaikki se oli poissa.

Pimeyden taajetessa lumihiiutaleet lisääntyivät tanssien silmäini edessä; ja ilma kylmeni yhä. Lopuksi kaukaisten kukkuloiden valkeat huiput häipyivät pimeyteen nopeasti toinen toisensa perästä. Tuuli yltyi valittavaksi vihuriksi. Näin auringonpimennyksen tumman varjon pyyhältävän minua kohden. Seuraavassa hetkessä kalpeat tähdet vain näkyivät. Muuten vallitsi synkeä pimeys. Taivas oli pikimusta.

Tämä pimeys kauhistutti minua. Minut valtasi ytimiin tunkeva kylmyys ja hengittäessä tuntuva tuska. Värisin, ja pelottava pahoinvointi yllätti minut. Silloin ilmestyi taivaalle hehkuvana kaarena auringon reuna. Hellitin koneestani tointuakseni. Päätäni huimasi, ja tunsin olevani kykenemätön paluumatkalle lähtemään. Seistessäni siinä sairaana ja hämmentyneenä näin tuon liikkuvan olion särkällä — ei ollut epäilemistäkään nyt, etteikö se liikkunut — meren punaista vettä vasten. Se oli pyöreä, kenties potkupallon kokoa tai suurempi. Se näytti mustalta verenkärvaista vettä vasten ja se hyppelehti taidokkaasti ympärinsä tuntosarvet riipallaan. Silloin tunsin pyörtyväni. Mutta kauhea pelko siitä, että jäisin avuttomana makaamaan tuonne kaukaiseen ja kammottavaan hämäryyteen, kannusti minua, ja niin kapusin satulaani.

XV.

Aikakulkijan paluu.

Niin tulin takaisin.

Pitkän aikaa lienen istunut tajuttomana koneellani. Päivien ja öiden vilahteleva vaihtelu oli palannut, aurinko kellersi kultaisena, taivas oli sininen. Hengitin vapaammin. Maan aaltoilevat ääri viivat laskivat ja nousivat. Aikaosottimet kiersivät taapäin. Vihdoin näin jälleen rakennusten hämäreitä ääri viivoja — merkkejä rappeutuvasta ihmiskunnasta. Nämäkin vaihtuivat vilahtaen ohii, ja toisia tuli sijalle.

Pian sen jälkeen, kun miljoonaosotin oli nollassa, hidastutin vauhtia. Aloin tuntea jälleen omia pieniä, kodikkaita rakennustaitteemme tuotteita; tuhatosotin kulki takaisin lähtökohtaansa, yö ja päivä vaihtelivat yhä hitaammin, ja sitten ympäröi minua vanhan laboratorion seinät. Hyvin verkalleen hiljensin koneeni vauhtia.

Huomasin erään omituiselta näyttävän pikku seikan. Luulenpa kertoneeni teille että lähtiessäni, ennenkuin nopeuteni kovin kiihtyi, rouva Watchet oli kulkenut lattian poikki kiitäen, kuten minusta

näytti, raketin tavoin. Palatessani kuljin taas sen minuutin, jolloin hän astui huoneeni läpi. Mutta nyt näytti hänen jokainen liikkeensä hänen entisten liikkeittensä täydeltä vastakohtalta. Alapään ovi aukeni, ja hän soljui hiljaa selittäin läpi laboratorion ja katosi sen oven taakse, josta hän lähtiessäni oli astunut sisään. Juuri sitä ennen olin näkevinäni Hillyerin hetken ajan; mutta hän vilahti ohi salaman nopeudella.

Sitten pysähdytin koneen ja ympärilläni näin jälleen vanhan tutun työpajani, työkaluni ja tarpeeni aivan sellaisina kuin ne jätin. Horjuen laskeuduin koneeltani ja istahdin penkille. Vapisin kovasti muutaman minuutin ajan. Sitten aloin tyyntyä: olihan kaikki ympärilläni aivan entisellään. Olisinhan voinut nukkua siinä, ja koko juttu olisi saattanut ollakin pelkkää unta.

Ei juuri niin kuitenkaan! Kone oli lähtenyt liikkeelle työhuoneeni kaakkoiskulmasta. Se oli pysähtynyt luoteiskulmaan seinää vasten, missä sen näitte. Tämä väli osottaa teille täsmälleen matkan pieneltä nurmikolta valkoisen sfinksin jalustalle, minne morlokit olivat koneeni kuljettaneet.

Jonkun aikaa aivoni toimivat hitaasti. Pian kuitenkin nousin ja astelin ontuen käytävän läpi tänne; kantapäätäni oli yhä kipeä, ja peräti likainen olin. Näin *Pall Mall Gazette*n oven viereisellä pöydällä. Huomasin päivänmäärän ja katsoessani kelloa näin sen osottavan lähes kahdeksaa. Kuulin teidän äänenne ja lautasten kalinaa. Epäroin — olinhan niin huonovointinen ja heikko. Sitten vainusin hyvän, terveellisen lihan hajun ja avasin oven huoneeseen, jossa olitte.

Lopun tiedätte itse. Peseidyin, aterioitsin ja olen nyt kertonut teille tarinani."

XVI.

Kertomuksen jälkeen.

"Tiedän", hän sanoi pienen pysähdyksen jälkeen, "että tämä kaikki tuntuu teistä vallan uskomattomalta, mutta minusta on vain yksi asia uskomaton, ja se on se, että istun tänä iltana täällä, tässä vanhassa, tutussa huoneessa katsellen teidän ystävällisiä kasvojanne ja kertoellen teille oudoista seikkailuistani".

Hän katsahti lääkäriin.

"Ei, en voi toivoa teidän sitä uskovan. Pitäkää sitä siis valheena — tai ennustuksena. Sanokaa, että näin unia työhuoneessani. Väittäkää minun ajatelleen ihmissuvun kohtaloita siihen määrin, että siitä lopuksi sukeusi tällainen juttu. Pitäkää minun vakuutteluani sen todenperäisyydestä pelkkänä metkuna sen mielenkiintoa lisätäkseni. Ja mitä siitä sitten juttuna arvelette?"

Hän tarttui piippuunsa ja alkoi vanhaan totuttuun tapaansa hermostuneesti kopistella sitä uunin ristikköä vastaan.

Hetken aikaa vallitsi hiljaisuus. Sitten alkoi kuulua tuolien narinaa ja kenkien hankausta matolla. Irrotin katseeni aikakulkijan kasvoista ja katsahdin hänen kuulijakuntaansa. He istuivat pimeässä, ja lääkäri näytti syventyneen tarkastelemaan isäntäämme. Toimittaja katsoi tiukasti kuudennen sikarinsa päätä. Sanomalehtimies kopeloi kelloansa. Muut eivät muistaakseni liikahdelleet.

Toimittaja nousi huohtaen.

"Mikä vahinko, ettette ole novellien kirjoittaja!" hän sanoi laskien kätensä aikakulkijan olalle.

"Ettekö siis usko sitä?"

"No niin..."

"Senpä saatoinkin arvatakin".

Aikakulkija kääntyi meihin päin.

"Missä tulitikut ovat?" hän kysyi. Hän raapaisi tulta ja puheli piippuaan sytytellen:

"Totta puhuakseni ... tuskinpa uskon sitä itsekkään... Ja kuitenkin..."

Hän katsahti kysyvästi kuihtuneisiin valkeihin kukkiin pienellä pöydällä. Sitten hän käänsi piippua

pitelevän kätensä, ja huomasi hänen katselevan puoleksi parantuneita arpia sorminivelissään.

Lääkäri nousi, astui lampun luo ja tarkasteli kukkasia.

"Omituinen emiö", hän virkahti.

Sielutieteilijä kumartui eteenpäin paremmin nähdäkseen ja ojensi kätensä ottaakseen yhden kukan.

"Hitto viekөөn ellei kello olekin jo neljännestä yli kahdentoista", huudahti sanomalehtimies. "Kuinka pääsemme kotiin?"

"Ajureita kyllälti asemalla", sanoi sielutieteilijä.

"Omituista", mutisi lääkäri, "mutta minä en todellakaan saa selvää, mihin luokkaan ja lahkoon nämä kukat kuuluvat. Saanko ottaa ne?"

Aikakulkija epäröi.

"Et suinkaan!" sanoi hän sitten äkkiä.

"Mistä oikein sait ne?" tiedusteli lääkäri.

Aikakulkija vei käden otsallensa. Hän puhui kuin se, joka koettaa tavoittaa muistista pujahtanutta ajatusta:

"Weena ne pisti taskuuni, kun matkustin tulevaisuudessa."

Hän tuijotti ympäri huonetta.

"Hitto vie, ellei se kaikki mene muististani! Tämä huone ja te siinä ja viime päivien kokemukset — kaikki tämä on liiaksi muistilleni. Teinkö joskus aikakoneen tai sellaisen koneen luonnoksen? Vai onko se kaikki vain unta? Sanotaan, että elämä on unelma — kaunis unelma tosiaankin — mutta minä en toista sellaista enää kestä. Se olisi hulluutta. Ja mistä tuo uni tuli? Minun täytyy käydä katsomassa tuota koneita jos sellaista nyt *onkaan!*"

Hän tarttui nopeasti lamppuun ja hehkuvan punaisena kantoi sen käytävään. Me seurasimme häntä. Siinä lampun lepattavassa valossa näimme todellakin rumana ja vinona kyyköttävän metallista, eebenpuusta, norsunluusta ja välkkyvästä kvartsista valmistetun koneen. Se kesti kosketellakin koskapa minä tunnustelin sen kehystä ja norsunluulla näkyi ruskeita täpliä ja rasvatahroja, ja alaosassa ruohoa ja sammalta; yksi tangoista oli käyristynyt.

Aikakulkija laski lampun penkille ja silitti kädellään vahingoittunutta osaa.

"Hyvä on", hän sanoi. "Kertomukseni on tosi. Pahoittelen, että vaivasin teitä tänne kylmään".

Hän otti lampun taas käteensä, ja täydellisen vaitiolon vallitessa me palasimme tupakkahuoneeseen.

Hän tuli kanssamme eteiseen ja auttoi toimittajan ylle takkia. Lääkäri katsoi aikakulkijan kasvoihin ja hiukan empien sanoi hänelle, että hän oli liikatyöstä rasittunut, jolle tämä vain nauroi makeasti. Muistan hänet ovensuussa seisomassa hyväyötä huutaen.

Ajoin kotiin yksissä rattaissa toimittajan kera. Hän piti aikakulkijan kertomusta "hupaisena valheena". Omasta puolestani en kyennyt tekemään päätöstä. Kertomus oli niin fantastinen ja uskomaton, kertomistapa niin uskottavaa ja tyyntä. Makasin suurimman osan yöstä hereillä asiaa ajatellen. Päätin seuraavana päivänä taas mennä tervehtimään aikakulkijaa.

Minulle ilmoitettiin hänen olevan työhuoneessaan, ja koska olin isännän hyvä ystävä menin hänen huoneeseensa. Mutta se oli tyhjä. Tuijotin hetkisen aikakoneeseen, ojensin sitten käteni ja kosketin vipua. Silloin tuo kyykyllään oleva lujan näköinen esine heilahti kuin tuulen tuivertama oksa. Sen epävakaisuus pelästytti minua äärettömästi, ja mieleeni palasi muistelo lapsuuspäiviltä, jolloin minua kiellettiin koskemasta kaikkea.

Palasin eteisen kautta. Aikakulkijan tapasin tupakkahuoneessa. Hän oli juuri tulossa huoneestaan; hänellä oli pieni kamera toisessa kainalossa ja reppu toisessa. Hän nauroi nähdessään minut ja tarjosi minulle kynnärpänsä tervehdykseksi.

"Minulla on tuosta koneestani tuolla laboratoriossa hirmuisesti puuhaa", hän virkahti.

"Mutta eikö se nyt ole vain pilaa? kysyin. "Vai kuljetko todella ajassa?"

"Toden totta sen teen". Ja hän katsoi rehellisesti minua silmiin.

"Tarvitsen vain puolen tuntia", hän sanoi. "Minä tiedän syyn tuloosi, ja olit kovin ystävällinen. Tuossa on muutamia aikakauskirjoja. Jos tahdot olla täällä aamiaiseen asti, niin todistan sinulle aikakulun perinpohjin näytteineen päivineen. Suothen anteeksi, jos jätän sinut yksiksesi?"

Suostuin tuumaan tuskin käsittäen silloin hänen sanojensa täyttä merkitystä, ja hän nyökkäsi päätään sekä jatkoi matkaansa käytävää pitkin. Kuulin työhuoneen oven paukahtavan kiinni, istahdin tuolille ja otin esiin erään sanomalehden.

Mietiskelin, mitä hän aikoi tehdä ennen aamiaista. Silloin yhtäkkiä erään ilmoituksen nähdessäni muistin luvanneeni tavata toimittaja Richardsonia kello kahdelta. Katsoin kelloa ja huomasin, että hädin tuskin ennättäisin sovittuun kohtaukseen. Lähdin ilmottamaan siitä aikakulkijalle.

Tarttuessani ovenkääkkään kuulin oudosti katkeavan huudahduksen, raksutuksen ja kumahduksen. Ilmavirta pyörsi ympärilläni ovea avatessani, ja sisältä kuului lattialle putoavan särkyneen lasin helinää.

Aikakulkija ei ollut siellä. Olin näkevinäni aavemaisen epäselvän haamun hetken aikaa istuvan pyörivän messinkimassan keskellä — olennon niin läpikuultavan, että takana seisova penkki piirustuspapereineen näkyi aivan selvästi; mutta näky katosi hieroessani silmiäni. Aikakone oli poissa. Lukuunottamatta alas laskeutuvaa pölypilveä, työhuoneen toinen pää oli tyhjä. Kattoikkunanruutu oli nähtävästi juuri pudonnut sisään.

Tunsin rajatonta hämmästyä. Tiesin jotain outoa tapahtuneen, multa en sillä hetkellä voinut selittää, mitä tuo outo saattoi olla. Seistessäni siinä hölmistyneenä, puutarhaan vievä ovi avautui, ja miespalvelija astui sisään.

Katsoimme toisiimme; sitten alkoi ajatus kulkea.

"Onko herra ... mennyt ulos tuota tietä?" kysyin.

"Ei, herra. Ei kukaan ole tullut ulos tätä tietä. Minä luulin tapaavani hänet täällä".

Siitä minä ymmärsin. Richardsonin pettämisen uhallakin minä yhä viivyttelin varroten aikakulkijaa ja toista, ehkäpä vielä kummempaa kertomusta, sekä niitä näytteitä ja valokuvia, joita hän toisi mukanaan. Mutta nyt minua alkaa pelottaa, että saan ikäni odottaa. Aikakulkija katosi kolme vuotta sitten, eikä, kuten jokainen nyt tietää, ole vielääkään palannut.

Epiloogi.

Ei voi muuta kuin ihmetellä. Palaakohan aikakulkija joskus?

Saattaa olla että hän pyyhälsi taaksepäin ajassa menneisyyteen joutuen aikaisemman kivikauden vertajuovain karvaisten villien joukkoon; tai liitumeren syvyyksiin; tai juurakauden eriskummaisten saurioitten, suunnattoman suurten matelija-eläinten joukkoon. Hän voi nytkin jos niin saan sanoa vaeltaa jollakin krokotiilien asustamalla eoliittisella koralliriutalla tai triaskauden yksinäisten suolamerten rannoilla. Vai matkustiko hän kenties lähitulevaisuuteen, missä ihmiset vielä ovat ihmisiä, mutta meidän aikamme arvoitukset ovat heillä jo selvillä ja vaikeat kysymykset ratkaistuina — ihmisrodun miehuusikään, sillä minä puolestani en voi ajatella, että nämä heikon kokeilun, katkonaisen teorian ja keskinäisen epäsovun päivät olisivat todella ihmiskehityksen huippuaikaa. Omasta puolestani, sanon! Tiedän että hän — sillä tuota kysymystä oli pohdittu meidän kesken kauvan ennen aikakoneen valmistumista — oli toivoton ihmiskunnan kehityksen suhteen nähden yhä kasvavassa sivistyskeossa vain järjettömän kasautuman, jonka välttämättömästi lopuksi on langettava tekijänsä päälle ja murskattava heidät.

Jos niin on, ei meillä ole muuta neuvoa kuin elää siten, kuin ei niin olisikaan. Minulle on tulevaisuus yhäkin pimeä ja tyhjä — suuri tuntematon, jota muutamain kohdin valaisee aikakulkijan kertomuksen muisto.

Ja lohduksenani on minulla kaksi oudonnäköistä valkeata kukkaa — nyt ne ovat ryppyiset ja ruskeat ja hauraat — todistamassa, että silloinkin, kun järkeä ja voimaa ei ihmisellä enää ollut, kiitollisuudella ja hellyydellä yhä oli sijansa ihmissydämessä.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK AIKAKONE ***

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without

paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase "Project Gutenberg" associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than "Plain Vanilla ASCII" or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE

TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written

confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.